Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Erika Ivanec

Socialno delo s povzročitelji nasilja

Magistrsko delo

Velike Lašče, 2020

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Erika Ivanec

Socialno delo s povzročitelji nasilja

Magistrsko delo

Mentorica: doc. dr. Petra Videmšek

Velike Lašče, 2020

PODATKI O MAGISTRSKI NALOGI

Ime in priimek: Erika Ivanec
Naslov naloge: Socialno delo s povzročitelji nasilja
Kraj, leto: Velike Lašče, 2020
Št. strani: 84 **Št. tabel:** 1 **Št. prilog**: 1 **Št. virov:** 49
Mentorica: doc. dr. Petra Videmšek

Ključne besede: povzročitelj nasilja, zakonodaja na področju preprečevanja nasilja, delo s povzročitelji nasilja, center za socialno delo, koncepti socialnega dela, nevladne organizacije, Društvo za nenasilno komunikacijo, medinstitucionalno sodelovanje.

POVZETEK

Na področju dela z nasiljem najpogosteje, tako v stroki socialnega dela kot v splošni javnosti, pomislimo na podporo in pomoč, ki ju lahko ponudimo žrtvi nasilnega dejanja. Pozorni smo tudi na družino in druge bližnje, ki jim priča nasilju pusti posledice. Precej manj je poudarka na podpori in pomoči povzročiteljem nasilja, verjetno gre za prepričanje, da se takšnega vedenja ne da odučiti. Socialni delavci nosimo odgovornost in poslanstvo, da si prizadevamo k zmanjšanju nasilja v družbi v kombinaciji z razpoložljivo podporo vsem ljudem, ki se soočajo s stiskami. Jasnost ničelne tolerance do nasilja ne izključuje razumevanja stiske in nudenja podpore pri prepoznavanju nasilja, pridobivanju uvida in učenju ter spreminjanju vedenja, ki bo alternativno nasilnemu. V raziskovalni nalogi ugotavljam, kako socialni delavci delajo z osebami, ki povzročijo nasilno dejanje. Razpravljam o metodah in konceptih dela, ki jih umeščam v širši družbeni kontekst, v sodelovanje med institucijami in v legalno pravni sistem. Osredotočam se na koncepte socialnega dela, na katere se strokovni delavci pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, opirajo; na opredeljevanje vlog in nalog socialnih delavcev za delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje; na pomembne akterje pri sodelovanju z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje; na specifike dela s povzročitelji in razlike pri delu s povzročitelji in žrtvami nasilja.

Title: Social Work with Perpetrators of Violence

Keywords: violence, perpetrator of violence, legislation in the field of violence prevention, work with perpetrators of violence, centre for social work, concepts of social work, non-governmental organizations, Association for Non-violent Communication, interinstitutional cooperation.

ABSTRACT

When addressing violence, both social work professionals and the general public will first think of providing help and support to the victim. A lot of attention is also paid to their family and loved ones, who have suffered the consequences of witnessing violence. But there is much less emphasis on supporting and helping the perpetrators of violence. It is probably a matter of beliefs that such behaviour cannot be unlearned. We social workers have a responsibility and a mission to reduce violence in the society, while at the same time making support available to anyone facing hardship. The clarity of zero tolerance for violence does not preclude the understanding of distress and provision of support in recognizing violence, gaining insight and learning, as well as changing violent behaviour into an alternative one. In my research, I study how social workers deal with perpetrators of violence. I discuss the methods and concepts of work, which I place within wider social contexts, namely in the cooperation among institutions and in the legal system. I focus on the concepts of social work that professionals rely on when dealing with perpetrators of violence; on defining the roles and tasks of social workers dealing with perpetrators of violence; on the important individuals cooperating with the perpetrators of the violence; on the specifics of working with perpetrators; and on the differences between working with the perpetrators and the victims of violence.

VSEBINA

1. TEORETIČNI UVOD 1
1.1. Opredelitev nasilja 1
1.2. Zakonodaja na področju preprečevanja nasilja 6
1.3. Delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje 8
1.3.1. Vloga centrov za socialno delo 13
1.3.2. Vloga nevladnih organizacij 15
1.3.3. Strokovno delo z osebami, ki so povzročile nasilje, ter doktrina socialnega delavca 18
2. PROBLEM 21
3. METODOLOGIJA 23
3.1. Vrsta raziskave 23
3.2. Merski instrumenti in viri podatkov 23
3.3. Enote raziskovanja – populacija in vzorčenje 24
3.4. Zbiranje podatkov 25
3.5. Obdelava podatkov 26
4. REZULTATI 31
Rezultate sem organizirala tematsko glede na raziskovalna vprašanja in jih predstavljam skozi vsebino sogovornikov. 31
4.1.Koncepti socialnega dela 31
4.2. Zakonodaja na področju dela s povzročitelji 39
4.3.Ovire pri delu s povzročitelji 41
4.4. Razlike pri delu s povzročitelji in žrtvami 44
4.5.Podobnosti pri delu s povzročitelji in žrtvami 46
4.6.Predsodki socialnih delavcev in njihovi zadržki pri delu s povzročitelji nasilja 47
4.7.Programi za delo s povzročitelji (naloge) 49
4.8.Navezovanje stika s povzročitelji nasilja 51
4.9.Metode motiviranja povzročiteljev za sodelovanje 53
4.10.Pomembni akterji pri sodelovanju z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje 55
5. RAZPRAVA 61
6. SKLEPI 73
7. PREDLOGI 75
8. UPORABLJENA LITERATURA 77
9. PRILOGE 83
9.1. Vprašanja za intervju 83

1. TEORETIČNI UVOD

1.1. Opredelitev nasilja

Posamezniki nasilno vedenje pogosto različno dojemajo, saj ima vsaka oseba lastno entiteto, pri čemer je njihova zaznava nasilja pogojena z njihovim socialnim, kulturnim in osebno zgodovinskim ozadjem (Filipčič, 2002). Iz teh razlogov je nasilno vedenje težko natančno definirati, Ule (2005) pa pri tem doda, da je nasilje vsako dejanje, ki ga oseba prepozna, vrednoti in konstruira kot nesprejemljivo znotraj vsakokratnega družabnega in socialnega konteksta.

Nasilje torej definiramo kot vse tisto, kar moti ali omejuje osebnostni razvoj posameznika ter mu na ta način ogroža oblikovanje pozitivne samopodobe in razdiralno posega v gradnjo posameznikove identitete, izkorišča njegovo (ne)moč in odvisnost (Kersnik, 2004, str. 43). Je nespoštovanje človekovih osebnih mej in kršenje osnovnih človekovih pravic in svoboščin (Aničić idr., 2007, str. 13).

Društvo za nenasilno komunikacijo nasilje definira kot način, s katerim si oseba v odnosu z drugim želi zagotoviti moč, nadzor in uveljavitev lastnih interesov. Takšen odnos temelji na izrazitem neravnovesju moči, kjer je povzročiteljeva[1] glavna težnja podrejenost žrtve oziroma povečanje ali ohranjanje moči v odnosu z drugim (Aničić idr., 2007).

Definicija nasilja je po navajanju Zaviršek (2004) nekaj spremenljivega, ne statičnega in stalnega ter je odvisna od številnih socialnih situacij in okoliščin. Ker je nasilje socialni fenomen, mora po avtorici (Zaviršek, 2004) tudi samo definiranje nasilja ostati fluidno, skladno s spreminjajočimi socialnimi razmerji in interpretacijami le-teh. Za razumevanje nasilnega dejanja je torej pomembno, da poznamo in analiziramo kontekst, v katerem se je nasilje zgodilo, pri čemer pa se sam odnos do nasilja in prepoznavanje tega skozi zgodovino spreminjata.

Nasilje se odraža v različnih oblikah – psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje ter zanemarjanje, ki se pogosto med seboj celo prepletajo. Namen vseh je predvsem samodokazovanje ter pridobivanje ali povečanje svoje moči v primerjavi z drugo osebo (Plaz, 2014, str. 74–78). Glavno značilnost nasilnih vzorcev vedenja tako prepoznamo v

[1]Uporaba moškega spola za povzročitelje nasilja, ker so v večinoma povzročitelji moškega spola

neenakomerni porazdelitvi moči, kjer posameznik z več moči zlorablja svojo (pre)moč v odnosu z drugimi (Bezenšek Lalić, 2009, str. 11).

Nasilje svojo zlorabo moči izraža skozi naslednje oblike:

- Najpogostejša oblika nasilja je psihično nasilje. Ta se odraža na verbalni in neverbalni ravni, pri čemer ena oseba do druge pristopa poniževalno, jo želi s svojimi dejanji razvrednotiti ali prestrašiti. Tovrstno nasilje negativno vpliva na žrtvino samopodobo in samozavest (Aničić idr., 2007, str. 13–14). Psihično nasilje je vsaka uporaba besed, glasu in dejanja nadzora, ki drugo osebo prizadenejo ali ponižujejo. Pri tej obliki nasilja gre za ponavljanje delanj ali besed, z namenom žaljenja, sramotitve, zasmehovanja, spravljanja v zadrego in omalovaževanja drugega. Nevarnost tovrstne oblike nasilja je, da lahko psihične zlorabe stanejo skrite in zahrbtne, saj pri psihičnem nasilju ne ostajajo fizični dokazi kot pri fizičnem nasilju (Wilson, 1997, str. 10). ZPND (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008) psihično nasilje opredeli z vsemi ravnanji, s katerimi je povzročitelj nasilja drugemu družinskemu članu vzbudil občutke strahu, ponižanja, manjvrednosti, ogroženosti ali druge duševne stiske. Konkretno sem prištevamo: kritiziranje človekove osebnosti, žaljenje, zmerjanje, poniževanje, grožnje in ustrahovaje, izsiljevanje, neupoštevanje, širjenje negativnih govoric o osebi, nadzorovanje osebe, izoliranje osebe od drugih in drugo (Aničić idr., 2007, str. 13–14).
- Fizično nasilje ZPND (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008) definira kot vsako uporabo fizične sile, ki pri drugi osebi povzroči bolečino, strah ali ponižanje, ne glede na to, ali so nastale (vidne) poškodbe. Je zloraba fizične moči, ki je usmerjena na človekovo telo ali njeno življenje (Aničić idr., 2007, str. 14) in običajno nastopi kot stopnjevanje psihičnega nasilja (Plaz, 2014, str. 74–78). Je vsaka uporaba velikosti in moči, s katero prizadenemo ali nadzorujemo drugo osebo. Fizična dejanja so lahko različno intenzivna, vsa pa izražajo nespoštovanje do druge osebe in poskus nadzora nad to osebo, pri čemer je žrtev v stalnem strahu (Wilson, 1997, str. 8). Dejanja fizičnega nasilja so: klofutanje, porivanje in odrivanje, brcanje, ščipanje, pljuvanje, vlečenje za lase, grizenje, davljenje, udarci z roko in s predmeti, metanje stvari v osebo, zvijanje roke, razbijanje pohištva, neželeno dotikanje, polivanje s tekočino, odrekanje ali siljenje s hrano, napadi z orožjem in vsa druga dejanja, ki posamezniku povzročajo fizično bolečino, poškodbe in ga ogrožajo (Aničić idr., 2007, str. 14).

- Spolno nasilje so vsa dejanja, povezana s spolnostjo, ki jih oseba čuti kot prisilo (Aničić idr., 2007, str. 14). Je vsak poseg v spolno integriteto posameznika, s katerim se slednji ne strinja (Plaz, 2014, str. 74–78). ZPND (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008) spolno nasilje definira z vsemi ravnanji s spolno vsebino, ki jim oseba nasprotuje in je vanjo prisiljena oziroma kjer zaradi stopnje svojega razvoja ne razume njihovega pomena. Kelly (1988, str. 41) pa spolno nasilje opredeli kot vsako fizično, vizualno, verbalno in spolno dejanje, ki ga oseba v tistem času (ali kasneje) doživi kot grožnjo, vdor in napad, ter na osebo deluje boleče, jo degradira in ji odvzame možnost nadzora nad intimnim stikom. Spolno nasilje se v primeru prisile druge osebe izraža skozi: slačenje, opazovanje, komentiranje in nagovarjanje, ki pri osebi vzbudi občutke nelagodja, poljubljanje, otipavanje, prepoved uporabe kontracepcijskih sredstev, siljenje h gledanju pornografskih vsebin, prisila k masturbiranju, prisila v oralni, analni ali vaginalni spolni odnos, vtikanje predmetov v anus ali nožnico, poniževanje osebe glede njene spolnosti in drugo (Aničić idr., 2007, str. 14–15). Kot najbolj izpostavljena oblika spolnega nasilja se pojavlja posilstvo, pri čemer želijo osebe, ki povzročajo nasilje, z občevanjem z drugo osebo dokazati, da so močnejši in da obvladujejo žrtev, spolna sla pa je pri tem drugotnega pomena. Spolne sle včasih sploh ne čutijo, občutijo pa željo, da osebo ponižajo in jo spravijo v podrejeni položaj (Draginc, 2007).
- Med ekonomsko (oziroma premoženjsko) nasilje uvrščamo vse načine nadvladovanja, izkoriščanja in poniževanja druge osebe s pomočjo sredstev za preživetje ter odrekanjem pravic, povezanih z zaslužkom (Aničić idr., 2007, str. 15). Ekonomsko nasilje je neupravičeno nadzorovanje in omejevanje osebe pri razpolaganju z dohodki in premoženjem, s katerim naj bi posameznik samostojno razpolagal (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008). Tovrstna oblika nasilja je značilna predvsem med partnerjema (kjer eden od partnerjev nadzoruje finance drugega) in pri starejših osebah (ki jih finančno izkoriščajo njihovi otroci, skrbniki) (Plaz, 2014, str. 74–78). Ekonomsko nasilje se najpogosteje izraža skozi omejevanje pravice do zaposlitve, onemogočanje svobodnega razpolaganja z lastnimi (ali skupnimi) finančnimi sredstvi, prisilo v finančno odvisnost, zahtevo po pokorščini, ker so žrtvini prihodki nižji, neplačevanje preživnine, prisilo v najemanje kreditov ali sklepanje drugih pogodb in drugo (Aničić idr., 2007, str. 15).
- Zanemarjanje je oblika nasilja, pri kateri ena oseba opušča dolžno skrb do druge osebe, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008). Konkretno se zanemarjanje

izraža skozi pomanjkljivo ali opuščeno skrb in nego, grobo ravnanje, nesposobnost pri zagotavljanju osnovnih temeljnih življenjskih potrebščin, neprimernim varovanjem pred škodljivimi stvarmi, omejevanjem pravic in drugim (Plaz, 2014, str. 74–78).

- Kot zadnjo obliko nasilja ZPND navaja še zalezovanje, katerega definira kot naklepno in ponavljajoče se nezaželeno vzpostavljanje stika z osebo, njeno zasledovanje in opazovanje, fizično vsiljevanje in zadrževanje na istih krajih, kot se ta oseba giblje (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008). Zalezovanje je oblika nezaželenega vdora v življenje druge osebe.

Robnik (2004, str. 73) definira, da osebo, ki povzroči nasilno dejanje, poimenujemo povzročitelj ali storilec nasilja, saj se ta dva pojma nanašata samo na dejanje, ki ga oseba povzroči in za katero je treba prevzeti odgovornost, ne predstavlja pa značajske lastnosti in osebnosti posameznika, kot jo pojem nasilnež. Tako bom termin "povzročitelj" ali "oseba, ki je povzročila nasilno dejanje", v nadaljevanju naloge za osebe, ki so povzročile nasilno dejanje, uporabljala tudi sama. Ustreznost izraza "povzročitelj" zagovarjajo tudi na Društvu za nenasilno komunikacijo, saj pravijo, da izraz z nevtralnostjo do posameznikove osebnosti dopušča možnost do sprememb v vedenju, opustitev nasilnega vzorca in učenja nenasilne komunikacije, hkrati pa izraz še vedno izraža kritičnost in ne sprejemanje do nasilnega vedenja (Aničić idr., 2007, str. 169). Doroteja Lešnik Mugnaioni (2002, str. 16) tukaj še pojasni, da ob uporabi izraza "povzročitelj" od le-tega na neki način zahtevamo odgovornost za neustrezna storjena dejanja, kljub temu pa izrazimo spoštovanje njihovi osebnosti ter jim damo možnost do spremembe vedenjskih vzorcev in načinov komuniciranja.

Obran (2014, str. 23) nas pri tem poziva, da moramo v družbi vzgajati duh, v katerem nasilje ni tolerirano vedenje, ga ne podpiramo, in ne opravičujemo. V tem prepričanju ne iščemo vzrokov za nasilna dejanja in jih ne opravičujemo, vendar povzročitelja spodbudimo k prevzemanju odgovornosti in sprememb v vzorcih vedenja. Avtor (prav tam) dodaja, da nasilja ne smemo minimalizirati, vendar moramo do povzročitelja pristopiti z jasnim postavljanjem meja in ničelno toleranco do nasilnih oblik vedenja.

Pri delu s povzročitelji nasilja moramo biti pozorni na dejavnike, ki vplivajo na nasilno vedenje. Kuhar, Guzelj, Drolc in Zabukovec (1999) pravijo, da je nasilje lahko priučeno vedenje, ki se ga posameznik v procesu socializacije v družini priuči s posnemanjem drugih. Hkrati pa avtorji (Kuhar, Guzelj, Drolc in Zabukovec, 1999, str. 30) poudarjajo, da

na porast nasilnega vedenja vplivajo še dejavniki, kot so pogled in toleranca družbe na nasilje, odnosi v družini, neurejene razmere v družini, brezposelnost, mediji ter neenakomerna porazdelitev moči znotraj odnosov. Selič (2010, str. 32) pa pravi, da je nasilje v družini povezano s socialnimi, osebnostnimi, kulturnimi, družbenimi in situacijskimi dejavniki vsakega posameznika. Vsi ti dejavniki lahko delujejo spodbujajoče in pritrdilno ali pa zavirajoče in odklonilno pri uporabi nasilnih vzorcev vedenja, odvisno od izkušnje in vzorca, ki ga posameznik v odnosu do določenega dejavnika ima.

Bezenšek Lalič (2009, str. 12–13) pri tem zagovarja, da je uporaba nasilnih vzorcev vedenja v družini pogojena in omogočena z zapleteno dinamiko medsebojnih dejavnikov na treh ravneh – na individualni, družinski ter sociokulturni ravni. Znotraj individualne ravni prištevamo osebne lastnosti posameznika, njegove vrednote in prepričanja o svetu. Družinska raven je oblikovana z družinskimi vzorci, dinamiko in vlogami, ki se izoblikujejo znotraj posamezne družine. Na sociokulturno raven pa vplivajo zunanji dejavniki družine, torej odnos družbe, v kateri posamezniki živijo, do nasilja, družbene vrednote ter stereotipne predstave o družinskem življenju.

Filipčič (2002) pa nasilje v družini pojasnjuje skozi najbolj razširjene kriminološke teorije o nasilju v družini. Med te prišteva naslednje:

- Individualistično teorijo, ki pojasnjuje nasilno vedenje posameznika z njegovimi lastnostmi – tako biološkimi kot pridobljenimi. Sem spada tudi teorija o alkoholu kot vzroku nasilja v družini, ki naj bi zameglil razum in presojo posameznika in tako spodbujajoče vplival na njegovo nasilno vedenje (Filipčič, 2002, str. 48).
- Teorijo socialnega učenja, ki zagovarja stališče, da se posameznik nasilnih vzorcev vedenja priuči v procesu socializacije znotraj primarne družine. V procesu odraščanja posameznik posnema vedenje svojih pomembnih drugih, kar čez čas preraste v posameznikov naučen mehanizem delovanja in njegov način komunikacije. Na ta način lahko pride do medgeneracijskega prenosa nasilja, tako v vlogi povzročitelja nasilja kot v vlogi žrtve (kar pa še ne pomeni, da bo vsak posameznik, ki je v otroštvu doživljal nasilje, tudi sam v odraslosti uporabljal nasilne vzorce vedenja) (Filipčič, 2002, str. 54–56).
- Teorijo izmenjave, pri kateri povzročitelj nasilne vzorce vedenja v družini uporablja zgolj v odnosih, kjer mu nasilno vedenje prinese več koristi in ugodnosti kot stroškov. Taka oseba uporablja vzorce nasilja le v odnosih, kjer to lahko oziroma v odnosih, kjer

se ne počuti ogrožena, da bi se ji druga oseba uprla ali zoperstavila (Filipčič, 2002, str. 65–66).

- Teorijo konflikta, ki nasilje v družini pojasnjuje s pritiski zunanjega okolja na posamezne člane družine. Finančna stiska, občutek ekonomskega preživljanja družine, občutek nezadostnosti, neenakosti, nezadovoljstvo na delovnem mestu, socialni stres in drugo spodbudi napetosti v družinskem okolju, kar lahko privede do nasilja nad ali med družinskimi člani (Filipčič, 2002, str. 78).

1.2. Zakonodaja na področju preprečevanja nasilja

Nasilje zajema različne oblike neustreznih vedenjskih vzorcev, ki se razlikujejo po svoji intenzivnosti in posledicah. Da se izognemo subjektivni opredelitvi nekega dejanja kot nasilnega, je država jasno definirala oblike nasilja v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (Filipčič in Klemenčič, 2011, str. 11–12). Država je na ta način z ZPND poskrbela, da opredelitev nasilja ne ostane odvisna od subjektivne predstave posameznika, temveč je le-to jasno definirala kot uporabo vsakega fizičnega, spolnega, psihičnega, ekonomskega nasilja ali zanemarjenja, enega proti drugemu, ne glede na spol, starost ali katerokoli drugi osebno okoliščino posameznika (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008).

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 16/2008, 68/16 – neuradno prečiščeno besedilo) je pravna podlaga na področju preprečevanja nasilja. ZPND jasno definira različne oblike nasilja v družini, hkrati pa določa vlogo, naloge, mrežo in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja ter opredeljuje ukrepe za zagotavljanje večje varnosti žrtve nasilnega dejanja (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008).

ZPND ne opredeljuje le pomoči in varstva žrtvi ter vpletenim otrokom, temveč opredeli tudi potrebo po strokovni pomoči povzročitelju nasilja, ki potrebuje pomoč in usmeritev za spremembo neustreznih vzorcev vedenja. ZPND se osredotoča na širše področje civilnega prava in delovanje socialnih služb, ki lahko dolgoročno rešijo problematiko nasilja. V ta namen izpostavlja pomen načrtnega in usklajenega izvajanja vseh dejavnosti državnih institucij, civilne družbe in prebivalstva, ki lahko na kakršen koli način prispevajo k upadu pojava nasilja *(Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008).

S težnjo po zmanjšanju pojava nasilja v družbi oziroma ustreznem ukrepanju je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v letu 2004 uvedlo regijske koordinatorje za obravnavo nasilja. Koordinatorji delujejo znotraj dvanajstih regij v Sloveniji, z namenom zagotavljanja pomoči žrtvam nasilja, izvajanju interventne službe, povezovanju dejavnosti organov in organizacij ter spremljanja in analiziranja pojavov nasilja v posamezni regiji. Regijski koordinator pa na podlagi predloga CSD oziroma v sodelovanju s CSD, v primeru izreka ukrepa prepovedi približevanja, povzročitelju nasilja zagotovi storitev prve socialne pomoči (*Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini*, 2009).

Okvir prave podlage na področju preprečevanja nasilja v Sloveniji predstavljajo:

- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 16/2008, 68/16 – neuradno prečiščeno besedilo),
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 68/16),
- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Uradni list RS, št. 31/2009),
- Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti (Uradni list RS, št. 38/2011) – izdalo Ministrstvo za zdravje v soglasju z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve,
- Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 25/2010),
- Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (Uradni list RS, št. 104/209),
- Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17),
- Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US, 65/16 – odl. US, 66/17 – ORZKP153,154 in 22/19),
- Resolucija o preprečevanju in zatiranju kriminalitete (Uradni list RS, št. 43/06),
- Pravilnik o prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju (Uradni list RS, št. 49/14),

- Zakon o enakih možnostih žensk in moških (Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A in 33/16 – ZVarD),
- Priporočilo varuha človekovih pravic (Uradni list RS, št. 109/03).

Pomembno je tudi omeniti področje civilnega prava, specifično Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. RD, št. 69/2004), kjer manjkajo izrecne odločbe, ki bi odrasle osebe varovale pred nasiljem v družini, torej zakonca pred zakoncem ali starša pred otrokom. ZZZDR vsebuje mnoge odločbe, ki varujejo otroke pred nasiljem staršev, drugih vrst nasilja pa ne nagovarjajo.

1.3. Delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje

Pri delu na področju nasilja s povzročitelji gre za razmeroma nove koncepte dela, saj so se programi dela začeli oblikovati v zadnjih tridesetih letih. Prvi program za povzročitelje nasilja je nastal leta 1980 v Minnesoti, leta 1984 pa naslednji v Angliji. Večina ostalih programov v Evropi je nastala po letu 2000. Na Društvu za nenasilno komunikacijo izvajajo programe za delo s povzročitelji nasilja od leta 1996. Začelo se je v obliki individualnega dela, pozneje pa so oblikovali še trening socialnih veščin. Treningi vključujejo individualno in skupinsko delo ter individualno svetovanje, za starše je oblikovana tudi skupina »trening starševskih veščin« in vodena skupina za mladostnike, ki se vedejo nasilno (Horvat, 2016).

Pri obravnavi nasilnega vedenja se velik fokus usmeri na obravnavo, delo in pomoč žrtvi nasilja, manj pa se osredotočamo na delo z osebo, ki je povzročila nasilno dejanje, kar je prav tako zelo pomembno, saj so nasilni vzorci naučeno vedenje in jih tako lahko spremenimo (Aničić idr., 2015).

Socialno delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, se je začelo izvajati že v 70. letih. Zaviršek (1997, str. 341–342) pri tem govori o štirih načelih, ki jih moramo upoštevati pri delu s povzročitelji:

- Nasilje se ne konča, ko žrtev odide. – Nasilna dejanja se redko prekinejo ob razvezi med žrtvijo in povzročiteljem ali ko se žrtev odloči, da bo sama prekinila nasilje. Povzročitelj nasilje še naprej izvaja nad žrtvijo v obliki groženj, jih poizkuša najti na

samem, jim grozi po telefonu ali izvaja pritisk v zvezi s pravicami do otrok. Povzročitelj na ta način nadaljuje nasilje, na način, da izsiljuje pravice do otrok in dokazuje, da je žrtev nesposobna za skrb in vzgojo. Socialna delavka mora pri tem raziskati, ali so stiki z otrokom in povzročiteljem res v otrokovo največjo korist in pri tem preprečiti morebitne zlorabe.

- Jasna sporočila. – Socialna delavka mora vedno jasno izraziti ničelno toleranco do nasilnega vedenja. Jasno mora biti opredeljeno, da je nasilno vedenje nesprejemljivo, kjer je treba dogodke oz. vedenje ubesediti in poimenovati, in ne minimalizirati. Tako ne govorimo splošno o konfliktih, sporih, temveč konkretno o nasilnem vedenju.
- V primeru nasilja med partnerji, kjer se odločimo pomagati žrtvi in osebi, ki je povzročila nasilno dejanje, skupaj, je treba upoštevati feministično perspektivo. – V nasprotnem primeru lahko par v zvezi z odgovornostjo za nasilje dobi neustrezna ali mešana sporočila. Takrat je nasilje lahko predstavljeno kot nekaj razumljivega oz. kot nekaj opravičljivega, kjer se z zanikanjem povzročiteljeve odgovornosti in opravičevanjem njegovega ravnanja postavimo na njegovo stran in na ta način preusmerimo pozornost v delovnem odnosu stran od nasilja, kjer se zavzame stališče, da je za nasilno vedenje odgovorna tudi žrtev.
- Vprašanje otrok pri obravnavi nasilja v družini. – Pri odločanju o tem, h kateremu odraslemu bo otrok zaupan v vzgojo in varstvo, je ključnega pomena, kje bodo otrok in njegove pravice bolj obvarovani.

O načelih dela z osebami, ki so povzročila nasilna dejanja, govorijo tudi Hrovat Svetičič, Dalida Horvat, Dubravka Hrovatič in Francka Premzel (2010, str. 45). Pravijo, da:

- Cilj dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, je izhajanje iz ničelne tolerance do nasilja in zagotavljanje večje varnosti žrtvi.
- Osebo, ki povzroči nasilno dejanje, moramo soočiti z njeno odgovornostjo za njeno vedenje in ravnanje.
- Osebo, ki povzroči nasilno vedenje, moramo predstaviti in soočiti z drugo izbiro vedenja in ravnanja, ki je vedno prisotna.
- Izhajati moramo iz predpostavke, da je odgovornost za odnos na strani tistega, ki zavzema oz. prevzema več moči (ravnotežje moči).
- Osebo, ki povzroči nasilno dejanje, moramo seznaniti z nastalimi posledicami.

- Osebo, ki povzroči nasilno dejanje, moramo seznaniti s kazensko odgovornostjo v njegovem ravnanju.
- Osebo, ki povzroči nasilno dejanje, moramo seznaniti s posledicami, ki nastopijo v primeru nezainteresiranosti za sodelovanje in spreminjanje lastnih vzorcev vedenja.
- Osebo, ki povzroči nasilje, moramo seznaniti z vsemi mogočimi oblikami podpore in pomoči, ki lahko prispevajo k temu, da se bosta njegovo vedenje in ravnanje spremenila.
- Izhajati moramo iz storjenega dejanja, njegovega ravnanja in odgovornosti zanj ter se s tem izogniti manipulativnemu vedenju.
- Pomoč in podpora osebi, ki je povzročila nasilno dejanje, morata biti individualni in usmerjeni naprej v povzročiteljevo vedenje in ravnanje ter šele pozneje, po opolnomočenju žrtve, in na željo žrtve usmerjeni v partnersko sodelovanje.
- Nujni vsebini v pogovoru z osebo, ki je povzročila nasilno vedenje, sta pogovor o spoštovanju in dostojanstvu.

Za izvajanje dobrega dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, je potrebno tudi poznavanje in izvajanje nediskriminatornih in antidiskriminatornih praks na področju nasilja. K nediskriminatornim praksam prištevamo delovanje po načelih spoštovanja, vključevanja, empatičnosti, enakosti in upoštevanja individualnosti. Pri antidiskriminatornih praksah pa govorimo o delovanju za popravljanje škode, storjene z diskriminatornimi praksami, kjer si prizadevamo za spoštljiv, korekten in aktiven način dela, spremstvo ob postopkih na institucijah, zagovorništvo v primerih sekundarne viktimizacije in diskriminacije ter vzpostavljanje sistema koordiniranega sodelovanja med institucijami in organizacijami (Aničić idr., 2007, str. 88).

Hrovat Svetičič, Horvat, Hrovatič in Premzel (2010, str. 60) zapišejo standardi postopek ravnanja z osebo, ki povzroči nasilno dejanje. Pravijo, da je povzročitelju nasilja treba postaviti jasne meje. Strokovni delavec naj z osebo, ki je povzročila nasilno dejanje, vodi strukturiran intervju z jasnimi pravili komunikacije, ki jih postavi na začetku pogovora. Na ta način se izogne manipulaciji in povzročiteljevi vzpostavitvi nadzora nad delovnim procesom ter tako zmanjša možnost za minimaliziranje povzročiteljeve odgovornosti. Osebo, ki povzroči nasilno dejanje, je treba jasno soočiti z nesprejemljivostjo njegovega nasilnega vedenja ter s kazensko odgovornostjo zanj. Osebo je treba informirati o pristojnih institucijah, ki se ukvarjajo s preprečevanjem nasilja v družini in zaščito žrtve.

Strokovni delavec mora hkrati osebo, ki povzroči nasilno dejanje, jasno seznaniti, da se pogovor v primeru nasilnega vedenja prekine in nasilje prijavi policiji. Strokovna delavka med potekom delovnega odnosa izraža jasno ničelno toleranco do nasilnega vedenja in ne sprejema opravičil za nasilno ravnanje. Če oseba, ki povzroča nasilje, spregovori o nasilju nad družinskimi člani, je treba pridobiti izjavo za zapisnik ter hkrati pridobiti zagotovilo, da nasilnega vedenja ne bo nadaljevala. Pogovor z osebo, ki povzroča nasilno dejanje, je usmerjen v soočanje z odgovornostjo za nasilje (v družini ali drugem odnosu) ter v iskanje posameznikove notranje motivacije za spremembo izbranih načinov vedenja (Hrovat Svetičič, Horvat, Hrovatič in Premzel, 2010).

V odnosu dela s povzročiteljem nasilja, kjer nismo v stiku tudi z žrtvijo, Dutton (1998, str. 165) opominja, da je v takih primerih treba preveriti tudi, kako je z žrtvijo nasilja. Vedno je treba zagotoviti oporo in pomoč žrtvi, pri čemer je treba spregovoriti o njenem načrtu varnosti, trenutnem stanju v odnosu s povzročiteljem in o povratni informaciji glede dejstev oziroma navedb, ki jih je podal povzročitelj.

Osnovna tri načela, iz katerih moramo izhajati pri delu s povzročiteljem nasilja, so vedno naslednja:

- za nasilje je vedno odgovoren povzročitelj nasilja,
- nasilje preprečujemo z ničelno toleranco do nasilja
- ter to, da je nasilje naučeno vedenje (Aničić idr., 2015, str. 44–49).

Prvo načelo, ki govori o tem, da je za nasilje vedno odgovoren povzročitelj nasilja sam, nas opominja, da za vsa lastna dejanja odgovarjamo sami. Tu je pomembno, da neustrezne, nasilne vzorce vedenja prepoznamo, jih ne opravičujemo z iskanjem vzrokov in olajšanimi okoliščinami ter jih ne minimaliziramo. Nasilno vedenje je izbira posameznika, je način njegovega vedenja oziroma odzivanja, zato ga ne smemo opravičevati z ravnanjem žrtve oziroma okoliščinami v dani situaciji (Aničić idr., 2015, str. 44–45). Socialni delavec[2] mora torej v odnosu s povzročiteljem o neustreznih nasilnih vzorcih vedenja jasno spregovoriti, pri čemer mora povzročitelj nasilje priznati, ga ne minimalizirati in iskati vzroke zanj ter zanj prevzeti odgovornost.

[2]Uporaba univerzalne oblike moškega spola zaradi splošne uporabe in uporabe moškega spola v množini velja za moške in ženske socialne delavke in delavce

Ničelna toleranca do nasilnega vedenja prispeva k zmanjšanju pojava nasilja v družbi. Družbena sporočila o nasilnem vedenju morajo biti vedno jasno odklonilna, kjer je nasilno vedenje označeno kot nedopustno, in ne tolerirano. Povzročitelji z nasilnim dejanjem pogosto prenehajo takrat, ko prejmejo jasno sporočilo, da njihovo ravnanje ni dopustno in je hkrati tudi kaznivo. Tako je odziv družbe na posamezno nasilno vedenje pogosto ključnega pomena za nadaljevanje neustreznih vedenjskih vzorcev, pri čemer pa družba pogosto še ne ukrepa dovolj odločno, jasno in odklonilno (Aničić idr., 2015, str. 45–46).

Pri delu s povzročiteljem nasilja moramo vedno upoštevati, da je nasilje naučeno vedenje. To pomeni, da moramo v odnosih s povzročitelji dosledno ločiti njihovo vedenje od osebnosti. Povzročitelj mora torej spremeniti svoje vedenje, in ne osebnosti. Hkrati pa je nasilno vedenje posameznikova izbira in ga je moč spremeniti. V sodelovanju s povzročiteljem ga usmerjamo do spoznanja, da nasilja ne povzroča zaradi njegove osebnosti, vendar nasilne vzorce vedenja izbira zaradi svojih prepričanj in družbenega dovoljenja. Povzročitelja spodbujamo, da spozna, da je nasilje neustrezen način odzivanja in ga krepimo pri prevzemanju ter učenju ustreznih, primernih načinov komuniciranja in reševanja notranjih ter zunanjih konfliktov (Aničić idr., 2015, str. 46). Povzročitelja moramo torej kot socialni delavci podpreti, da reflektira svojo uporabo jeze in zlorab skozi neustrezne nasilne vzorce vedenja in da se priuči drugačnega, ustreznega in družbeno sprejemljivega izražanja čustev.

Idejo, da se lahko drugačnega, nenasilnega vedenja priučimo, če si želimo sprememb v vedenju, podpirata tudi Milner in Myers (2007) skozi pristop kognitivno vedenjske terapije. V okviru programov teh terapij programi stremijo k temu, da povzročitelj sprva spremeni prepričanja, ki podpirajo nasilje, v drugem koraku pa spremeni nasilna vedenja.

Zaviršek (1997, str. 342) govori o učenju asertivnega vedenja, namesto uporabe nasilnih vzorcev vedenja. Učenje asertivnega vedenja namesto agresivnosti se je kot uspešno pokazalo v skupinah, ki sta jo vodila socialna delavka in socialni delavec. Potreba po vodjih obeh spolov je izražena zaradi možnosti kolizije moške vodje s preostalimi povzročitelji (ki so običajno v večini moškega spola). Vodji skupin pa morata biti pri delu predvsem pozorni, da v skupini pri povzročiteljih ne pride do zanikanja nasilja, da se povzročitelji ne prepoznajo v vlogi žrtve ter da ne pride do izogibanja odgovornosti in iskanja izgovorov za nasilno vedenje. Takšne skupine se usmerjajo predvsem v učenje različnih komunikacijskih veščin, učenje empatije do drugih, pogovor o stereotipnem

razmerju moči med spoloma, pogovor o družbeno sprejemljivem vedenju ter v oblikovanje načrta varnosti, ki ga povzročitelj uporabi v primeru, ko začuti, da postaja nasilen (Zaviršek, 1997, str. 342–343).

Leskovšek, Urek in Zaviršek (2010) skozi raziskovanje nasilja v zasebni sferi in partnerskih odnosih ugotovijo, da je kar 90,8 % povzročiteljev nasilnega vedenja oseb moškega spola. To trditev zagovarjajo tudi v Društvu za nenasilno komunikacijo (Aničić idr., 2015), zaradi česar se zdi pomembno, da kot socialni delavci pri sodelovanju s povzročitelji nasilja izhajamo tudi iz predpostavk feminističnih teorij, kjer temeljni problem v socializaciji predstavlja oblikovanje stereotipnih spolnih vlog – moška agresija ter ženska pasivnost (Filipčič, 2002, str. 84–86).

V socialnem delu moramo pri povzročiteljih nasilja upoštevati tudi naravo vključitve v delovni odnos, ki je v teh primerih skoraj vedno neprostovoljna. Šugman Bohinc (2005) pravi, da socialni delavci velikokrat opredelimo ljudi kot uporabnike, čeprav sami tega ne želijo ali podpore ne iščejo. Takšnim uporabnikom rečemo neprostovoljni uporabniki. To so ljudje, ki jim je bila predpisana storitev s strani neke ustanove, ki pa temelji na zakonski odredbi. Pri takšnih primerih pogosto prihaja tudi do dvojnih vlog pri socialnih delavcih, saj pogosto dela en socialni delavec tako z žrtvijo nasilja kot s povzročiteljem. Dvojne vloge so običajno pri neprostovoljnih uporabnikih bolj problematične za socialne delavce kot uporabnike, ker je že od začetka v ospredju pritisk javnega pooblastila. Avtorica (prav tam) v svoji raziskavi ugotavlja, da se z dvojnimi vlogami srečujejo še posebej na manjših centrih za socialno delo, večje kadrovske zasedbe na večjih centrih za socialno delo pa omogočajo delitev dela, pri čemer isti socialni delavec ne opravlja več nalog z istim uporabnikom.

1.3.1. Vloga centrov za socialno delo

Med opravljanjem praktičnega dela sem v letu 2018 na Centru za socialno delo Ljubljana Vič - Rudnik izkoristila priložnost in poglobljeno pogledala, kako socialno delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, poteka na centrih za socialno delo.

Center za socialno deluje po 14. členu Zakona o preprečevanju nasilja v družini ter je dolžen nuditi storitve žrtvi in povzročitelju nasilja (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008). Pri tem ZPND (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008) opredeljuje, da lahko center napoti osebo, ki povzroči nasilno dejanje, v ustrezne socialnovarstvene,

izobraževalne, psihosocialne ali zdravstvene programe, ki jih izvajajo organi in organizacije ter nevladne organizacije, samih podrobnejših obravnav dela pa (kot pri žrtvi nasilnega dejanja) ne opredeljuje.

Oseba, ki je povzročila nasilje, se za pomoč pri razreševanju stisk in težav lahko obrne na Center za socialno delo, ta pa ji zagotavlja pomoč predvsem v okviru prve socialne pomoči (pomoč pri opredelitvi in ocenitvi položaja, seznanjanje z možnostmi njegovega spreminjanja – napotitev v ustrezne programe), osebne pomoči (strokovno sodelovanje pri odpravljanju problema) in pomoči družini na domu (strokovno svetovanje in pomoč pri urejanju odnosov med družinskimi člani) (Kuzmanič Korva, Murgel in Perković, 2007).

ZPND (*Zakon o preprečevanju nasilja v družini,* 2008) v 17. členu določa, da nevladne organizacije s področja obravnave in zaščite proti nasilju v okviru svojih programov nudijo zaščito in psihosocialno pomoč žrtvam, hkrati pa organizirajo programe za obravnavo osebe, ki povzročijo nasilno dejanje in sodelujejo z organi in organizacijami z različnih področij (policija, tožilstvo, sodišče, center za socialno delo, zdravstvene organizacije, vzgojno-izobraževalni zavodi).

Tako večjo vlogo pri delu z osebami, ki povzročijo nasilno dejanje, imajo nevladne organizacije, med njimi bom v nadaljevanju naloge opisala Društvo za nenasilno komunikacijo.

Strokovni delavci na CSD uporabnike informirajo ali pa jih napotijo v programe, ki se ukvarjajo s povzročitelji nasilja, na primer DNK. To storijo v okviru izvajanja nalog, za katere imajo javno pooblastilo, najpogosteje v okviru izdelave osebnega načrta pomoči. Strokovni delavci lahko napotitev izvedejo prav tako v okviru postopka izvajanja javnega pooblastila ocene ogroženosti otroka ali prek odločbe za odvzem otroka. CSD v takšnih situacijah od povzročitelja nasilja zahteva, da mora prenehati z nasilnimi vedenji, ki ogrožajo druge, in ga s tem namenom tudi napotijo v ustrezen program. Ne moremo pričakovati, da bi povzročitelji nasilja sami ne zmogli spremeniti svojega vedenja, s tem namenom jih centri napotijo, ker potrebujejo strokovno podporo. Tukaj je ključno, da vključitev povzročiteljev naslija v programe ne pomeni razloga za odvzem otroka, saj se z vključitvijo povzročitelja v program sama po sebi ne poveča varnost otroka. Tovrstne odločitve morajo vedno temeljiti na podlagi strokovne ocene ogroženosti otroka in ustreznosti staršev. Strokovni delavci centra za socialno delo lahko napotijo uporabnike

tudi v primerih, ko prepoznajo, da ima težave z nasilnim vedenjem in sklenejo dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike. V tovrstnih primerih nesodelovanje v programu za povzročitelje nasilja pomeni, da razrešujejo osebne socialne problematike. Strokovni delavci na CSD upoštevajo vključitev v proces, kadar odločajo o pravicah po Zakonu o socialnovarstvenih prejemkih (izguba pravice do DSP) (Ančić, 2007).

1.3.2. Vloga nevladnih organizacij

Na področju nasilja deluje v Sloveniji nekaj nevladnih organizacij, v ospredju so med njimi Društvo SOS telefon, krizni centri, varne hiše in Društvo za nenasilno komunikacijo.

Društvo SOS telefon nudi raznolike programe, od SOS telefona, SOS zatočišča, SOS osebnega svetovanja do SOS podporne skupine in SOS svetovanja po elektronski pošti. Poslanstvo društva je podpreti ženske in otroke, ki doživljajo nasilje, na poti izven nasilnih odnosov. Prizadevajo si izobraževati in ozaveščati o nasilju, oboje pa temelji na absolutni nesprejemljivosti nasilja. Strokovna izhodišča društva so teorija in praksa feminističnega socialnega dela, solidarnost in podpora žensk ženskam, preprečevanje nasilja, prevzemanje odgovornosti za nasilje s strani povzročitelja nasilja ter zavedanje, da je nasilje naučeno vedenje, da se vedenje vedno lahko izbere in nenasilne komunikacije nauči. (https://drustvo-sos.si/)

V kriznih centrih se prav tako ukvarjajo pretežno na področju nasilja z namenom zaščite žensk in otrok. Krizni center predstavlja varen prostor, ki je anonimen in se lahko umaknejo žrtve nasilja 24 ur na dan ter vse dni v leti, kadar se znajdejo v akutni situaciji nasilja. Krizni center ni zgolj varen prostor za umik, temveč tudi nudi podporo in strokovno pomoč v obliki informacij in pri načrtovanju nadaljnjih korakov za življenje. Oblike pomoči, ki jih v kriznem centru nudijo, so psihosocialno svetovanje ženskam, ki so žrtve nasilja (v obliki pogovorov, daljšega procesa, ozaveščanja in informiranja), informacijske mreže, zagovorništva. Osnovna načela dela v kriznem centru so anonimnost, prilagodljivost časa in načina dela (v okviru zmožnosti) glede na potrebe uporabnic, spoštovanje in sprejemanje vsake posameznice, popolna zaupnost in varovanje podatkov, upoštevanje uporabniške perspektive, brezplačnost storitev. (http://www.drustvo-zenska-svetovalnica.si/)

Več nevladnih organizacij se ukvarja z nasiljem, a kot sem že omenila, v Sloveniji na področju dela s povzročitelji nasilja s strani nevladnih organizacij izstopa predvsem

Društvo za nenasilno komunikacijo (oziroma krajše DNK), ker imajo edini specifično oblikovane programe za delo s povzročitelji nasilja.

Društvo za nenasilno komunikacijo (krajše DNK) je nevladna, neprofitna in humanitarna organizacija, ki deluje v javnem interesu. Nasilje razume kot problem celotne družbe in odgovornost tistih, ki nasilna dejanja izvajajo oz. povzročajo (Aničić idr., 2015).

DNK (Kuhar, Guzelj, Drolc in Zabukovec, 1999) zagovarja stališče, da je nasilje družben, in ne individualen ter sociološki, in ne psihološki problem. Tako neenakomerne porazdelitve moči med družbenimi skupinami, stereotipne predstave in vloge, družbena pričakovanja in socialna kriza spodbujajo in podpirajo vrednote, ki dovoljujejo uporabo nasilnega vedenja. V DNK torej pravijo (Kuhar, Guzelj, Drolc in Zabukovec, 1999), da je s težnjo po zmanjšanju nasilnih vzorcev vedenja med posamezniki v okolju treba vzpostaviti klimo, ki bo posameznikom omogočala vključevanje v programe socialnega učenja, kjer se lahko na novo oblikujejo moške identitete, brez potrebe po premoči in kontroli drugih, kar je tudi edini način za dolgoročno povečanje varnosti tistih posameznikov z manj moči.

Namen društva je torej celostno reševanje problematike nasilja, kjer si organizacija prizadeva k povečanju varnosti žrtev in zmanjšanju posledic nasilja. Na podlagi tega DNK nudi programe za pomoč žrtvam nasilja, kot prvi v Sloveniji je začel izvajanje programov za delo s povzročitelji nasilja, hkrati pa s svojimi preventivnimi in izobraževalnimi dejavnostmi prispeva k ozaveščenosti javnosti o problematiki nasilja ter sodeluje pri sistemskih in zakonskih spremembah na področju nasilja, enakopravnosti med spoloma ter diskriminacije (Aničić idr., 2015).

Temeljne naloge organizacije so spodbujanje ničelne tolerance do nasilja, izvajanje programe pomoči za osebe, ki doživljajo nasilje ter izvajanje programov za delo z osebami, ki nasilje povzročajo (Aničić idr., 2015).

DNK izvaja programe za delo z osebami, ki povzročijo nasilno dejanje, ki temeljijo na razumevanju in zavedanju, da je nasilje vedno nesprejemljivo ter da so za nasilje vedno odgovorni le povzročitelji. Hkrati programi sporočajo, da je nasilno vedenje naučeno vedenje, ne predstavlja posameznikove osebnosti, pri čemer lahko posameznik ob zavestni osebni odločitvi tovrstno vedenje spremeni (Aničić idr., 2015). Kuhar, Guzelj, Drolc in Zabukovec (1999) izpostavljajo, da je njihov cilj v DNK informiranje ljudi o nasilju,

nasilni komunikaciji, prepoznavanju le tega ter spodbujanju k odločitvi, da ga ne tolerirajo in ne uporabljajo.

Programi, ki jih DNK nudi osebam, ki so povzročile nasilna dejanja, so:

- trening socialnih veščin za osebe, ki povzročajo nasilje,
- trening starševskih veščin,
- individualno svetovalno delo z odraslimi osebami, ki povzročajo nasilje,
- individualno svetovalno delo z otroki in mladostniki, ki se vedejo nasilno,
- ter "Zmorem drugače – vodena skupina za mlade fante, ki se vedejo nasilno (Aničić idr., 2015).

Uporabnost programov lahko podpremo tudi skozi koncepte kognitivne vedenjske terapije. Tu Milner in Myers (2007) poudarita pomen v praksah z boji proti nasilnemu vedenju, saj pristop temelji na ideji, da se ljudi vedenja naučimo in se zato lahko naučimo tudi drugačnega obnašanja, če smo se pripravljeni in se želimo spremeniti. Pri tem tudi Zaviršek (1997) piše o koristnosti skupin, v katerih se povzročitelji nasilja učijo asertivnosti namesto agresivnosti.

Cilj udeležbe v programih je predvsem to, da se posameznik nauči nenasilnega komuniciranja. To pomeni, da ima posameznik moč izraziti samega sebe, se sprostiti in razbremeniti, na način, da svoja čustva in potrebe izrazi na način, pri čemer s tem okoli sebe ne omeji ali ne rani nikogar (Kuhar, Guzelj, Drolc in Zabukovec, 1999). Tu je potrebno tudi znanje za ravnanje, da posameznik v primeru, ko s svojim načinom komunikacije prizadene drugega, tovrsten način komunikacije spremeni ter v prihodnje pazi, da neustreznih vzorcev komunikacije ne ponavlja več.

Pri vstopanju v programe nevladnih organizacij pa ne smemo zanemariti, da se sicer osebe, ki povzročijo nasilno dejanje, le redko samostojno odločijo za vključitev v programe dela s povzročitelji nasilja. Iskanje pomoči napačno dojemajo kot znak osebne nesposobnosti in ničvrednosti. Za vključitev v program so največkrat zunanje motivirani (z odločbo sodišča, s predlogom CSD, napotitev s strani zdravstvenega centra) (Aničić idr., 2015).

1.3.3. Strokovno delo z osebami, ki so povzročile nasilje, ter doktrina socialnega delavca

Identificiranje nasilja in ponujanje ustreznih storitev, ki se na nasilje odzovejo, je pomembna kakovost socialnega dela, ki promovira blaginjo ljudi in izboljšavo socialnih razmer (Sheafor in Horejsi, 2006).

Goodmark (2017) pravi, da moramo pri preprečevanju nasilja pogledati širše od žrtve in povzročitelja nasilja. Pogosto se organizacije povezujejo in sodelujejo s kriminalnim pravnim sistemom, ki spodbuja kaznovanje, ki pa ne pripomore k zmanjšanju nasilja. Avtor spodbuja, da bi advokati socialnega dela in vsi, ki so proti nasilju, sodelovali v aktivizmu pri raziskovanju alternativ kriminalnim intervencijam, ki temeljijo na povezanosti v skupnosti. Za razliko od kaznovalnih sistemov, ki le spodbujajo ponavljajoče se nasilje in zaporne povratnike, ki se ves čas gibajo v in izven zapora, lahko s skupnimi alternativami takšne posledice in reprodukcijo nasilja preprečimo. Avtor predlaga zavzemanje za alternativne odzive na nasilje, namesto da povzročitelje nasilja pošljemo v zapor in naredimo iluzijo, da problem medosebnega nasilja "izgine". Socialni delavci in vsi zagovorniki proti nasilju bi morali igrati aktivno vlogo v gibanjih, ki naslovijo strukturalnost nasilja, in se zavzemati za rasno, ekonomsko, spolno in socialno pravičnost.

MacGill (2018) pravi, da je treba na nasilje pogledati iz obeh perspektiv: iz perspektive individualne osebe kot del širšega sistema nasilja, ki je nasilen do individuuma, ali iz perspektive celotnega sistema nasilja, ki sestoji iz delov, ki spodbujajo in ustvarjajo nasilje. Dinamika obeh perspektiv še zdaleč ni linearna. Nasilje se največkrat obravnava kot linearen način tretiranja udeleženih kot žrtve in povzročitelja, kjer je zelo jasno, kdo je povzročitelj in kdo je žrtev, ker to naredi proces identifikacije nasilja izjemno preprost. Celota pa je precej bolj kompleksna, pogledati moremo medsebojne relacije med individuumi in nasilno naravo, ki je pogosto demonstrirana prek socialnih sistemov na individuume, na katere prelaga te strukture. Te iste strukture lahko uporabimo kot vire za dekonstrukcijo nasilja in iskanje alternativ nasilnemu vedenju. Avtor poudarja, da obstaja mnogo strategij, ki jih oseba lahko razvije za odpornost proti temu, da bi se vdajala starim vzorcem nasilja, in te strategije ležijo v skupnosti.

Pri delu s povzročitelji in žrtvami nasilja je pri delu z odgovornostjo pomembno razumeti tudi koncept naučene nemoči. O naučeni nemoči govori Reyes (2011 v Mešl 2013), ki jo opredeli kot prepričanje, da naša vedenja nimajo vpliva na izid. Carmichael (2007 v Mešl 2013) pa pravi, da je naučena nemoč skupek neuspelih poskusov, da bi spremenili ali vplivali na situacijo, takšna izkušnja pa se pogosto prenese tudi na druge situacije, ki so popolnoma različne. Mešl (2013) meni, da socialno delo z izkušnjo odnosa in drugimi procesi podpore in pomoči usmerjeno prispeva k preprečevanju naučene nemoči in h krepitvi odpornosti. To se zgodi na dveh ravneh: na ravni odnosa (dobra odnosna izkušnja in osebni občutek smiselnosti, ki ga socialni delavec vpliva uporabniku in povečuje njegovo moč) in na ravni raziskovanja ostalih pomembnih odnosov uporabnikov (način organizacije življenja in komunikacije).

2. PROBLEM

Ko govorimo o podpori in pomočim osebam, ki so udeležene v nasilnih situacijah, večinoma sprva pomislimo na podporo in pomoč, ki jo lahko kot strokovni delavci nudimo žrtvi nasilnega dejanja. Pomislimo tudi na opazovalce, ki so priča nasilnemu dejanju, in posledice, ki jih taka navzočnost lahko pri njih pusti. Hkrati kot pomembne osebe ne zanemarimo tudi svojcev žrtve in njihove bližnje, ki nasilnemu dejanju sicer niso neposredno navzoči, pa vendar predstavljajo oporo žrtvi, jo v procesu okrevanja spremljajo in predstavljajo pomemben del žrtvine socialne mreže. Nekoliko manj pa je še vedno spregovorjeno o podpori in pomoči osebi, ki povzroča nasilno vedenje, kjer mnogi zanemarijo, da je nasilje priučeno vedenje in se ga da na podlagi tega spremeniti.

Menim, da lahko oseba, ki povzroča nasilna vedenja z ustrezno podporo in pomočjo, lastno motivacijo in aktivnostjo pri delu odstopi od neustreznih vzorcev vedenja in prevzame nove, ustreznejše vzorce. Tukaj veliko odgovornost prepoznam pri nas – socialnih delavcih oziroma drugih strokovnih delavcih, saj pri tem ti posamezniki potrebujejo našo podporo. Tako bi mogli strokovni delavci z vsemi osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, vzpostaviti varen prostor za pogovor, kjer se lahko vzpostavi deloven odnos. V tem odnosu morajo strokovni delavci sogovorniku jasno izpostaviti ničelno toleranco do nasilnega vedenja in na ta način pri sogovorniku spodbuditi občutek smiselnosti sprememb oziroma odklon od neustreznih nasilnih vzorcev vedenja in premik k novim nenasilnim vzorcem.

V letu 2018 sem začela opravljati praktično delo na Centru za socialno delo Ljubljana Vič - Rudnik, kjer sem bila priča kar nekaj pogovorom s sogovorniki, ki so prišli z različnimi izkušnjami nasilja iz lastnega življenja. Tu sem ob dosedanjem spremljanju delu delavcev na centru opazila, da le-ti z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, večinoma sodelujejo le v primerih, ko so v odnosih prisotni tudi mladoletni otroci oz. ko gre za neke vrste družinsko nasilje. Same podrobnejše obravnave v večini nimajo oz. so le redki primeri. To je vzbudilo mojo radovednost in me spodbudilo k raziskovanju socialnovarstvenega dela s povzročitelji nasilja.

Namen moje raziskovalne naloge je raziskati, kako socialni delavci na centrih delajo z osebami, ki povzročijo nasilno dejanje – katere koncepte uporabljajo v odnosu z njimi ter katere storitve jim ponujajo. Glede na to, da se socialno delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, ne zaključi na centru, pa se mi zdi smiselno v raziskovanje vključiti tudi

delavce iz DNK, kjer se bom prav tako osredotočila na metode in koncepte dela, pa tudi samo povezovanje s CSD. Za dodaten strokoven vidik področja dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, pa sem v raziskavo vključila tudi profesorico iz Fakultete za socialno delo, strokovnjakinjo na področju nasilja, ker menim, da je mnenje strokovnjaka za delo na področju nasilja pri delu s povzročitelji pomembno in uporabno.

Moja temeljna raziskovalna vprašanja, ki so me pri tem raziskovanju vodila, so:

- Na katere koncepte socialnega dela se strokovni delavci pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, opirajo?
- V čem se delo s povzročitelji razlikuje od dela z žrtvami nasilja?
- Kako so formalno opredeljene vloge in naloge socialnih delavcev za delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?
- Kdo vse so pomembni akterji pri sodelovanju z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava je empirična in kvalitativna.

Glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva je raziskava empirična, saj sem zbirala novo, neposredno izkustveno gradivo s spraševanjem v obliki intervjujev (Mesec, 2009, str. 84).

Raziskava je tudi kvalitativna, saj osnovno izkustveno gradivo sestavljajo besedni opisi in pripovedi ljudi, kjer so odgovori na zastavljen intervju obdelani s pomočjo kvalitativne analize (Mesec, 2009, str. 84).

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Merski instrument predstavlja delno standardiziran intervju, s pomočjo katerega sem preko dialoga s sogovorniki pridobila informacije o socialnem delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje. Pri spraševanju bom uporabila vnaprej določena vprašanja glede na zgoraj omenjena raziskovalna vprašanja, ki pa jih bom prilagajala in dopolnjevala glede na potrebe sogovornikov in sam potek pogovora.

Intervju je sestavljen iz štirih podtem – koncepti socialnega dela, ki jih socialni delavci pri delu s povzročitelji nasilnega dejanja uporabljajo, potek dela s povzročitelji nasilja in razlike v primerjavi dela z žrtvijo, vloge in naloge strokovnih delavcev, ki sodelujejo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, ter sodelovanje vseh pomembnih akterjev pri delu z osebo, ki je povzročila nasilno dejanje.

Znotraj teh podtem sem si vnaprej zastavila vprašanja, skozi katera sem intervjuvance med dialogom vodila. Pri tem sem vprašanja prilagajala glede na njihove odgovore. Vprašanja sem v primeru nejasnosti dopolnjevala, menjala vrstni red glede na informacije, razkrite v dialogu itd. Na koncu sem sogovornikom ponudila še odprto vprašanje, kjer sem jih povabila, da po želji še kaj dodajo. Predvidena vprašanja za intervju so v prilogi 9.1.

S socialnimi delavci s Centra za socialno delo Ljubljana Vič - Rudnik smo se predhodno dogovorili, da njihova osebna identiteta ostane delno nerazkrita. S strani direktorice centra

pa sem pridobila soglasje, da lahko izpostavim naziv centra, s katerega prihajajo sodelujoči.

V raziskavi so anonimni želeli ostati tudi zaposleni iz DNK. Strokovnjakinja s področja nasilja in profesorica na Fakulteti za socialno delo – doc. dr. Vesna Leskovšek, pa je podala soglasje, da je lahko njena identiteta izpostavljena.

3.3. Enote raziskovanja – populacija in vzorčenje

Populacijo raziskovanja predstavljajo socialni delavci, zaposleni na Centru za socialno delo Ljubljana Vič - Rudnik, zaposleni na Društvu za nenasilno komunikacijo ter drugi strokovnjaki s področja nasilja, ki poučujejo na Fakulteti za socialno delo.

Med vsemi temi sem po metodi ne slučajnostnega in priložnostnega vzorčenja zbrala vzorec treh socialnih delavk iz CSD Ljubljana Vič - Rudnik, enega zaposlenega na DNK ter enega strokovnjaka na področju nasilja, ki poučuje na Fakulteti za socialno delo, ki sem jih povabila in spodbudila k raziskovalnemu pogovoru.

V stik s socialnimi delavci iz CSD sem prišla v času opravljanja prakse v letu 2018. Tako sem sprva idejo raziskovanja predstavila mentorici, za soglasje prosila direktorico in nato opravila intervjuje. Pri tem se naletela na težavo, saj sem intervjuje želela opraviti s socialnimi delavci, ki delajo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, pri tem pa sem ugotovila, da je na centru zaposlenih veliko oseb, ki po izobrazbi niso socialni delavci. Na ta način sem prišla le do treh intervjujev socialnih delavk iz centra, ki delajo s povzročitelji nasilja, saj preostale zaposlene po svoji izobrazbi niso ustrezale stroki socialnega dela, zato jih v raziskovanje nisem vključila.

V stik s strokovnjakinjo iz področja nasilja, ki poučuje na Fakulteti za socialno delo, sem prišla preko elektronskega vabila. Tu sem uporabila ne slučajnostni priložnosti način vzorčenja in profesorico preko elektronske pošte povabila k sodelovanju v okviru govorilnih ur.

Kasneje sem v letu 2019 preko telefonskega klica prišla v stik še z zaposlenimi iz DNK. Ob klicu sem se jim na kratko predstavila, jim predstavila namen pogovora oziroma intervjuja, okvirno opisala tematiko raziskovanja, poudarila anonimnost ter jih povabila k

sodelovanju. Na podlagi tega sem se dogovorila za termin srečanja na njihovem sedežu v Ljubljani in tako z enim od zaposlenih opravila pogovor.

Na ta način sem pridobila vzorec treh socialnih delavk iz CSD Ljubljana Vič - Rudnik, en vzorec strokovnjakinje na področju nasilja, ki poučuje na Fakulteti za socialno delo, in en vzorec zaposlenih na Društvu za nenasilno komunikacijo, ki delajo s povzročitelji nasilja.

S sodelujočimi iz centra smo se dogovorili o anonimnosti njihove identitete, saj le-te niso želeli razkriti. V ta namen sem jih poimenovala oseba A, oseba B in C. Profesorica iz Fakultete za socialno delo je poimenovana oseba D, zaposlen iz DNK pa oseba E.

3.4. Zbiranje podatkov

Empirično gradivo sem zbirala v dveh časovnih obdobjih.

Intervjuje s socialnimi delavci iz CSD Ljubljana Vič - Rudnik sem opravila med opravljanjem praktičnega dela na omenjenem centru v času šolanja v prvem letniku magistrskega študija na Fakulteti za socialno delo, in sicer v letu 2018. Tu sem mentorici na učni bazi sprva predstavila idejo za raziskovanje v namen magistrske naloge in jo pri tem prosila za pomoč. Ob tej priložnosti sem tudi že izrazila željo, da bi si želela pridobiti čim več izkušenj iz področja dela s povzročitelji nasilja. Mentorica iz centra mi je bila tu v oporo in mi tako pomagala stopiti v stik s sodelavkami, ki delajo na področju dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje. Na ta način sem prišla do treh intervjujev s socialnimi delavkami, zaposlenimi na centru, ki delajo s povzročitelji nasilnih dejanj. Intervjuje sem tako opravila osebno, terminsko pa sem se za izpeljavo pogovora prilagodila sogovornikom. Tukaj se mi zdi še pomembno dodati, da sem pričakovala, da bo moje število intervjujev s socialnimi delavkami, ki delajo s povzročitelji nasilja, višje, vendar so imele vse preostale zaposlene iz omenjenega področja dela drugo izobrazbo.

Drugi del empiričnega gradiva sem pridobila v začetku leta 2019. V stik z zaposlenim iz Društva za nenasilno komunikacijo sem prišla preko telefonskega pogovora. V času uradnih ur sem jih poklicala na njihovo številko, ki jo imajo objavljeno na spletni strani, se jim predstavila in jih povabila k sodelovanju. Preko pogovora smo se tako dogovorili, da sem v januarju 2019 prišla na njihovo lokacijo v Ljubljano in z njihovim zaposlenim opravila pogovor. Okvirno sem za pogovor predvidela 45 minut, vendar se je ta čas kar

nekoliko podaljšal, a sem to skladno s strinjanjem sogovornika prilagodila, da sem še vedno pridobila dovolj izčrpne odgovore.

Zatem sem k sodelovanju pri magistrski nalogi preko elektronske pošte povabila še tedanjo dekanijo Fakultete za socialno delo in strokovnjakinjo na področju nasilja – red. prof. dr. Vesno Leskošek. Sestali sva se v okviru njenih govorilnih ur na fakulteti in opravili pogovor.

Vse intervjuje sem opravila osebno na delovnem mestu intervjuvancev. Podatke sem zbirala z metodo spraševanja, kjer sem uporabila tehniko delno standardiziranega intervjuja. Intervju sem vodila na podlagi vnaprej pripravljenih vprašanj, ki pa sem jih glede na teme, ki so se odpirale, ter sam potek pogovora prilagajala – dopolnjevala, menjala vrstni red itd. Predviden čas trajanja je bil 45 minut, v večini pa so trajali eno uro oziroma nekateri celo eno uro in pol. Intervjuje sem s soglasjem sodelujočih zvočno posnela in jih doma prepisala ter jim jih zatem posredovala v potrditev. Zaradi dogovora o anonimnosti osebnih podatkov zaposlenih iz CSD-ja in DNK-ja nisem razkrila.

3.5. Obdelava podatkov

Pridobljene podatke sem obdelala po metodi kvalitativne analize. Zvočne posnetke intervjujev sem natipkala v programu Microsoft Word, in sicer v obliki dialoga. Intervjuje sem nato uredila, izbrala podatke, ki so za raziskavo pomembni, ter oštevilčila relevantne izjave – enote kodiranja. V fazi odprtega kodiranja sem relevantnim izjavam določila kategorije in pripisala pojme. Oblikovala sem osno kodiranje, kjer sem določila kategorije in pod njih razvrščala pojme, ki sem jim pripisovala številke izjav. V nadaljevanju sem primerjala pojme med seboj, jih povezovala in razlikovala glede na teme, ki sem jih oblikovala glede na raziskovalna vprašanja, zastavljena v 2. poglavju z naslovom Problem.

Primer osnega kodiranja:

Koncepti socialnega dela
Znanje za ravnanje (D18), (Č18), (C21)
    Jezik (C18), (C35)
Tukaj in zdaj (Č14), (B27)
Zagovorništvo (A17)

Informiranje (C3), (C4)

Delo z družino (Č16)

Feministična perspektiva (A20)

Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika (A19), (Č14), (Č39), (C17) (B16)

- Neprostovoljni uporabniki (Č7)
- Podelitev osebnih izkušenj (C19)

Perspektiva moči (Č15), (C16)

- Krepitev in odvzem moči (B26)

Osebno vodenje (C20)

- Odnos (A18),
- Proces (A15), (D31), (C6)
- Dinamika in vzorci (D15), (D16), (D17), (D21), (Č50)
- Cilji (B28)
- Svetovanje (Č3), (C3), (C5)

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja

Št. izjave	Izjava	Kategorija	Podkategorija	Pojem
D18	Nekateri so zelo dovzetni, zelo prilagajam potrebam posameznikov. Povzročitelji se zelo razlikujejo – izobrazbeno, nekateri so za ene stvari bolj dovzetni ali pa razumejo.	Koncepti socialnega dela	Znanje za ravnanje	
Č18	So pa tiste stvari, ko se ravnam po situaciji in vidim, kako lahko delamo, kam ga lahko usmerim, to pa ni zapisano, da moram narediti. Pri izvajanju protokolarnih stvari nimam težav.	Koncepti socialnega dela	Znanje za ravnanje	
C18	Potem na primer jezik uporabnikov. Uporabljam jezik uporabnikov. Uporabnik začne kakšne besed uporabljati, ki so mu blizu ali pa izraze in potem v komunikaciji z njim pazim, kako te zadeve uporabljam. Pri otrocih to ful deluje, ampak jaz jih nimam v obravnavi kot povzročitelje nasilja.	Koncepti socialnega dela	Znanje za ravnanje	Jezik
C35	Je pa tudi res, da kakšni starši razumejo bolj kot drugi. Imaš starše, ki so na stopnji otroka in je treba zelo enostavno povedati.	Koncepti socialnega dela	Znanje za ravnanje	Jezik
C3	Izhajam iz tega, kaj je moja naloga, to je moja vloga. Moram ga seznanit s tem, kakšna je zakonodaja pri nas glede nasilja, ker ne vejo, no, mogoče vejo malo iz medijev, ampak da jih seznanim s tem, da nasilje ni o. k. in kako lahko naredijo stvari drugač, da ne rabijo nasilja pri vzgoji.	Koncepti socialnega dela	Informiranje	
C17	Potem čist osnovna zadeva dogovor o sodelovanju, pa ne zdaj tako, kot so me na faksu učili, ampak na nek način midva morava vzpostaviti sodelovanje, sta sodelavca v vsakem primeru, kakorkoli ti gre na živce ali pa imaš občutek, da ne razume, ti moraš z njim sodelovati, ker je to naloga oz. jaz moram sodelovat in morava ustvarit nek dogovor, ki bi nama obema ustrezal. Postaviti je treba neke pogoje tega sodelovanja. Tudi čisto bizarne zadeve, prilagodiš se staršu. Če on reče, če me vi ne boste vabili ob 8 zjutraj, jaz ne bom mogel priti, tako da ga pač vabiš ob 8 zjutraj, da se mu prilagodiš.	Koncepti socialnega dela	Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika	
A19	*Saj to je pravzaprav to. Torej vzpostavljanje osebnega stika in*	Koncepti socialnega	Vzpostavljanje delovnega	

	delovnega odnosa.	dela	odnosa in osebnega stika	
Č7	Da, po drugi strani pa vseeno vzpostavim z njim odnos, da mu poskušam to prikazat kot dobro obravnavo zanj, da bo prineslo nekaj pozitivnega, da ga ne odvrnem od nadaljnjih obiskov, ampak da ga poskušam motivirat za sodelovanje. Ker mislim, da s tem lahko prispevam k zaščiti žrtve. Da ni samo, kaj delam z žrtvijo, kar bo pomagalo, ampak tudi z njim. Ne samo, da ga seznanim s tem, da je naredil nekaj narobe in ga pošljem v nek program. Pri enih je že občutek, da so nekje obravnavani, vodeni, tisto, kar jim pomaga pri spremembi, čeprav je sprva to neka zunanja motivacija, nuja, obveza, ki jo čutijo, ampak če ga do te mere motiviram, da sodeluje, pa če se še v kak program pri NVO vključi, lahko pomaga.	Koncepti socialnega dela	Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika	Neprostovoljni uporabniki
C20	Tudi osebno vodenje.	Koncepti socialnega dela	Osebno vodenje	
A18	*Tukaj je zato ključen oseben svetovalni odnos, ki mora temeljiti na prepoznavanju razmerij moči med različnimi akterji v problemu.*	Koncepti socialnega dela	Osebno vodenje	Odnos
D31	Verjetno bi bilo treba ene 35 srečanj, da sploh prideš do človeka, da se ti tok sprosti, a mamo mi pr svojem delu tok časa? Sociani delavci nimamo toliko časa za poglobljeno delo s povzrocitelji kot kakšni psihoterapevti. Eno je, kaj hočeš narediti. Če gre za spreminjanje vedenja, potem je dostikrat treba it malo globlje.	Koncepti socialnega dela	Osebno vodenje	Proces
Č50	To je še vedno človek, ki ima svojo zgodovino, izkušnje, življenje, in ga je treba vzeti v obzir. To ni opravičilo, če si bil žrtev nasilja, da ga izvajaš nad drugimi, je pa to vseeno pomemben element v človekovem življenju in ga je treba vzeti v obzir.	Koncepti socialnega dela	Osebno vodenje	Dinamika in vzorci
C5	To je lahko čisto navadno svetovanje, da gremo s staršem en razgovor čez, kdaj otroka udari: ko me ne posluša, ko ne pospravi postelje. In kako pripraviti otroka, da bi pospravil posteljo, brez da ga udari.	Koncepti socialnega dela	Osebno vodenje	Svetovanje

Na podlagi tega zapisa sem formulirala poskusno teorijo po vzorcu Glaser in Strauss (1967 v Mesec 1998: 118–128), ki jo opisujem v rezultatih. Pri tem opisujem odnose med pojmi in kategorijami, poudarim tisto, kar sogovorniki opredelijo kot pomembnejše, potrebno.

Celotno empirično gradivo je zaradi velikega obsega strani shranjeno pri avtorici doma.

4. REZULTATI

Rezultate sem organizirala tematsko glede na raziskovalna vprašanja in jih predstavljam skozi vsebino sogovornikov.

4.1. Koncepti socialnega dela

Raziskovala sem, na katere koncepte socialnega dela se strokovni delavci pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, opirajo. Sogovorniki so omenjali od splošnih socialno delovnih konceptov, npr. elemente delovnega odnosa, osebno vodenje, delo tukaj in zdaj, vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika, perspektivo moči do nekaterih bolj specifičnih, npr. feministično perspektivo.

Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika

Sogovornica iz centra za socialno delo izpostavlja, kako pomembna je vzpostavitev delovnega odnosa in osebnega stika, ne samo tako, kot učijo na fakulteti, saj je pri delu treba upoštevati okoliščine, pogoje in temu prilagajati dogovor: *»Potem čist osnovna zadeva – dogovor o sodelovanju, pa ne zdaj tako, kot so me na faksu učili, ampak na nek način midva morava vzpostaviti sodelovanje, sta sodelavca v vsakem primeru, kakorkoli ti gre na živce ali pa imaš občutek, da ne razume, ti moraš z njim sodelovati, ker je to naloga oz. jaz moram sodelovat in morava ustvarit nek dogovor, ki bi nama obema ustrezal. Postaviti je treba neke pogoje tega sodelovanja. Tudi čisto bizarne zadeve, prilagodiš se staršu. Če on reče, če me vi ne boste vabili ob 8 zjutraj, jaz ne bom mogel priti, tako da ga pač vabiš ob 8 zjutraj, da se mu prilagodiš. (C17)«*

Vzpostavljanje osebnega stika ima pri delu s povzročitelji nasilja posebno vlogo v tem, da ustvari uporabniku občutek, da je obravnavan kot človek s svojo zgodovino in težavami, ne kot osumljenec, pravi zaposlena na CSD: *»Pomembno mi je vzpostavljanje delovnega odnosa, da spozna, da ni kot v postopku na policiji kot povzročitelj in osumljenec. Saj tukaj je tudi PSP s povzročiteljem nasilja, ampak ga poskušam spoznat kot človeka s preteklostjo, čeprav se osredotočam na sedanjost, ampak on ima življenjske izkušnje, ki so ga pripeljale do tega, kjer je zdaj. (Č14)«*

Vzpostavljanje osebnega stika in delovnega odnosa z neprostovoljnimi uporabniki

Pri delu s povzročitelji nasilja gre pogosto za delo z neprostovoljnimi uporabniki, zato je treba odnos vzpostaviti na motivirajoč način, da bo uporabnik videl sodelovanje kot zanj

koristno, ne zgolj kot obvezo. *»Da, po drugi strani pa vseeno vzpostavim z njim odnos, da mu poskušam to prikazat kot dobro obravnavo zanj, da bo prineslo nekaj pozitivnega, da ga ne odvrnem od nadaljnjih obiskov, ampak da ga poskušam motivirat za sodelovanje. Ker mislim, da s tem lahko prispevam k zaščiti žrtve. Da ni samo, kaj delam z žrtvijo, kar bo pomagalo, ampak tudi z njim. Ne samo, da ga seznanim s tem, da je naredil nekaj narobe in ga pošljem v nek program (Č7),«* pove sogovornica Leskošek.

Sogovornica iz CSD dopolnjuje o tem, da je pri neprostovoljnih uporabnikih vzpostavljanje in vzdrževanje delovnega odnosa malo večji izziv, zato včasih socialni delavci z uporabniki sklenejo dogovor, ki bolj temelji na zunanji motivaciji: *»Pri enih je že občutek, da so nekje obravnavani, vodeni, tisto, kar jim pomaga pri spremembi, čeprav je sprva to neka zunanja motivacija, nuja, obveza, ki jo čutijo, ampak če ga do te mere motiviram, da sodeluje, pa če se še v kak program pri NVO vključi, lahko pomaga. (Č7)«*

Socialni delavci uporabljajo tudi svoje osebne izkušnje, ki delujejo motivirajoče pri vzpostavljanju in ohranjanju delovnega odnosa in osebnega stika, saj preko njih bolje razumejo in se približajo uporabnikom s tem, ko te izkušnje podelijo, govori sogovornica iz CSD: *»Tudi osebne izkušnje velikokrat delim, moram pa tudi pazit na mejo, kok lahko deliš z njimi. Večino si nič ne izmišljujem kakšne zgodbe, da bi govorila o svojem otroku, pa nimam otroka, tega ne delam. Jaz večinoma potem govorim iz svojega otroštva. Pri nasilju je velikokrat, da rečejo, da si itak otroci tega ne zapomnijo, sej bodo pozabili. In potem jaz lahko rečem, da jaz pa nisem pozabila, ko se me udarili. Take stvari jaz delim s starši in se mi zdi, da prav pride. Se mi zdi, da takšne stvari bolj delim pri težavah v odraščanju, ker sem bila taka najstnica in se poistovetim s takimi najstniki. Če bom imela kdaj otroke, bom mogoče še bolj razumela starše, zdaj pa govorim iz svojega otroštva. (C19)«*

Znanje za ravnanje

Socialne delavke socialno delavno znanje na CSD na različne načine približajo uporabnikom. Pri neprostovoljnih uporabnikih se velikokrat zgodi, da uporabniki ne verjamejo v znanje in zakone, zato je ena izmed sogovornic z uporabnikom podelila zakon, na katerega se je sklicevala, da ga je lahko tudi sam prebral: *»Znanje za ravnanje absolutno verjetno. Čeprav zadnjič en res ni razumel zakona o nasilju o družini. Je rekel, da mu je odvetnik reku, da lahko normalno udariš otroka enkrat in dvakrat. Pa sem mu*

fizično dala zakon, sprintala, označila, gospod, prebite si doma, in je rekel, da bo. Ni treba meni verjeti, lahko verjame zakonu, ki sem mu ga sprintala in to more upoštevat. (C21)«

Še en zanimiv način uporabe znanja za ravnanje je takšen, da se uporabnikom razložijo stvari na tak način, da bodo glede na svoje sposobnosti in znanje lahko razumeli: *»Nekateri so zelo dovzetni, zelo prilagajam potrebam posameznikov. Povzročitelji se zelo razlikujejo – izobrazbeno, nekateri so za ene stvari bolj dovzetni ali pa razumejo. (D18)«*

Pri tem je tudi zelo pomembno, da uporabljamo njihovo znanje preko uporabe njihovega jezika in tudi v njihovem jeziku razložimo socialno delovne koncepte, če vednost o teh lahko prispeva k njihovemu razumevanju procesa, razlagajo sogovornice iz CSD: *»Potem na primer jezik uporabnikov. Uporabljam jezik uporabnikov. Uporabnik začne kakšne besed uporabljati, ki so mu blizu ali pa izraze in potem v komunikaciji z njim pazim, kako te zadeve uporabljam. (C18)«* Jezik pa je pomemben tudi pri prilagajanju za razumevanje: *»Je pa tudi res, da kakšni starši razumejo bolj kot drugi. Imaš starše, ki so na stopnji otroka in je treba zelo enostavno povedati. (C35)«*

Razlog, da se povzročitelji nasilja v večini primerov v obravnavo ne vključujejo prostovoljno, je bodisi v zanikanju ali pomanjkanju uvida: *»Večina povzročiteljev je zanikala nasilje ali pa so skušali z grožnjami doseči, da bi se postopki ustavili. (A4) … Težko jih je tudi spodbujati k temu, da bi reflektirali svoja ravnanja. (A8),«* pravi sogovornica Leskošek. Razlog je lahko tudi v pomanjkanju motiviranosti: *»Saj pravim, zaenkrat še nisem odprla nobene osebne pomoči, da bi bila neka zelo motivacija za spremembe na sebi, skoraj da ni bila pri nobenemu. (D20)… Dokler nekdo ni motiviran, da dela na sebi … Recimo dostikrat je tako, da so motivirani, dokler menijo, da bo žrtev prišla nazaj. Ko je šla gospa stran, je bil on vsak dan pri men. V tistem trenutku, ko se je gospa vrnila, ne duha ne sluha. Ko je šla gospa spet stran, je bil on vsak dan na telefonu, groza, vse bo naredil, ko je šla gospa spet nazaj, žal, no, žal, tako sta se odločila, ni bilo ne duha ne sluha. Dokler še upajo, jih to lahko zelo motivira. Včeraj sem imela enega prvič in je zelo bil, ampak imam občutek, da ko bo gospa vložila za razvezo zakonske zveze, da ga jaz ne bom več videla, no, tako. Bomo videli, obljubil je, gospa je rekla, da se bo razvezala, a se bosta ali ne, tukaj so še, potem pa zaključijo z obravnavo in se ne odzivajo. Skoraj samo pri dveh, da bi prav onedva klicala, redko, da sami pokličejo, (D21)«* pravi sogovrnica iz CSD.

Sogovornica (CSD) pojasni pomembnost uvida na motivacijo in za sodelovanje: *»Zato ker tisti starši, ki so odprti in imajo uvid, fora je v tem, za DNK je potrebno, da imajo starši uvid. Ker če pride starš na prvi razgovor, pa reče, zajebu sem, neki nisem znal narest, bo to steklo in ne bo problema, bo hodil, bo šel na skupino, bo ful dobro. Če pa on misli, da ni ničesar narobe naredil, kar je pa zelo veliko staršev, ker pač rečejo, da itak jim CSD ovira celo življenje in kako ne morem jaz delati s svojim otrokom, tako kot jaz hočem, taki pa ne bodo morali delati na DNK-ju, ker bo prišel na prvi razgovor in bo rekel, da on ni povzročitelj nasilja in oni ne bodo mogli z njim delat. Nas obvestijo, da je prišel, da niso mogli začet sodelovanja in da ne bo hodil. Sta dve skupini ljudi; tisti, ki vejo in grejo. V bistvu jih imaš celo več. (C51)«*

Problem je tudi v tem, da uporabniki situacije ne jemljejo resno, zaznavajo problematiko na CSD: *»Ker ljudje si zelo težko predstavljajo, sploh če so prvič v tem ali jim je vseeno, kaj to zdaj pomeni. Težko sprejemajo, ta toleranca do nasilja je tako velika in tega sploh ne jemlje kot nekaj slabega in se ne zavedajo, da je to kaznivo dejanje, zaradi katerega te lahko doleti kazen zapora. Tudi, ko jim to poveš 65-krat, se sploh ne zavedajo, kakšna posledica jih lahko doleti in sploh ne pridejo na pogovor. In jih tudi ne izuči to. (Č46)«*

Tukaj in zdaj

Pri delu s tukaj in zdaj je za povzročitelje pomembno, da jih sicer vzamemo z vso njihovo preteklostjo, ampak jih obravnavamo take, kot so zdaj, govori zaposlena na CSD: *»Saj tukaj je tudi PSP s povzročiteljem nasilja, ampak ga poskušam spoznat kot človeka s preteklostjo, čeprav se osredotočam na sedanjost, ampak on ima življenjske izkušnje, ki so ga pripeljale do tega, kjer je zdaj. (Č14)«*Ta koncept pripomore k temu, da jih ne sodimo na podlagi preteklosti in da tudi sebe vidijo v tem, kaj lahko zdaj naredijo, da se za nazaj ne da delati sprememb in da so oni tisti, ki morajo narediti spremembe, ki so zmožni narediti spremembe, razlaga sogovornik iz DNK: »*Soustvarjanje skupnih rešitev in iskanje skupnih najmanjših možnih korakov sprememb pa se izvaja predvsem pri individualnih treningih. Tudi v individualnih srečanjih povzročitelji še vedno potrebe po spremembi prepoznajo v zunanjem okolju – npr. spremenil bom partnerko, zato jih moramo tukaj osredotočiti na spremembe pri samih sebi. Tukaj jih spodbudimo v delo tukaj in zdaj, na konkretne spremembe, ki jih povzročitelji zmorejo spremeniti pri sebi. (B27)«*

Zagovorništvo

Sogovornica Leskošek poudarja, da zagovorništvo zagotovo ni uporaben koncept pri delu s povzročitelji, kot je pri žrtvah, saj se hitro izgubita fokus in zastopništvo: »*Zagotovo ne zagovorništvo. Socialni delavec ali delavka se tudi zelo hitro ujame v zanko, kjer mu že vsak najmanjši znak, da je povzročitelj pripravljen sodelovati v postopku, socialni delavec, to vzame kot nekaj, kar ne želi pustiti iz rok. Včasih se tako socialni delavci ujamejo v zanko, da začnejo podpirati povzročitelje nasilja, čim povzročitelji nasilja pokažejo neko pripravljenost za delo. Medtem pa prav ta podpora povzročiteljem včasih privede do tega, da socialne delavke lahko podprejo povzročitelja pri iskanju razlogov za nasilno vedenje, za povzročanje nasilja zunaj sebe, samo zato, da bi obdržale povzročitelja pri sodelovanju. Takrat socialne delavke niso dovolj odločne, da bi dale jasno vedeti povzročitelju, da je to, da povzročajo nasilje, njihova odgovornost, njihova izbira, da to ni odvisno od nekih zunanjih dejavnikov – npr. kako je žena ravnala, kako otroci ravnajo itd. Včasih se socialni delavci ujamejo v past, kjer nočejo izgubiti tega sodelovanja s povzročiteljem, pri tem pa niso odločne, da bi odgovornost za nasilje pripisale povzročitelju in ga tako včasih podprejo pri iskanju vzrokov za nasilje zunaj njih samih. Do tega pripelje zato, saj se socialne delavke bojijo, da bodo izgubile stik s povzročiteljem, saj vedo, da če bodo vztrajale pri tem, da morajo povzročitelji prevzeti odgovornost za nasilje, to pomeni, da jih težje obdržijo v nekem odnosu. Tukaj zato prepoznam neko past – da v imenu tega, da obdržiš stik s povzročiteljem, včasih pristaneš tudi na to, da povzročitelj išče razloge za svoja neustrezna dejanja zunaj sebe. (A17)«*

Informiranje

Velikokrat se srečamo z uporabniki, ki nimajo dostopa do informacij o tem, kaj nasilje je in kako lahko ravnajo drugače oz. kaj lahko dobijo kot pomoč, razloži sogovornica iz CSD: *»Ker večino nasilij, ki jih imam, je vzgojna nemoč staršev in iz tega izhajam. Moja vloga je seznanjanje staršev pri tem, kaj delajo narobe, in pomoč pri tem, da bi popravili svoja vedenja in usmerjanje v mrežo. (C4)«* Informiranje poteka tudi na ravni zakonodaje, kar lahko deluje motivirajoče za spremembe: *»Moram ga seznanit s tem, kakšna je zakonodaja pri nas glede nasilja, ker ne vejo, no, mogoče vejo malo iz medijev, ampak da jih seznanim s tem, da nasilje ni o. k. in kako lahko naredijo stvari drugač, da ne rabijo nasilja pri vzgoji. (C3)«*

Delo z družino

Vključevanje bližnjih pri delu s povzročitelji nasilja ni običajna praksa na CSD, so pa primeri, kjer je to koristno predvsem za zaščito žrtev. Pomembno je, da vključeni niso žrtve nasilja in da vsi soglašajo s sodelovanjem: *»Pridobiti moram vsa soglasja pri obravnavanju osebe. Ne morem vabit v ta krog kar enih ljudi, tudi če mislim, da bi bilo o. k. Eni sami izrazijo željo, da bi v procesu sodelovala tudi žena, ki ni žrtev, in z veseljem to vzamem in z njo stopim v kontakt, ker je lahko ona ključni element pri zagotavljanju zaščite žrtve in pri temu, da dela s povzročiteljem na čist drugem nivoju, ki je lahko bolj učinkovit kot naše delo …(Č16)«* Sodelovanje z družinskimi člani je lahko v podporo tudi na način, da se vključijo vnuki ali drugi sorodniki, kadar je žrtev na primer babica ali kakšen šibkejši družinski član, ki potrebuje več podpore: *»… Ali pa ima vnuke, ki se vključujejo v postopke, kjer je kot žrtev obravnavana babica, dedek, ljudje, ki so že sami po sebi šibkejši, ki so zaradi svojih let lahko v slabšem položaju in potrebujejo več krepitve in nekoga, ki jim je blizu in se težje zaupajo in odprejo, in uporabim osebe iz njihovega življenja, da pri tem pomagajo, v večini primerov pa ne. (Č16)«*

Perspektiva moči

Pri delu s povzročitelji nasilja je pomembno iskati ravnotežje med tem, da povzročitelje soočamo z nesprejemljivimi dejanji, ki jih počnejo, hkrati pa jim krepimo moč ter jih spodbujamo, da zmorejo drugače. Z njimi socialni delavci na CSD raziskujejo vire moči: *»Na začetku ga soočim, da ni bilo v redu, ampak po drugi strani ga skušam spoznat na način, da se mu približam, njegove močne točke iščem, kaj ga veseli, kje črpa pozitivno energijo in probava delati na temu. Če imam človeka, ki mu pomaga pri doseganju notranjega miru, da gre v gore, ga spodbujam k temu in raziskujeva to, kaj si želi, kako bo to realiziral, s kom bo šel. Eni grejo radi v cerkev za notranji mir, in preverjam, če so šli na izlet, v cerkev. Probam priti na ta način do njega na osebnih stvareh, ki ga veselijo, dopolnjujejo, krepijo, in ga tudi jaz krepim preko tega. (Č15)«* Sogovorniki izpostavljajo, da je pomembno, da uporabniki prepoznajo, da imajo te moči v sebi: *»Perspektivo moči jaz veliko uporabljam, da daš občutek staršu, da on to zmore, da ima to v sebi, samo da naj to ven povleče iz sebe. (C16)«*

Kadar delamo s povzročitelji nasilja, je poleg krepitve moči pomembno tudi odvzeti moč. Zelo pomembno je razumeti, da to ni v nasprotju s krepitvijo moči. Odvzem moči je

pravzaprav krepitev moči, pojasnjuje sogovornik iz DNK: »*Prva stvar je, da se osredotočamo na to, da pomagamo, nudimo pomoč. Pri temu pa se moramo osredotočiti na to, da imajo povzročitelji preveč moči, ki jo tudi zlorabljajo. Seveda tukaj delamo s posameznikom, mu skušamo pomagati, ga usmeriti na pravo pot, ampak na nek način je tisto, k čemur stremimo, to, da mu odvzamemo moč, da ga omejimo v neki meri, da ga naučimo, da se nauči moč deliti z drugimi. Ali pa da se naučijo npr. starši, da kljub temu da jim pripada več moči, te ne zlorabljajo. Torej, čeprav se v SD vedno govori o krepitvi moči, tukaj govorimo o odvzemanju moči. Torej na nek način delamo na krepitvi moči, temveč na nek način na drugi strani, na strani žrtve. Moramo vedeti, da je delo s storilcem vedno samo podaljšek programa zaščite žrtve, kjer je osnovni cilj povečanje varnosti žrtve. To je vedno osnovni cilj. Torej, če zasledimo, da bi nekaj še dodatno ogrozilo žrtev, tega ne izvajamo. Iz mojega vidika pa povzročiteljem v procesu dela krepim moč na način učenja sodelovanja, učenja drugačnih pristopov, načinov dela. Tu se mi zdi bistveno predvsem to, da se s povzročiteljem učimo prepoznavanja čustev, ravnanja z njimi in ustreznim odzivanjem na njih. Povzročitelje tu krepimo z znanjem, jih spodbujamo, da delajo na sebi, jih o vsem tem ozaveščamo. (B26)*«

Osebno vodenje

Pri uporabi osebnega vodenja in svetovanja so sogovorniki omenjali primere glede odnosa, dinamike, vzorcev, ciljev v procesu podpore in pomoči. Pri osebnem odnosu sogovornika je treba izpostaviti razmerje moči, ki ga je treba prepoznati, razlaga Leskošek: »*Tukaj je zato ključen oseben svetovalni odnos, ki mora temeljiti na prepoznavanju razmerij moči med različnimi akterji v problemu. (A18)*«

Sogovornica Leskošek poudarja, kako pomemben je dolgotrajen proces pri delu na področju nasilja, kjer skušajo doseči notranje spremembe, da se lahko zgodijo tudi zunanje: *»Tukaj smo na zelo spolzkem terenu. To pa zato, ker se ljudje ne spreminjajo in ne spreminjajo svojih dejanj, če ne doživijo nekega notranjega spregleda, če ne spregledajo sami, da je njihovo vedenje napačno. Tukaj seveda socialne delavke lahko podprejo povzročitelja nasilja v tem, da prevzame odgovornost, vendar to je dolgotrajen proces. Če gre tu le za eno svetovanje oziroma dva ali tri pogovore, potem je pri tem zelo težko doseči neke notranje spreglede, uvid tega, da je to, kar povzročitelj počne, napačno. Zato je to tudi odvisno od tega, kako se socialne delavke lahko posvetijo delu s povzročitelji. To, da socialne delavke povzročitelje spodbujajo k temu, da prevzamejo odgovornost za lastna*

ravnanja, je dolgotrajni postopek, delo. (A15)« Sogovornica iz CSD govori tudi o tem, da je pri takih težkih temah pomemben čas v procesu, da se z uporabnikom lahko povežemo, da lahko gremo globlje*: »Verjetno bi bilo treba ene 35 srečanj, da sploh prideš do človeka, da se ti tok sprosti, a mamo mi pri svojem delu tok časa? Sociani delavci nimamo toliko časa za poglobljeno delo s povzročitelji kot kakšni psihoterapevti. Eno je, kaj hočeš narediti. Če gre za spreminjanje vedenja, potem je dostikrat treba it malo globlje. (D31)«*

V procesu se pri delu lahko poglobijo v dinamiko in vzorce, ki so pripeljali do nasilja, ki so pomemben del uvida za spremembe, razlagajo sogovornice iz CSD: *»Jaz zlo probam raziskat njihove vzorce, ki jih prinašajo iz primarnih družin, da prepoznajo, kako je to vplivalo na njih, pa kako so se počutili. (D15)«* Pomembno je razumeti, kako izkušnje uporabnikov prispevajo k nasilnim vedenjem: *»To je še vedno človek, ki ima svojo zgodovino, izkušnje, življenje, in ga je treba vzeti v obzir. To ni opravičilo, če si bil žrtev nasilja, da ga izvajaš nad drugimi, je pa to vseeno pomemben element v človekovem življenju in ga je treba vzeti v obzir. (Č50)«*

Ko uporabnik začne prepoznavati svoje vzorce, se lahko začne delo na ciljih, poroča sogovornik iz DNK: »*Pri individualnem svetovanju se s povzročitelji vedno osredotočamo na cilje, kot so delo na sebi, prepoznavanje lastnih vzorcev nasilnega vedenja, ozaveščanje in iskrena želja po spremembi vzorcev vedenja. Ko je povzročitelj že na tej točki, se mu prilagajamo in pogovor usmerjamo tja, kamor on želi – npr. ali se želi osredotočati na ljubosumje, fizično, psihično nasilje, lastno samopodobo. Npr. pri kompetentnem starševstvu gre pogosto za verbalne oblike nasilja, kjer so potrebne komunikacijske tehnike ali učenje pri težavah z jezo. V tem prostoru smo bolj prosti in skupaj iščemo teme. (B28)«*

Svetovanje na takšen način opolnomoči uporabnike, kako ravnati brez uporabe nasilja, pove sogovornica iz CSD: *»To je lahko čisto navadno svetovanje, da gremo s staršem en razgovor čez, kdaj otroka udari: ko me ne posluša, ko ne pospravi postelje. In kako pripraviti otroka, da bi pospravil posteljo, brez da ga udari. (C5)«*

Feministična perspektiva

Leskošek opozarja, da je k socialno delovnim konceptom treba dodati tudi druge perspektive, kot je na primer feministična, ker to vpliva na to, kako bomo delali in razumeli svoje delo: *»Seveda tukaj je potrebno še poudariti, da moramo imeti socialne delavke feministična izhodišča pri delu s povzročitelji nasilja. To pomeni, da jasno*

prepoznamo razmerja moči med posameznimi akterji v problemu. In da prepoznamo, da ženske zaradi pripisanih spolnih vlog dostikrat vstopajo v medsebojne odnose v podrejenem položaju ter dovolijo in pristanejo na dominantnost zato, ker pristajajo na predpisane spolne vloge. Zato je pomembno, da pri delu s povzročitelji, poleg socialno-delavnih pristopov, kot so vzpostavljanje osebnega stika in delovnega odnosa, imamo vseskozi pred očmi tudi feministično opredelitev nasilja. (A20)«

4.2. Zakonodaja na področju dela s povzročitelji

Glede zakonodaje se v rezultatih osredotočim na obvezo vključevanja v programe, ki jo nalaga zakonodaja, na dostopnost programov, na varovanje podatkov, verodostojnost in ničelno toleranco do nasilja ter na situacije, kadar so v proces vključeni tudi mladoletniki.

Zakonodaja ima glede obveze prednosti in pomanjkljivosti. Če še ni določeno s strani sodišča, so svetovalni pogovori na CSD in drugih institucijah prostovoljni, za te pa povzročitelji največkrat niso zavezani: *»Ta del bi bilo fajn, da bi lahko bil že pred tem, da bi nekatere nekam uradno zavezal, da bi morali nekam hodit. (D28)«* Strokovnjaki prepoznavajo, da bi takšna obveza imela koristi: *»Mislim obvezujoče … S tem daš ti jasno sporočilo, da je neki treba, da se jim postavi meje. Verjetno od 10, ki bi se vključil nekam, ki je zavezujoče – enemu bi sigurno nekaj ostalo od tistih pogovorov, in če bi enemu ostalo … No, sej ni nujno, da je center, mogoče kakšna NVO, ampak da nekam hodi v zvezi s tem, da ni tako, da ne rabi s tem nič narediti. Da dobi globo, potem vprašanje na sodišču, a je kaj ali ni, ne rabi pa v zvezi s tem govoriti. Z nekom, ki je usposobljen, lahko o tem govori, kaj se mu dogaja. (D30)«* Strokovnjaki glede tega niso enotni, saj drugi menijo, da zakonodaja povzročitelje dovolj zavezuje k sodelovanju. »*Ne, osebno se mi zdi, da zakonodaja povzročitelje povsem dovolj zavezuje k sodelovanju. (A21),«* pravi Leskošek nasprotno zgornjim izjavam.

Zakonodaja v obliki obsodb s strani sodišča zavezuje povzročitelje k sodelovanju tako, da ima povzročitelj od tega lahko korist manjše sankcije, hkrati pa se mora tudi soočiti z odgovornostjo svojih dejanj, iz izkušenj govori sogovornik iz DNK: »*Bistvena zakonodaja pa je tudi v teh delih, ko omogoča sodiščem, da v obliki pogojnih obsodb ali pa, ko sodišče prežene pregone. Tu ima država možnost, da posamezniku v zameno za neko znižanje kazni ali kot neko pogojno kazen, se posamezniku ponudi možnost obveznega navodila. Ta*

obvezna navodila so običajno prepoved vožnje, obvezno zdravljenje (bolj poredko), pogosteje pa predvsem vključitve v psihološko svetovanje. Skladno s tem se morajo povzročitelji, ki so obsojeni za nasilje v družini, skladno z adikcijo Zakona o preprečevanju nasilja v družini obvezno udeležiti v neko psihološko svetovalnico, znotraj katere smo trenutno mi na DNK edini, ki smo financirani s strani države, in smo tako uporabnikom brezplačno na voljo. (B30)«

Zakonodaja na ta način deluje kot spodbuda za povzročitelje pri sodelovanju: »*V zvezi z zakonodajo lahko vedno najdemo tako pluse kot minuse. Naša zakonodaja je trenutno na tem področju mednarodno primerljiva z drugimi državami. V zadnji spremembi Zakona o preprečevanju nasilja v družini je vključena tudi ta adikcija, da se v kazenskih postopkih nesodelovanje v takih programih šteje kot oteževalna okoliščina. To v praksi pomeni, da odvetniki že pred začetkom kazenskega postopka osebi s takšno kazensko ovadbo svetujejo, da gredo v DNK, da bodo to lahko omenili in priložili na sodišču. Tudi CSD spodbuja povzročitelje, da delajo na sebi, jih tako usmeri na zdravljenje, na DNK. (B29)«*

Zakonodaja je pomembna tudi iz vidika organizacije, da so programi brezplačni in dostopni, so pa le-ti v glavnem le začetna točka, a pomembna: »*Te programi so tisto, kar država ponuja ljudem. Za povzročitelje so povsem brezplačni, saj so financirani s strani države. Je pa seveda ta program le osnova in nek začetek in neka odskočna točka za spremembe glede nasilja, za začetek procesa dela, da se sploh začne, da se nekaj razvija. (B22)«*

Varovanje podatkov je pri delu s povzročitelji pomemben element, a velikokrat tudi ovira pri delu: »*Kjer vidim te razlike, ko zavzet socialni delavec, delavka reče, bom poklicala, bom preverila, ampak minus pa vidim pri varstvu osebnih podatkov, ker ta izmenjava, brez kvalitetnih objektivnih informacij, to ne gre. Kako država to rešuje … zakon o preprečevanju nasilja imamo in nalaga, da izmenjujemo informacije in vse, v praksi imamo drug zakon, s tolikimi zahtevki, v praksi je to neživljenjsko. Men se lahko tudi zgodi, ko je nekdo napoten s strani sodišča, pa mi sodbe noče dat in ker imamo osebno privolitev, torej da more prinese sodbo, ampak je še vedno kdo, ki zavrača, da bo prinesel sodbo, sploh pri spolnem nasilju to zelo zavračajo, in potem ima navodilo, da more hodit, pove, da more hodit, jaz pa dejansko ne vem, kaj je sploh bilo. Na sodišče pa mi ne smemo klicat sodnika. To je tako, kot da bi nato poslali nekoga na operacijo raka, ne da pa dokumentacije, sami ugotovite, kaj je. Rabimo torej, ali je šlo za fizično, psihično, spolno,*

do partnerke, a je že kakšna predhodna kaznovanost. Potem pa pride inšpekcija, pa se vidi, da je imel gospod že prepoved in pogojno, noben ne ve, da je bilo to že pred dvema letoma, lahko policija ni obvestila centra, pogojne so itak samo sodstvo, ki ne obvešča CSD-ja, in potem se izve, kaj je ta posamezen gospod že vse imel, in posamezne institucije so že imele informacijo, ampak koordinacije ni, ker se ne sodeluje. Mi to zelo poskušamo, ampak se pogosto ustavi. (B35)«

Včasih zakonodaja ni dovolj učinkovita, saj se prepozno ugotovi verodostojnost nasilja, poroča sogovornica iz CSD: *»Dostikrat je lahko tudi sum pri prepovedi, po navadi je kar jasno, da je bilo nasilje, včasih je pa tudi lahko, da nekdo nekaj prijavi, pa ni res, pa se ta obravnava kot povzročitelj. Šele sodni postopek potem dokaže, kaj. (D27)«*

Ničelno toleranco do nasilja v delovnem odnosu mora zakonodaja podpreti. Ta zavezuje tako socialne delavce, da seznanijo uporabnike, kot uporabnike, da prevzamejo odgovornost za svoje dejanje: *»Vedno soočim z neprimernostjo in stojim za ničelno toleranco do ničelnega nasilja. To povem, kakšne so posledice, zakonska določila, če ima izrečen ukrep prepovedi približevanja, mu pojasnim, kako postopki tečejo in kakšne so njegove možnosti. To sem obvezana, da naredim. (Č17)«*

Kadar so v postopke vključeni mladoletniki (ki niso povzročitelji nasilja), na CSD-jih delajo v okviru javnih pooblastil:

»Ker delam z otroci, imam naloge, ki so pač po zakonu preprečevanja nasilja v družini in s povzročitelji nasilja, ki so v tem primeru starši, ali pa en starš, imam v bistvu storitev prvo socialno pomoč. V okviru javnega pooblastila po ZPND-ju. (C1)«

Delo poteka tudi po metodah drugače, saj je treba prilagoditi informacije: *»Otrok ne seznanjam s posledicami, kaj bo, ne rečem, da bo oči šel v zapor, če te bo udaril, ker to so stvari, ki jih ne moreš z otrokom govoriti. (C37)«*

4.3. Ovire pri delu s povzročitelji

Ovire pri delu s povzročitelji so predvsem sistemske narave, pojavljajo pa se tudi pomanjkanje izkušenj, ovire zaradi neprostovoljnega sodelovanja ter nastajanja dvojnih vlog.

Pri delu s povzročitelji so največje sistemske ovire te, da se zaradi pomanjkanja časa in znanja premalo pozornosti posveča delu s povzročitelji. *»To je tudi težko delati v kontekstu dela centrov za socialno delo, saj je zaradi preobremenjenosti bolj malo časa za bolj poglobljeno in sistematično delo. Npr. če se socialna delavka osredotoči na delo z otrokom ali z ne-zlorabljajočim staršem in je tu bolj aktivna, potem težko še zelo intenzivno dela s povzročiteljem nasilja. (A9),« pravi Leskošek. »Čas, absolutno smo preobremenjeni, včasih že za žrtev težko najdemo termine za razgovore, še težje pa potem za povzročitelje. (D22)« »Verjetno tudi to delno usposabljanje za povzročitelje – jaz, ko sem bila začetnica pri delu s povzročitelji nasilja, bi mi bila dobrodošla še kakšna dodatna usposabljanja. (D23),«* menijo na CSD, a Leskošek navaja, da s povzročitelji vseeno delajo vedno več: »*Delu s povzročitelji nasilja je v socialnem varstvu namenjeno več pozornosti, a še vedno malo premalo. (A6)«*

Sistemske neustreznosti vplivajo tudi na sodelovanje med strokami in organizacijami, govori o izkušnjah sogovornik iz DNK. Sistemski vidik, za razliko od nekaterih praks iz tujine, onemogoča sodelovanje, ki vpliva na potek dela zaradi pomanjkanja informacij: *»Za enkrat imamo tak sistem, v tujini je, da je obvezno pri obrambi kontakt s partnerko, da moraš imeti v postopku kontakt, informacije, izmenjavo. Vendar v tem primeru v tej trenutni populaciji bi mi lahko samo mogoče s stotimi na leto delali, da je tudi ona aktivno vključena pri nas ali v SOS telefonu ali neki varni hiši. To je super, ampak mi imamo malo ponesrečen sistem, ko si pod državnim financiranjem in potem hoče imeti država številke, in da imaš tok in tok uporabnikov, rezultati so pa zadnje, kar jih briga. En tak sistem imamo, ko pride potem do sodišča, s partnerko noben več ne dela. To skušamo preko CSD-ja, ta postopek imamo, v nekem številu dobimo ta kontakt, tudi ko ni pri nas, da pokličemo, v velikem delu pa jaz sploh ne vem, kaj se je zgodilo in samo pošljem dopis in ne vem, kaj se zgodi s tem. Po navadi predvidevam samo, da ostane v njihovi bazi in ne vejo, kaj bi s tem delali. (B33)«*

Omenila sem že, da porazdelitev dela pomeni razbremenitev, a iz sistemskega vidika lahko pomeni tudi pomanjkanje informacij in slabo sodelovanje, o čemer govori ta izjava: »*Je pa to tudi korak nazaj, ker prej so centri imeli te neke informacije o družini, zdaj pa na*

akrobaciji ne vejo ničesar, razen sodbe, ko pokličeš na center, pa tudi eni poznajo družine ali pa jih ne obravnavajo več. Tako da plus in minus. (B38)«

Sogovorniki iz različnih organizacij govorijo o tem, da jih pri delu s povzročitelji ovira, da nimajo izkušenj dela: *»Sem imela tudi stik s povzročitelji, vendar nisem sistematično delala z njimi. Delala sem z žrtvami. (A3),«* pravi Leskošek. Sogovornica nadaljuje: *»Mogoče v tistem času nisem dovolj pozornosti posvečala bolj poglobljenemu delu z njimi. (A5)«* Ovira jih tudi, da nimajo znanja za delo s povzročitelji: *»Bolj mogoče ta del pomanjkanje znanja, kako jih zmotivirat. (D38) … Znanje, neke tehnike še. (D40),«* dodajajo sogovornice iz CSD.

Socialni delavci se na CSD pri delu z neprostovoljnimi uporabniki pogosto znajdejo v dvojnih vlogah: kot izvajalci javnih pooblastil in kot sodelavci v delovnem odnosu podpore in pomoči (osebno svetovanje). Pri delu s povzročitelji so tako ovire kot tudi koristi pri dvojnih vlogah, saj spoznajo obe strani, hkrati pa lahko to postane točka konflikta: *»Tako bom rekla: ima svoje pluse in minuse. Osebno mi ni to ful minus, tudi se mi zdi, da znam videti tud njihovo perspektivo, da probam razumeti tud njihov del in da jih znam vprašati tudi po tem, kje ste obremenjeni, kje se sprostite. Zdaj sem imela dva primera, ko mogoče ni bilo tok fajn. Bi bilo fajn presodit, kadar je to navzkrižje. Eno gospo imam, ki je že starejša in je ukrep prepovedi približevanja in jaz sem ji seveda pomagala tudi spisat podaljšanje ukrepa prepovedi približevanja, imela sem pa tudi njega kot povzročitelja in je on seveda v tem smislu: njej ste pomagal podaljšat … Z njem nisem mogla delati, ker tud nazadnje, ko je klical, je dol fliknu, da itak pomagate sam njej. Morda bi bilo stvar za premislit, če bi želel res poglobljeno delat, da bi bilo smiselno malo ločiti. (D14)«*

Kadar so vključeni otroci, sogovornica prepoznava dvojno vlogo kot koristno, da vidi celotno družino in dinamiko: *»Imaš pluse in minuse, ampak se zmeraj nagnem na otroško stran. Ne moreš drugače. (C55)… Pri otrocih pa še odraslih se mi zdi pa bolje, da en človek dela. Ti poznaš družino, moraš delati z družino in za družino. Bolje je, da vidiš otroka in starša in kombinacijo, ker če imaš nasilje nad otrokom, bosta slej ko prej na razgovoru oba pri meni. (C56)«*

Dvojne vloge se kažejo v problematičnosti, tudi kadar gre za zakonska pooblastila in osebno podporo, kar je težko vzeti od ene osebe, da te nekdo sankcionira in hkrati podpira: *»Za vsakega je koristno, da se nekam vključi. Včasih imajo ljudje malo negativen odnos do*

centra, raje grejo v obravnavo izven centra. Vedno jim ponudimo socialnovarstvene storitve na centru in obrazložim. Ampak se raje odločijo za stvari zunaj centra, ker imajo vsi neko predstavo, da naj bi sem prišli, ko majo težave v materialnem smislu. Mož me tepe, ampak ne moram plačat položnice, tako da bom sem prišla zaradi položnice, tisto bom pa drugje reševala. Pomembno je, da jim povemo, da je tudi to na voljo, da lahko tukaj brezplačno rešujejo tudi te težave. (Č37)… Ja, ker se mi zdi dobro, da se ločuje, da nismo mi nek represiven organ, ampak da pomagamo. (Č47)«

Socialni delavec, ki dela na DNK, poroča o praksah, kjer strogo ločujejo vloge: »*Ne, jaz osebno ne. So primerni, ko sta oba vključena, partnerka na primer v varni hiši, samo ne pri istih svetovalcih. Nikoli. Mi med seboj izmenjujemo informacije, ampak žrtev ima svojega svetovalca, je zelo strogo. (B39)«*

4.4. Razlike pri delu s povzročitelji in žrtvami

Razlike pri delu s povzročitelji in žrtvami se kažejo že na samem začetku sodelovanja, kjer žrtve praviloma vstopijo v obravnavo prostovoljno, za razliko od povzročiteljev, ki so običajno motivirani zunanje, navajajo delavke na CSD: *»Ampak je ful ene korake naredila, ki jih nisem pričakovala, ampak drugače se mi pa žrtve zelo, zelo odzivajo, tedensko skoraj me kar kličejo ali pa pridejo. Je pa v smislu tudi teh postopkov, razveza, otroci, DSP, stanovanje, ukrepi prepovedi približevanja, usmerjanje na psihoterapijo, se večinoma kar odzivajo. Zelo malo imam zdaj takih, da bi šle nazaj k partnerju, so kar nekako zapustile ta nasilni odnos in so zelo motivirane za spremembe. (D36)«*

Razlik v metodah dela ni toliko, kakor so v smeri dela: »*Razlik pri metodah dela ni, saj z vsakim vzpostavljamo oseben stik in delavni odnos, gre bolj za razliko v tem, kam usmerimo svoje napore pri delu. (A33)«* Pri metodah se na CSD usmerjajo v to, da tudi s povzročitelji najdejo motivacijo, da prepoznajo, da je obravnava tudi njim lahko v podporo in korist: *»Da, po drugi strani pa vseeno vzpostavim z njim odnos, da mu poskušam to prikazat kot dobro obravnavo zanj, da bo prineslo nekaj pozitivnega, da ga ne odvrnem od nadaljnjih obiskov, ampak da ga poskušam motivirat za sodelovanje. Ker mislim, da s tem lahko prispevam k zaščiti žrtve. Da ni samo, kaj delam z žrtvijo, kar bo pomagalo, ampak tudi z njim. Ne samo, da ga seznanim s tem, da je naredil nekaj narobe in ga pošljem v nek program. Pri enih je že občutek, da so nekje obravnavani, vodeni, tisto, kar jim pomaga pri*

spremembi, čeprav je sprva to neka zunanja motivacija, nuja, obveza, ki jo čutijo, ampak če ga do te mere motiviram, da sodeluje, pa če se še v kak program pri NVO vključi, lahko pomaga. (Č7)« Podpora se nudi storilcem in žrtvam, a na drugačen način, razpravlja Leskošek: »*V: Mislim, da gre tu za dva obratna pristopa. Žrtev je potrebno podpirati, da dobi samozavest (A31), pri storilcu pa je potrebno vse napore usmeriti v to, da prevzame odgovornost za lastno nasilja in ga ne pozunanji – da ne išče vzroke za svoje nasilno ravnanje pri drugih ljudeh. (A32)«*

Pri prevzemanju odgovornosti je pomemben fokus nad tem, da so žrtve razbremenjene odgovornosti in da storilec pride do uvida, kako je sam odgovoren, razloži sogovornica iz CSD: *»Nismo zato tukaj, da bomo preiskovali, kdo je bolj kriv kot drug in kaj je kdo naredil, ker se zelo trudijo opravičevati svoje dejanje in prelagati odgovornost. Fokus je, kako lahko tebi pomagam, da boš dosegel, da do tega ne bo več prihajalo, ker ti si odgovoren za svoj del ravnanj in s tabo lahko delam, ker ti si tukaj zdaj in jaz sem tukaj zdaj in skupaj lahko pridejo do nečesa, kar boš ti pri svojem vedenju spremenil, ne moreva pa spreminjat drugega. Oni menijo, da je odgovornost na strani žrtve ali okoliščin in želijo sebe s tem razbremenit. Delava s tem da prevzema odgovornost za svoja dejanja in s tem delava spremembe. (Č13)«*

Odgovornost se krepi tudi pri žrtvi na način največje možne samozaščite: *»Ne razlikuje se toliko, če tako pogledam. Žrtev se mora krepit, ampak po drugi strani pa je pomemben vidik samozaščite. Ne sme dobiti lažnega občutka premoči in varnosti, ker žrtev, ki je dolgo v nasilnem odnosu in več let ni zbrala poguma, da bi poklicala policijo, potem pa je in je videla, da se je neki zgodilo: on je dobil prepoved približevanja, ona je šla v varno hišo, dobila je psihoterapevtsko pomoč, hodi na center, kjer jo vsi podpirajo, začela je s postopkom razveze in ima pravno pomoč. Dobi lažen občutek moči in to je zanjo lahko nevarno. Če jo tok ljudi podpira, se bo počutila tok močno in se bo šla s povzročiteljem soočati in spuščat v neke zadeve za deset let nazaj. Ne vemo, kako bo on ravnal. Žrtev se krepi in podpira, ampak opozarja, naj bo previdna pri svojih dejanjih in naj se zadrži, dela korake počasi. (Č27)«*

Pri delu s storilcem in žrtvijo je pomembno informiranje in seznanjanje s postopki in zakoni, pri čemer gre pri delu za razlike predvsem v strogosti*: »Bolj stroga sem s povzročiteljem, čeprav jaz sem težko stroga. Jih moram seznanit s posledicami. (C36)«*

Delo s povzročitelji je zelo spolno specifično, saj v večini delajo z moškimi povzročitelji, prepoznava sogovornik iz DNK: »*Moram pa povedati, da bom v večini govoril o moški obliki povzročitelja, saj v praksi dela večinoma res delam z moškimi. (B12)«* Kadar je povzročiteljica ženska, gre po navadi za nasilje do otrok, ona pa se vključi v individualno delo in z njo dela ženska strokovnjakinja: *»Potem se jo vključi v individualno svetovanje. Sicer pa čisto statistično gledano, delež povzročiteljev, ki so osebe ženskega spola, je okoli 5 %, zato tudi pravzaprav ni dovolj velikega povpraševanja, da bi lahko imeli skupinsko delo. Zato v primerih, ko se kot povzročiteljica pojavi ženska, z njo opravljamo individualno delo, in v tem primeru z njo dela sodelavka – prav tako oseba ženskega spola. Tu bi še dodal, da v primerih, ko gre za žensko povzročiteljico, gre zelo redko za nasilna dejanja do partnerja, vendar je večina primerov njihovega nasilnega dejanja v odnosu do otrok oziroma včasih tudi v odnosu do starejših, za katere skrbijo. Je pa bilo tudi nekaj primerov, ko je šlo za nasilje do partnerja, vendar je teh primerov res zelo malo. Ženska, ki povzroča nasilje, ga običajno v odnosu do otrok. (B13)«*

4.5. Podobnosti pri delu s povzročitelji in žrtvami

Čeprav pri samem delu vsebinsko ni toliko razlike, razen v smereh dela, so zanimive nekatere podobnosti pri obojih. Do sedaj so sogovorniki omenjali pomembnost uvida pri povzročiteljih, a je včasih tudi pri delu z žrtvami delo na uvidu zahteven proces, poročajo sogovornice iz CSD: *»Ja, saj tudi pri žrtvi je včasih treba razjasniti, kaj je sploh nasilje, tudi pri njih delamo dostikrat, da prepoznajo pri sebi, da nasilje ni dopustno. Včasih dosti podobno, odvisno. Nekatere žrtve pridejo z jasnim … znajo že te stvari prepoznat, večino pa niti ne. (D32) Jaz enako, potem predvsem to razmislijo, od kje jim to, da pri sebi prepoznajo, iz kje prijaha to, da se jim je zdelo to nekaj dopustnega, na primarno družino, kje so videli te vzorce, kakšno samopodobo imajo. (D33)«*

V nekaterih primerih gre za zelo kompleksno dinamiko prepletanja vlog povzročitelja in žrtve, kjer sta oba povzročitelja in oba žrtvi: *»Imam en primer tudi nasilje med odraslima, ampak je otrok žrtev. V tem primeru vidim veliko podobnosti pri delu z njima, ker sem pri dveh zadevah ugotovila, da sta oba povzročitelja in oba žrtve. Ker se oba hkrati jebeta v glavo. Ali pa imam stranko, ki je mož psihično do nje nasilen, pa je to zdaj končno*

prijavila, pa sem potem izvedla, da je to prijavila, ker ga je včeraj pretepla, ker je bila živčna, ga je pa pač udarila nazaj. (C32)«

Oba, žrtev in povzročitelja je treba spodbujati, da se vključita v kakšne programe, da bi dosegla premike pri osebnosti rasti: *»Oba se motivira, da se jih vključi v kakšne programe, skupine, dosti je podobno, pri obeh se poskuša dobiti mentalni premik. (Č30)«* Pri tem so strokovni delavci pozorni, da skupaj z uporabniki raziskujejo, kateri programi posamezniku lahko koristijo: *»Dopuščam možnost, da za koga pa ni skupina in ne bom obsojala, če mu to ni pasalo, mogoče meni tudi ne bi v taki situaciji. Probam ga razumet in skupaj najti, kaj bi mu ustrezalo. Ne pustim pa, aha, ni ti bilo všeč, pol pa nikamor ne rabiš iti. (Č39)«*

Neprostovoljno sodelovanje je bolj značilno za povzročitelje, a se tudi pri žrtvah zgodi, da niso motivirane za sodelovanje. Primer, ki ga sogovornica navaja, opisuje okoliščine, ki morebitno vplivajo na situacijo: *»Kar mam žrtve, se mi zelo pogosto obračajo, ker lahko je tudi žrtev nesodelujoča, ki sem jo res dolg časa vabila, na kar je sicer tudi prišla, je mela tudi težave s prepovedanimi drogami, ampak sva potem začele, ampak zdaj se mi je spet nekam umaknila. (D35)«*

4.6. Predsodki socialnih delavcev in njihovi zadržki pri delu s povzročitelji nasilja

Sogovorniki iz CSD in DNK pravijo, da se s predsodki ne srečujejo ali pa da ne vplivajo na njihovo delo: *»Ne. Sem o tem že razmišljala, ampak nimam, ker pride sem, karkoli je naredil, ni bilo v redu, ne glede na moje prepričanje. (Č31)… Priznam, imam osebno mnenje, ampak ne vpliva na sodelovanje. (Č32)«* Omenjeni so bili tudi nekateri specifični predsodki, s katerimi se srečujejo pri delu, kot so na primer etnični predsodki: *»Kakšna družina, ki jo že dlje časa obravnavamo, v več generacijah obravnavane, to jemljemo, kot je, to zgodbo poznamo in se ne bo nič izboljšal. Ali pa ko so Albanci, pa rečemo, sej vemo, da pri Albancih ne bo … ne glede na to, kaj bodo delali, oni ne bodo spremenil svojega vedenja, kakšne take izjave, to ni podporno, to ni kul. Ali pa pri Romih, da si sploh ne upamo nič delat, ker se bojmo enih etničnih skupin ali pa smo nanje imuni, se ne ukvarjamo dosti z njimi, ker mislimo, da nič ne moremo spremeniti. (C30)«* Sogovornik omenja predsodke, ki se mu pojavijo ob ekstremnih oblikah nasilja: »*Zdaj predsodki, kar mi pride na pamet, mogoče se čudno sliši, včasih mi je lažje delati – za kvalitetno*

načrtovanje dela je nujno vedeti o vrstah nasilja, kaznivem dejanju, intenziteti, vendar resnica je, ker smo ljudje, pa včasih nekdo, ki izvaja ekstremne oblike nasilja in se izživlja – včasih bi bilo lažje delati z njim, če sploh ne bi vedel. Vendar je potem težko delati s človekom, ki ima to izkušnjo. Z istim sem delal, po tem pa sem dobil pričanje žrtve, ki je bilo zelo kruto, toliko težje je potem z njim delat, ker zdaj kar naenkrat tega človeka ne moreš. Prej je rekel: "Jah, malo sem jo klofnil." In potem čez dva meseca dobiš informacijo, da je bilo to res izživljanje. (B41)«

Strokovni delavci, ki se srečujejo s predsodki in jih prepoznavajo, se z njimi spoprijemajo na različne načine. Sogovornica pove, da jih ozavesti, prepozna in pazi, da ne vplivajo na delo: *»Predsodke imamo itak vsi, se trudim, da jih ne bi imela, ampak opažam razliko z enimi in drugimi. Jaz že, ko sem govorila s šolo, mi je rekel ravnatelj: "Lej, to so pač Albanci, z njimi se dela tako, pa tako, pa tako." Tudi če bi hotela to preslišati, ne morem, sem že slišala. Če bom dobila en spis in bom videla, da je bila mati nasilna nad svojo hčerko in bo mati Tajka, bom rekla: "Oh, spet ta Tajka." Pa nočem, ker ko bom jaz z njo delala, bom s Tajkami delala isto kot s Slovenkami, čeprav so si različne. Predsodki pridejo zraven pri delu, pomembno je, da paziš, da ne vplivajo na tvoje delo oz. da ga ne ovirajo. (C40)«* Druga sogovornica pravi, da je treba delati na sebi, se učiti: »*Zato tudi dostikrat pravimo na fakulteti, da je potrebno za delo z ljudmi dobro poznavanje samega sebe. Pri sebi je tako potrebno predelati marsikatere stvari, predno smo sposobni v praksi delati z ljudmi s težavami. Ne smeš projicirati svojih težav, svojih predsodkov, svojih problemov v ljudi, s katerimi delaš. Ena stvar za preprečevaje tega je, da bolj kot smo strokovno podkovani in bolj ko obvladujemo stvari, lažje je, na drugi strani pa je tu potreben tudi čas in izkušnje, da se naučiš zares delati z žrtvijo, in razumeti vse raznolikosti težav in vse naprej, jih rabiš sprva dobro poznati. Menim pa, da takšni predsodki ne bi smeli imeti mesta v strokovnem delu, saj moramo z vsakim posameznikom znati delati, kar se lahko gotovo tudi naučimo. (A34)«*

Delo na sebi, soočanje in razbremenitev glede predsodkov poteka tudi prek intervizij in supervizij: »*Imamo redne intervizije, sodelavci diskutiramo o primerih, kako bi, kako ne bi. Tudi daš ven te frustracije, pri tem delu je velik frustracije, občutkov nemoči, velik občutkov, a se to sploh splača in ali je učinkovito in potem skupaj malo jamramo. ... (B42) Imamo pa tudi na 14 dni redno supervizije. Ta del je relativno v redu, ampak predvsem meni osebno ta intervizija nekaj da. Gre za res specifično delo, ki ga večina drugih v*

Sloveniji ne izvaja, če ga sploh še kdo tako, in se niti ne bi mogel z drugim pogovarjati na ta način, da bi imel tako dinamiko … (B43) Tako da veliko tega: medsebojno pogovarjanje, intervizije … (B44) Poveš kaj je bilo. Te vodene supervizije so pa bolj o tem, ko pri kakšnemu ne veš, kako točno bi in kaj bi. (B45)« Sogovornica izpostavi, da imajo tovrstne oblike podpore tudi od sodelavk, ki imajo že več izkušenj: *»Dvakrat na teden sigurno. Imamo vsak ponedeljek, ob 8 dobimo in predebatiramo težje zadeve in planiramo in takrat lahko komot rečem. To mi ful pomaga, ker imam sodelavke, ki imajo že ful izkušenj in bolje vejo od mene, kdaj. (C42)«*

4.7. Programi za delo s povzročitelji (naloge)

Sogovorniki pravijo, da načeloma v timskem delu in pri napotitvah vsak pozna svojo nalogo in v tem smislu ne prihaja do težav: *»Vsak že ve, kaj so naloge, če ne, pa jih probaš na prijazen način opozoriti, kaj so njihove naloge. (C46)«*

Delovanje nevladnih organizacij

Med nevladnimi organizacijami sogovorniki izpostavljajo najpogostejše: *»Pr NVO bi izpostavila še Društvo SOS telefon, seveda varne hiše in krizni center. Te so najpogostejše. (Č36)«* Glavna na področju dela s povzročitelji pa je vsekakor DNK: »*Menim, da je delo DNK usodnega pomena. So skoraj edini, ki delaj s povzročitelji. So sicer tudi druge nevladne organizacije, ki se prav tako ukvarjajo s povzročitelji, vendar DNK to počne zelo sistematično. Se pa bojim, da bodo tudi oni kmalu preobremenjeni. (A12)« »Brez DNK ne bi šlo. (Č33)«* DNK nudi svetovanje (»*Izvajam trening socialnih veščin za osebe, ki povzročajo nasilje, in individualno delo z osebami, ki povzročajo nasilje – individualni program svetovanja. (B2)«),* skupinsko delo (»*Medtem ko posamezniki, ki se vključujejo v skupinske programe, še niso na tej točki, kjer bi bili zmožni prevzemanja odgovornosti, vendar še iščejo vzroke v zunanjem okolju in je zato sprva potreben uvid. Moramo vedeti, da so pri nekaterih posameznikih te vzorci nasilnega vedenja tako zakoreninjeni, da jih je težko spremeniti tako hitro, in je za spremembe potrebno veliko dela. (B21)«)*, ki je brezplačno, le odskočna, a nujna točka (»*Te programi so tisto, kar država ponuja ljudem. Za povzročitelje so povsem brezplačni, saj so financirani s strani države. Je pa seveda ta program le osnova in nek začetek in neka odskočna točka za spremembe glede nasilja, za začetek procesa dela, da se sploh začne, da se nekaj razvija. (B22)«),* razne treninge (»*Kot*

podprogram treninga socialnih veščin imamo v Ljubljani tudi skupino za starše. Medtem ko se v skupino za starše lahko vključujejo tako ženske kot moški, pa se v program treninga socialnih veščin lahko vključujejo izključno moški. Ta je namenjen samo moškim in pokriva tudi temo nasilja nad ženskami. (B11)«) in programe za mlade (»*Tukaj imamo tudi podprogram posebej za delo z mladimi fanti, kjer so mladostniki vključeni v individualen program. Tukaj gre za bolj specifičen program dela, ki še vedno spada v individualen program, včasih pa smo za mlade oblikovali tudi skupine, če je bilo za program dovolj povpraševanja. (B10)«)*

Delovanje vladnih organizacij

Na CSD-ju delajo s povzročitelji v okviru prve socialne pomoči, v obliki osebne pomoči in svetovanja: *»Jaz delam s povzročitelji v okviru prve socialne pomoči, zaenkrat še nisem odpirala osebne pomoči s povzročiteljem, ker nisem imela toliko povzročiteljev, v glavnem sem v okviru prve socialne pomoči, in da sem jih napotila naprej – tiste, ki so želeli. (D4)« »Mi obravnavamo povzročitelje nasilja v sklopu javnih pooblastil, kot mi jih nalaga zakon, (Č1) … in sicer takoj, ko smo obveščeni, da je prišlo do nasilja, se povzročitelju in žrtvi ponudi razgovor v okviru storitve tudi kasneje. (Č2) … V smislu, če je povzročitelj pripravljen za sodelovanje, za raziskovanje možnosti, ki so mu na voljo, se ga vključi v eno izmed socialnovarstvenih storitev. V največ primerih je to osebna pomoč, dolgotrajen proces v obliki svetovanja. Z njimi se dela predvsem tako: prvi pogovor prve socialne pomoči, da oseba pokaže, kakšne so potrebe in kakšno je stanje in potem naprej v osebno pomoč. (Č3)«*

Policija je po navadi prva, ki vstopi v stik s povzročitelji in posreduje naprej: *»Na podlagi obvestila policije oz. interventne službe največkrat. Če je policija obveščena o nekem dogodku, nas oni obvestijo. (Č8)«* Policija sodeluje tudi v kasnejših procesih: *»S policijo, če so razgovori na šolah, velikokrat pokličemo, da grejo z nami opraviti razgovor, ker mora policija posebej opraviti razgovor, kar pomeni, da bo moral otrok opraviti isti razgovor z dvema različnima osebama. Če se le da, se povežemo, če je zelo nujno policija ne more zagotovit nekoga, lahko nam dajo patruljo, pa avto, pa dva uniformirana policista, ampak jaz tega ne rabim za v šolo, ker ne bo prijetno za otroka. V enih primerih pa gre. (C47)«*

Pomembno vlogo ima tudi zdravstvo v obliki specialističnega dela in spremljanja: *»Psihiatrična pomoč tudi pride prav. (Č35) Na eni strani so oni, drugo pa NVO, na prvem mestu pa so DNK. In za povzročitelje in za žrtve. Kadar gre za vzgojno starševsko nemoč, je tudi DNK prvi, ful so vrhunski. Še ostale organizacije za prekomerno uživanje substanc, zdravstvo je pomembno. Sploh za osebe, ki imajo uvid in želijo spremembo, je fino, da začnejo pod strokovnim zdravstvenim nadzorom.«*

4.8. Navezovanje stika s povzročitelji nasilja

Velikokrat v stik s povzročitelji strokovnim delavcem ne uspe priti: *»Vedno dobimo informacijo, da je nekdo povzročil nasilje nad drugim družinskim članom, tega povzročitelja povabimo. Tako bi rekla, določen procent povzročiteljev se ne odzove vabilu, se pravi niti ne pridejo, kljub temu da se jih vabi enkrat, dvakrat. To je en del, da do njih niti ne pridemo. (D1)«*

Na podlagi informacij, ki jih strokovni delavci dobijo (npr. na CSD), se odločijo o tem, kam jih je primerno napotiti: *»Na podlagi tega, kar sem izvedela na podlagi poročila in od žrtve, presodim, kaj bi bilo za to osebo primerno. Če je človek, ki ima težave s tveganim uživanjem droge, potem ga seveda usmerim v zdravstveni del sistema v mreži, da se tam poskuša urediti ali informativni razgovor. Če se vzpostavi druga težava, da ima težave v starševski vlogi, ga usmerim v druge programe. Če gre za splošno nasilje, je tukaj DNK, oni so itak oh in sploh in sem zadovoljna s sodelovanjem z njimi. (Č20)«*

CSD običajno dobi obvestilo od policije ali sodišča: *»Po navadi dobimo obvestilo od policije, da je bila izrečena prepoved približevanja ali da je šlo za nasilje v družini v skladu s kazenskim zakonikom. (D5)«* Nato povzročitelju svetujejo vključitve v programe, a jih k temu ne morejo obvezati: *»Jaz jim praktično vedno svetujem, da se vključijo v neko svetovanje ali na DNK ali psihoterapijo, to jim vedno predstavim, mislim, da ni nobenega, da ne bi, edino enega dedka sem imela, samo je bil tud že malo dementen in smo ugotavljali, da je zaradi bolezni bilo. Malo mogoče na področju alkoholizma, sem premalo odločna, se me malo izogibajo. Čeprav sem jih kar nekaj mela s težavami. Mogoče jim svetujem, da grejo, ni pa tako, da jih, se težko zavežem … Lahko jim predlagam, ni pa obveza. (D47)«* CSD največkrat napoti povzročitelje nasilja na DNK: »*Najpogostejša napotitev na DNK je še vedno s strani CSD – to je približno 50 % populacije. (B3)«* Sledijo

ostali viri: »*25–30 % uporabnikov pride s strani sodne napotitve (sodišče ali tožilstvo). (B4)«*

Okoli 10 % povzročiteljev pride iz zapora. (B5) 10–15 % pa jih pride zaradi vseh ostalih razlogov. Sem prištevamo priporočila prijateljev, priporočilo druge nevladne organizacije. (B6) Primeri, ko pa posamezni pride na DNK čisto sam, brez zunanje motivacije, da bi se sam odločil, pa praktično ni oziroma je morda v deležu 1 %. (B7)«

Včasih žrtve pridejo same: *»Ali pa pride žrtev sama sem, najprej k nam in potem na podlagi tega pogovora z žrtvijo nam žrtev da telefonsko od povzročitelja in potem mi njega kontaktiramo in povemo za obravnavo po zakonu o preprečevanju nasilja in da bomo prijavili še na policijo in potem jim ponudimo pomoč, če želijo o tem kaj spregovoriti. (D6)«*, kar se praviloma zgodi v kombinaciji s predhodno ali naknadno prijavo na policiji: *»Se je pa tud že zgodilo, da pride žrtev sama in naznani kaznivo dejanje nasilja v družini. Včasih je žrtev že bila prej na policiji in prehitela obvestilo policije, včasih pa pride samo sem, da se zaupa in potem mi spodbudimo, da gre podat svojo prijavo na policijo in tudi mi to naredimo po uradni dolžnosti. (Č10)«*

Drugi viri napotitev so še šole in vrtci, sorodniki ter starši: *»Največ je šole in vrtci, (C10) potem so sosedje, sorodniki, (C11) ali pa če starš na pogovoru v okviru drugih postopkov pove za nasilje – ali za drugega starša ali pa sam zase, ker misli, da to lahko pove. (C12)«*

Strokovnjaki prepoznavajo, da je DNK ključnega pomena na področju dela s povzročitelji: »*Menim, da je delo DNK usodnega pomena. So skoraj edini, ki delajo s povzročitelji. So sicer tudi druge nevladne organizacije, ki se prav tako ukvarjajo s povzročitelji, vendar DNK to počne zelo sistematično. (A12)«* Njihova uspešnost dela pa je tudi odvisna od tipa napotitev: *»Njihova uspešnost dela s povzročitelji, menim, da je odvisna tudi od tega, na podlagi česa povzročitelji pridejo v DNK – ali pridejo po odločbi sodišča ali pa pridejo sami. Menim, da je od razloga za vključitev dosti odvisno to, kakšna je uspešnost DNK-ja s storilci. (A13)«*

4.9. Metode motiviranja povzročiteljev za sodelovanje

Pri metodah motiviranja povzročiteljev nasilja za sodelovanje v procesih pomoči sogovorniki govorijo o napotitvah, o prehajanju od zunanje k notranji motivaciji, o vključevanju bližnjih v proces ter o perspektivi moči.

Povzročitelji nasilja so v programe napoteni, zato je njihova motiviranost vprašljiva: »*No ja, ampak če uspešnost predstavlja zgolj prisotnost, je to tvegano. Pogosto nekdo vztraja do konca v programu, saj se zaveda, da mora na koncu prinesti na sodišče neko potrdilo. Vprašanje tukaj pa je, koliko se ljudje res posvetijo sami sebi in reflektirajo svoja dejanja. (A14)«* Strokovni delavci pri vsakem posamezniku poskušajo najti individualne motivacijske vire: *»Probam najti nekaj, da bi jih zmotiviral, da bi neke spremembe pri sebi delali. Zelo individualno prilagajam stvari glede vsakega posameznika. (D19)«*

Zaradi pogostega pomanjkanja zakonskih obvez in zunanje in notranje motiviranosti velika večina povzročiteljev preneha hoditi ali sploh ne pride na obravnavo: *»Zelo odvisno od tega, kakšen je odziv. Imam kar nekaj izkušenj s takimi, ki pridejo enkrat in nikoli več, se bolj izogibajo CSD-ja. (D7)… Mogoče se celo odzovejo napotitvi na DNK, ampak potem kar hitro zaključijo z obravnavo … (D8) Imam zdaj enega gospoda, ki ni želel iti na DNK, ampak se obrača na mene, vendar zelo na hitro, previdno, težko je vzpostaviti neko daljše sodelovanje. Jaz kar sem zdaj imela, so bili zelo tako odklonilni ali pa neuvidevni. (D9) … Ampak ta razgovor za povzročitelja ni obvezen. Ni zakona, ki bi mu to zapovedoval. (Č22)«*

Zunanja motivacija (npr. kazen, zapor, odvzem otrok) je pogosto edina motivacija, ki jo povzročitelji imajo, in je nujna, da se sploh vključijo v obravnavo: *»Ne vem, če, ker večina povzročiteljev pride, manjši procent pa ne pride. Pridejo, ker vejo, da jih čaka posledica in se bojijo. Ne bi bilo lažje, če bi bilo zakonsko predpisano, bi mi bilo pa všeč. (Č23)« »Pri večini je izključno zunanja motivacija. To, da bi videli, da jih v prihodnosti čaka konkretna posledica. Če se ne boš udeležil vabilu centra in se udeležil programov, potem boš šel v zapor. (Č45)« »Pri enih primerih, pa bo mogoče grdo zvenel, jim dam posledice zraven: če vas ne bo, bom sodišču sporočila, da ste neodzivni in ne sodelujete. Tako kot en grozilen faktor. (C13)«* Sogovornik pojasni, da je zelo pomemben proces in nujnost zunanje motivacije, saj je šele v procesu, kjer je na voljo dovolj časa za uvid v lastno vedenje, možnost za pridobitev uvida v svoje vedenje in razvoj notranje motivacije za nadaljevanje

dela na sebi: »*Na DNK se zavedamo, da je delo s povzročitelji proces, ki traja dlje časa. Zato je v začetku potrebno, da so uporabniki zunanje motivirani in se na podlagi tega sploh odločijo za vključitev. Nato pa v procesu, po enem letu, pridejo do lastnega uvida in za spremembe postanejo tudi notranje motivirani. Tako začne prihajati do nekih manjših sprememb, da ne iščejo več razlogov za svoja nasilna dejanja v zunanjih okoliščinah – npr. da so bili sprovocirani. Na ta način prihajajo do nekega uvida, vendar je vseeno tu potrebna še neka zunanja prisila. Pogost je tu občutek, da so spremembe premajhne, vendar moramo tu poudariti, da gre za proces, ki traja dlje časa. Na podlagi izkušenj sodelovanja s povzročitelji smo ugotovili, da se je v primeru zelo sodelujočih uporabnikov po nekem času ponovno pripetilo neko nasilno dejanje. Uporabniki pri tem pogosto po nekem času pridejo sami nazaj, kar izraža notranjo motivacijo, ki je ostala tekom procesa.« (B19)*

Motivirajoče deluje torej proces, v katerem gre za razvijanje notranje motivacije prek uvida. V procesu se dogajajo spremembe o načinu razmišljanja in dojemanja svojega vedenja in posledic le-tega: »*Proces motiviranja poteka skozi potek programa, ki je zastavljen tako, da začne človek razmišljati, prepoznavati nasilne vzorce, prevzemati odgovornost, da prepozna obrambne mehanizme, racionalizacijo. Na koncu izhajamo iz tega, da je vsak sam odgovoren za svoja vedenja. Na vse te načine tekom predavanj poizkušamo, da bi prišlo do neke notranje motivacije, moramo pa vedeti, da je to vseeno velik preskok. (B18)« »Vedno probaš priti do tega, da oni pridejo do tega, da ne grejo v terapijo samo zaradi sodišča in žrtve, ampak da bi oni nekaj s tem naredili za sebe. Če jih uspeš v ta namen, v to smer pripravit, da oni dojamejo, da spremenijo neke svoje navade, vedenja, prepričanja, da lahko izboljšajo svojo kvaliteto življenja na dolgi rok. Ali ostanejo skupaj s partnerko ali da jih ona zapusti, kakorkoli že. (D10)«*

Včasih vključevanje bližnjih v obravnavo na CSD deluje podpirajoče in motivacijsko, a bližnji ne smejo biti žrtve nasilja: *»Pridobiti moram vsa soglasja pri obravnavanju osebe. Ne morem vabit v ta krog kar enih ljudi, tudi če mislim, da bi bilo o. k. Eni sami izrazijo željo, da bi v procesu sodelovala tudi žena, ki ni žrtev, in z veseljem to vzamem in z njo stopim v kontakt, ker je lahko ona ključni element pri zagotavljanju zaščite žrtve in pri temu, da dela s povzročiteljem na čist drugem nivoju, ki je lahko bolj učinkovit kot naše delo. (Č16)«*

Uporaba perspektive moči lahko tudi deluje na motivacijske načine: *»Na začetku ga soočim, da ni bilo v redu, ampak po drugi strani ga skušam spoznat na način, da se mu približam, njegove močne točke iščem, kaj ga veseli, kje črpa pozitivno energijo in probava delati na temu. Če imam človeka, ki mu pomaga pri doseganju notranjega miru, da gre v gore, ga spodbujam k temu in raziskujeva to, kaj si želi, kako bo to realiziral, s kom bo šel. Eni grejo radi v cerkev za notranji mir, in preverjam, če so šli na izlet, v cerkev. Probam priti na ta način do njega na osebnih stvareh, ki ga veselijo, dopolnjujejo, krepijo in ga tudi jaz krepim preko tega. (Č15)«*

Informiranje (prek, v tem primeru spletne strani) zelo redko, a vseeno deluje izobražujoče in motivirajoče za nekatere povzročitelje, da pri sebi prepoznajo nasilna vedenja in poiščejo pomoč: »*V vseh letih dela na DNK bi rekel, da se je na nas kot povzročiteljev obrnilo približno pet gospodov, za kater bi lahko rekel, da so pridobili kontakt in informacije preko spletne strani. (B8)«* Informacije delujejo motivirajoče tudi na način, da povzročitelji nasilja spoznajo, kaj nasilje je in kako se da drugače: *»Moram ga seznanit s tem, kakšna je zakonodaja pri nas glede nasilja, ker ne vejo, no, mogoče vejo malo iz medijev, ampak da jih seznanim s tem, da nasilje ni o. k. in kako lahko naredijo stvari drugač, da ne rabijo nasilja pri vzgoji. (C3)«*

4.10. Pomembni akterji pri sodelovanju z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje

Sogovorniki poudarjajo nujnost in pomembnost sodelovanja: *»Absolutno nujno potrebno. (D48)« »Se mi pa ne zdi napačno, če iz CSD pošljejo povzročitelja nekam drugam, če mu na centru sami ne morajo zagotoviti dela z njim. (A24)«*

Prednosti sodelovanja

Kot prednosti sodelovanja sogovorniki izpostavljajo sistematično oblikovane programe, kompetence, izmenjavo informacij ter razbremenitev.

Sistematično oblikovani programi so pomembni, ker noben program nima kapacitet časa in znanja za vse vsebine, prek sodelovanja pa uporabniki lahko dobijo podporo, ki jo potrebujejo: *»To je tudi težko delati v kontekstu dela centrov za socialno delo, saj je zaradi preobremenjenosti bolj malo časa za bolj poglobljeno in sistematično delo. Npr. če se socialna delavka osredotoči na delo z otrokom ali z ne-zlorabljajočim staršem in je tu bolj*

aktivna, potem težko še zelo intenzivno dela s povzročiteljem nasilja. (A9)« Najbolj sistematično oblikovan program za delo s povzročitelji nasilja je DNK: »*Ravno DNK je tisti, ki je najbolj usposobljen za delo s povzročitelji in ki ima za povzročitelje posebej oblikovane programe. Če bi bili povzročiteljem na voljo taki programi tudi kje drugje, bi jih lahko napotili tudi kam drugam. (A23)«*

Poleg sistematično oblikovanih programov so prednosti v sodelovanju te, da imajo različne organizacije različne strokovnjake in znanja, ki lahko naslovijo različne vidike problematike nasilja: *»Ja, zdaj tako NVO v smislu te, ki delajo na področju nasilja, kakšno psihoterapijo tudi, ker se mi zdi tako ... pri določenih stvareh je smiselno, da je prav usposobljen psihoterapevt, ki se je za to usposabljal 4 leta – tukaj je vseeno ena razlika, a ti delaš kot socialni delavec z nekimi specialnimi znanji na področju nasilja ali si ti prav usposobljen psihoterapevt, ki si se naučil neke psihoterapevtske tehnike, tako da njih se kar dosti poslužujem, pa mogoče, da jih usmerim k psihiatru, pa na zdravljenje za substance. (D46) ... Tudi če on rabi psihiatra, rabi psihiatra, če rabi alkohologa ali psihoterapevta, rabi njih. (D50)«*

Sodelovanje med organizacijami omogoča bolj celostno obravnavo, poroča sogovornica iz Centra za socialno delo: *»Mi, ko dobimo informacijo, da je nekje prišlo do nasilja, odpremo dva spisa. En spis je obravnava nasilja v družni, en spis je pa ta storitev. Vsebinski del, spreminjanje vedenja, to spada pod storitve, in to je ista stvar, ki jo lahko dobijo tudi na DNK. Ampak jaz ne zaključim z obravnavo nasilja, se opravi razgovore, dela se oceno ogroženosti, poišče se rizične in varovalne dejavnike pri obeh in v socialni mreži, skliče se multidsiciplinarni tim, izdela se načrt pomoči in se še naprej spremlja izvajanje načrta pomoči. Če napišemo, da se je povzročitelj vključil v obravnavo pri DNK, in če hodi tja, to ne pomeni, da jaz zaključim, jaz spremljam izvajanje načrta pomoči. Če na DNK traja 24 obiskov, jaz še vedno vsak mesec spremljam, če se načrt pomoči izvaja, kot smo ga zastavili. V okviru storitve pa lahko tudi vsebinsko delam, kljub temu da tja hodi, saj se lahko pogovorimo še o čem drugem, sej težave niso najbrž skoncentrirane samo na tisto točko, ampak druga področja življenja, probamo celostno pomagat. Mogoče ni vse v nasilju, mogoče ne more plačati stroškov stanovanja. Če pa recimo intenzivno na DNK hodi, ta del bolj površinsko obravnavamo in se osredotočava na druge vidike, ki prispevajo k zaščiti žrtve. Vse je povezano. Ne spustim jih. (Č42)«*

Prednost sodelovanja je vsekakor izmenjava informacij. Informacije vplivajo na vednosti in potek dela in so lahko ključne pri ustreznem naslavljanju problematike, saj uporabniki včasih malo po svoje predstavijo situacijo, po drugi strani pa z informacijami strokovnjaki lažje prepoznajo, kako jih lahko podprejo ali kam napotijo: *»Ko opazim, da rabi starš DNK in ga napotim, kar je velikokrat, pri DNK-ju je pa fajn, da jih seznanimo, zakaj obravnavamo družine, sicer itak pridejo tudi oni do teh informacij preko starša, ampak mi tud še delamo z njimi, pa preverjamo, sam od DNK-ja pa nimamo nekih povratnih informacij, ampak če jih rabimo, jih pa kar dobimo. (C50) … Da ti dajo informacije, ki jih nimaš. Lahko ti rečejo: "Dejte probat to naslednjič." Ali pa da poznajo otroka, na primer šola, ki ga vidi skoz in vidijo, če pride kakšen slabe volje v šolo in nekatere dneve se to dogaja, imajo boljši vpogled v otrokovo življenje. Policija ima lahko kakšno predhodno obravnavo: "Ja, sej smo 2010 obravnavali tega fotra, ki se je stepel v gostilni." Mi smo zaprta institucija in vidimo starša enkrat na mesec in imamo slab vpogled v družino, drugi imajo boljše vpoglede. (C52)« »Posebej s CSD-jem imamo s posameznimi strokovnimi delavci, delavkami že zelo dobre odnose, potem je več teh izmenjav tudi neformalno, ker delo ne bo učinkovito, če jaz informacij, kakšne oblike nasilja so, kako pogosto, intenziteta, do koga. (B36)… Gre pa za te varnostne, glede informacij, ki so pomembne za načrtovanje varnosti glede tega, koliko je kritičen, koliko sodeluje, grozi, koliko prevzema odgovornost, te informacije so redne. Pa tudi za žrtev je potrebno vedeti, ali še kliče, ali še nadleguje, tako da se tudi njega potem sooči s tem: zvedel sem to in to in ga soočimo s tem informacijami. (B40)«*

Prednosti sodelovanja prinašajo razbremenitev tako znotraj tima: *»Ja, jaz se zelo obračam na sodelavke, ker sem tudi ta zadnja, ki sem začela delati na nasilju. (D41)«* kot tudi med institucijami: *»Se mi zdi, da na centru časovno … jaz mislim, da če ti hočeš z nekom delat na nekih spremembah, moraš delati zelo intenzivno, moraš imeti redne razgovore in obravnavo. V količini dela mi tega ne moremo opravljati, toliko razgovorov, kot bi bilo potrebno. (D49)«*

Slabosti sodelovanja

Pri slabostih sodelovanja so v ospredju razmerje moči, preobremenjenost, neskladnost pričakovanj in upoštevanja zakonskih okvirjev različnih organizacij.

Porazdelitev dela je načeloma prednost, ampak kadar gre za premalo razpoložljivih programov, zaposlenih in časa, je preobremenjen tisti edini program ali nekaj oseb, ki se s problematiko ukvarjajo, to je DNK. Preobremenjenost v timu se kaže tudi skozi pomanjkanje medsebojne podpore, ker preprosto ni časa in energije za poglabljanje v en primer: *»Za kakšne primere imam ful podpore, za kakšne pa se mi zdi, kok pretiravam in se vsem zdi, da samo pretiravam. (C29)«*

Sodelovanje je slabo, kadar sodelujoči med sabo niso skladni ali med organizacijami in strokami obstaja razmerje moči. Včasih se to kaže v različnem razumevanju, kako pomembno je sodelovanje, drugič gre za ohranjanja razmerja moči: »*Menim, da CSD in nevladne organizacije ne sodelujejo dobro. Nekateri sicer dobro sodelujejo, vendar so pa dostikrat nevladne organizacije tudi kritične do javnih služb. S tem mislim bolj to, da jih ne povabijo zraven k sodelovanju, jih ne spustijo zraven, da morajo včasih zelo težit, da lahko pristopijo k timskim sestankom, da lahko zagovarjajo žrtev. Dosti javnih služb se še vedno otepa sodelovanja z nevladnimi organizacijami, čeprav se mi zdi, da dosti manj kot v preteklosti. (A27) … Zelo težko pridejo zraven, v mnogih centrih v večini sploh ne. To smo videli tudi že pri temu zagovorniku, glasu otroka. Tu se je pokazalo, da težko pridejo zraven, da jih res težko sprejmejo kot enakopravne sodelavce, predvsem kadar se postavljajo v vlogo zagovornika žrtev. Včasih jih sicer povabijo zraven, a še vedno manjkrat, kot bi bilo to potrebno. Opažam pa, da se situacija glede tega zboljšuje in ni več tako kritična, kot je bila. (A28)«*

Včasih se strokovni delavci ne sporazumejo o razumevanju razmerja med žrtvijo in povzročiteljem, kar oteži sodelovanje. Naslednja izjava prikaže neskladnost stališč med sodelujočimi: *»NVO kakšne, ker ne prepoznavajo, da je oseba nasilnež in jo obravnavajo kot žrtev, to je velikokrat. Predvsem pri ženskah, da ženska izstopi iz pozicije povzročitelja v očeh teh NVO v pozicijo žrtve. Ker ženska veliko lažje dokaže, da je žrtev, čeprav je povzročitelj. Težko je prepoznat to, da si bil ti tepen in tepeš svojega otroka, ja, je bilo grozno, da si bil tepen, ampak še vedno to ni opravičilo, da ti tepeš svojega otroka. Več dela imaš lahko z NVO kot pomoči, če tega ne vidijo kot nasilje, je tebi težko delati naprej. DNK ni taka organizacija, so druge, samo jih ne bom naštevala. (C53)«*

Pri sodelovanju je ovira neskladnosti stališč tudi na področju motiviranosti, koliko je nekdo zavzet za reševanje problematike: »*Včasih damo to preko CSD – najprej preverimo, ali je družina obravnavana ali je že bila obravnavana. Tukaj je mogoče težava, ker je*

motivacija strokovnih delavcev na CSD in drugih organizacijah zelo različna – eni so zelo zavzeti, drugi ne. Eni se zelo zavzamejo, so aktivni, pokličejo, javijo. Odvisno je od strokovnega delavca – če mi družine ne poznamo, ne morem nič. V teh primerih je to zelo minus. (B32)«

Včasih se zgodi, da imajo strokovni delavci zvezane roke, ker jih zavezujejo zakonska določila, druge organizacije pa pričakujejo drugačno obravnavo v sodelovanju, torej prihaja tudi do neskladnosti pričakovanj in upoštevanja zakonskih okvirjev: *»Včasih se ne zavedajo, da imamo mi zakonska določila, oni so NVO in imajo bolj proste roke v obravnavi in včasih težko razumejo, da moramo vseeno se držati zakonskih okvirjev. Včasih pričakujejo kaj, kar je neizvedljivo z naše stvari. Pričakovanja so včasih drugačna od naših zmožnosti. (Č43)«*

Naslednji primer je zelo zgovoren pri neskladnosti zakonskih določil s praktičnimi potrebami:

»Ne vem, neki vmes, kar ne obstaja. Svetovanje, da bi samo sem hodili, ni dovolj, ker ni dovolj sprememb mogočih pri starših, ne znam razložiti. Ni dovolj represivnih tehnik, ko rečem pooblastilo, ampak jaz njemu ne morem prepovedati, to bi njemu moralo sodišče reči, ampak ravno to, sodišče ne bo jemalo tepeža kot vzgojne metode. Redko imam jaz starša tukaj, ki hoče izrecno škodovat otroku: jaz bom zdaj otroka udaru, ker hočem, da se on slabo počuti. Tega večinoma ni, večinoma so ene točke v mojem starševstvu, ko ne znam več reagirat in takrat otroka udarim. Kdorkoli bo to delal, pa čeprav to dela večtedensko, več let, to na sodišču ne bo šlo skoz, ker gre za vzgojno nemoč. In on ne bo imel posledic niti družbeno koristnega dela. Jaz ne morem zaradi tega doseči rezultata, ker se ne bojijo dovolj, kaj bo, če se bo to nadaljeval. To mi manjka in me ovira pri delu, da sodišče ne jemlje dovolj resno nasilja. Jemljejo resno tiste, ki hočejo škodovat otroku, ampak so preveč popustljivi pri drugih oblikah. Da bi se lahko vsaj posluževal nekih ukrepov za starše, da jih sodišče napoti v kakšno skupino, treninge socialnih veščin, intenzivno svetovanje. Meni se zdi, da center nima dovolj spretnosti, tudi jaz kot socialna delavka jih nimam, da bi s starši lahko dovolj delala na vzgoji. Kakšen DNK lahko veliko več naredi. Jaz ne morem imeti enkrat na teden starša tukaj, oni ga majo pa lahko. Se mi zdi, da bi moralo sodišče več napotovat starše v programe. Kot so vzgojni ukrepi za mladoletnike, ki imajo obvezno posvetovanje v psihološki svetovalnici, obvezno obiskovanje treninga socialnih veščin, vzgojni ukrepi za mladoletnike in to so uporabni ukrepi za starše. Oni pa

dobijo zaporno kazen, kar je itak redkost, to je za kakšno hudo nasilje, ali dobijo družbeno koristno delo par 100 ur, ali pa ne dobijo nič. (C25)«

Demografske ovire se kažejo kot ovira pri sodelovanju, ker se večina organizacij osredotoča na območje Ljubljane: »*Druga težava pa je v tem, da mnogi CSD bi sodelovali z nevladno organizacijo, če bi jo imeli v svojem okolju. Večina nevladnih organizacij pa vemo, da je skoncentriranih na območje Ljubljane. DNK ima sicer svoje izpostave še v Kopru ali Mariboru, vendar še to v zmanjšanem obsegu. Zavod Ema ima še pisarno na Dolenjskem, potem pa se že skoraj konča. Torej velja tudi obraten problem – mnogi CSD-ji bi sodelovali z nevladnimi organizacijami, pa jih nimajo. (A30)«* Pomembno je, da se pokrije tudi ostale regije: »*Da, glede idej za razvoj se pogovarjamo na sestankih, ki jih imamo. Pogovarjamo se o tem, katere regije bi bilo potrebno še pokriti, katere teme bi v predavanja še vključili. (B23)«*

5. RAZPRAVA

Koncepti socialnega dela pri delu s povzročitelji nasilja

Za delo s povzročitelji nasilja so oblikovani specializirani programi, s tovrstnim delom pa se srečujejo zaposleni na različnih institucijah, na primer na centrih za socialno delo (Horvat, 2016).

Sogovornice so poročale predvsem o tem, da na področju nasilja niso vedno čutile kompetentnosti, in so se zato obračale na sodelavke za pomoč ter na dodatna izobraževanja. Takšen način podpore med sodelavkami se mi zdi zelo dobrodošel, hkrati pa je lahko situacija izjemno problematična, kadar ti viri niso na voljo in so strokovne delavke prepuščene zdravorazumskim razlagam in ukrepom, ki so nereflektirani in pogosto niso v skladu s socialno delovnimi koncepti (Čačinovič Vogrinčič, Šugman Bohinc, 2000, Sunko, 2001). Sheafor in Horejsi (2006) opozarjata, da so identifikacija in prepoznavanje nasilja ter odzivanje nanje s kakovostnimi storitvami pomemben del socialnega dela, ki si prizadeva k izboljšavam socialnih razmer in človekovega delovanja.

Vseeno pa so izobraževanja ključnega pomena za delo, a bi morala biti organizirana bolj sistematično in v časovnem okviru službe, predvsem ker so socialne delavke že tako preobremenjene z delom in zaradi pomanjkanja časa med službenim časom in v osebnem času.

»Izobraževanje. Verjetno tudi to delno usposabljanje za povzročitelje – jaz, ko sem bila začetnica pri delu s povzročitelji nasilja, bi mi bila dobrodošla še kakšna dodatna usposabljanja. (D23) … Zdelo bi se mi ful fino, da bi tudi več šli v tujino prav specializirano se usposabljati, ker sem prepričana, da imajo ful izdelane programe. Jaz ne vem, koliko DNK hodi v tujino, tega podatka nimam, se bi mi pa zdelo ful smotrno, da bi se šlo s strani centra za socialno delo, pa NVO, da bi organizirano par ljudi šlo nekaj specializiranih zadev pogledati, kaj v tujini funkcionira. Sej se, saj se tudi članki berejo, ampak meni se zdi škoda, ker mi znotraj našega dela nimamo možnosti, dokler od doma delamo službeno delo, ki je neplačano, ne moreš ti še brat članke, pa iskat tujo literaturo, kar bi bilo pa nujno potrebno in smotrno. Seveda se izobražujemo in beremo, ampak lahko bi pa še več, če bi bilo malo več časa znotraj. (D53)«

Pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, se sogovorniki opirajo na nekatere koncepte socialnega dela. Sogovorniki so omenjali od splošnih socialno delovnih konceptov, npr. elemente delovnega odnosa, osebno vodenje, delo tukaj in zdaj, vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika, perspektivo moči, do nekaterih bolj specifičnih, npr. feministična perspektiva. Splošni socialni delovni koncepti so izjemno pomembni in uporabni, a so včasih ravno bolj specifična znanja ključna, kot na primer sogovornica izpostavlja feministično perspektivo. O tem govori tudi Zaviršek (1997, str. 341–342), ki pravi, da v primeru nasilja v partnerskih odnosih, kjer pomagamo obema, žrtvi in povzročitelju nasilja skupaj, je vedno nujno upoštevati feministično perspektivo, saj v nasprotnem primeru podajamo neustrezna sporočila glede odgovornosti za nasilje. Zaviršek pravi, da je v tem primeru nasilje lahko razumljeno kot nekaj opravičljivega, z zanikanjem povzročiteljeve odgovornosti in opravičevanjem njegovega ravnanja preusmerimo pozornost v delovnem odnosu stran od nasilja, zavzamemo pa stališče, da je za nasilje odgovorna žrtev.

Ovire pri delu s povzročitelji

Večina uporabnikov v obravnavo pride zaradi zakonskih določil, torej osebno niso motivirani. Pridejo zgolj z zunanjo motivacijo, s strahom pred sankcijami, ki jih bodo doletele, če se ne vključijo v proces nekega programa. To samo po sebi predstavlja ovire pri delu, Šugman Bohinc (2005) pa izpostavlja zanimivo perspektivo problematike tega, in sicer pravi, da socialne delavke pogosto raziskujejo s tega vidika, kaj se mora zgoditi, da bo začel uporabnik, ki se v proces ni vključil po lastni volji, prostovoljno sodelovati. To postavlja fokus zgolj na to, kaj mora uporabnik narediti, kam se mora premakniti, da bo našel rešitev za problem, da bo uvidel problem, da bo razumel, da gre za njegove težave in mu lahko pomoč socialne delavke koristi, saj mu v nasprotnem primeru socialni delavec ne bo v korist. Redkeje se zgodi, da socialna delavka pomisli, kakšna je njena strokovna odgovornost v tej situaciji. Avtorica razmišlja, da si na to lahko podobno odgovorimo, kot sem omenila v prejšnjem poglavju, da gre za nezadostno strokovno usposobljenost, predvsem pa tudi za nereflektirano delo, še posebej pri delu z neprostovoljnimi uporabniki. Avtorica razlaga, da takšna drža socialnih delavcev uporabnikom doda še dodatno breme v pričakovanju, da bodo prevzeli odgovornost za svojo vlogo, v kateri že v osnovi niso prostovoljno.

Zunanja motivacija sicer ni dovolj za doseganje sprememb in dolgotrajno preprečevanje nasilja, a jo sogovorniki pri uporabnikih sogovornikih dostikrat prepoznajo kot prednost, ker je pogoj za spremembe in v večini primerov edini način za priložnost dialoga s povzročitelji nasilja. Poleg tega, da je navadno zunanja motivacija tista, ki omogoči socialnim delavcem, da stopijo v stik s povzročitelji, je pogosto le-ta tudi tista, ki posameznika spodbuja za nadaljevanje v procesu in omogoča možnost do uvida smiselnosti sodelovanja in sprememb pri vzorcih vedenja.

Pri delu s povzročitelji se socialni delavci pogosto znajdejo v dvojnih vlogah. Ali tako, da delajo tako s povzročiteljem kot z žrtvijo ali pa tako, da se znajdejo v vlogi tistega, ki uporabnika podpira v procesu, hkrati pa izvaja javna pooblastila in vleče zakonsko predpisane ukrepe. Younggren in Gottlieb (2004) o tem poročata, da ko se socialni delavec znajde v dvojnih vlogah, se za oba, za uporabnika in za socialnega delavca, poveča tveganje. Tveganje, ki velja za primer dela s povzročitelji nasilja, je predvsem to, da mora socialni delavec paziti, da ostane objektiven in da dvojna vloga ne vpliva in ne moti delovnega odnosa. Avtorja poudarjata tudi, da je pomembno, da socialni delavec dvojno vlogo predstavi uporabniku. Ena izmed sogovornic je poročala o izkušnji, ko je uporabnik, ki je bil povzročitelj nasilja, dvojno vlogo ravno tako razumel, da je ona na strani žrtve nasilja in mu ne more pomagati. Sogovorniki so poročali o izkušnjah, da v veliko primerih uporabniki sami izrazijo željo, da bi osebne stvari urejali drugje, na primer takrat, kadar na CSD-ju urejajo formalne in zakonske vsebine. Sogovornice pa so govorile tudi o tem, da velikokrat same napotijo oz. predlagajo še druge možne programe, kamor se lahko uporabniki vključujejo. O tem govori tudi Scopelliti (2004), ki pravi, da mora socialni delavec opozoriti na naravo dvojnega odnosa, določiti omejitve in opozoriti na naravo odnosa.

Sogovorniki poudarjajo, da je večina povzročiteljev, ki pridejo v obravnavo, nemotiviranih ali zunanje motiviranih. Pravijo, da je zunanja motivacija nujno potrebna, da sploh pridejo v obravnavo in imajo možnost razviti notranjo motivacijo, za kar potrebujejo čas in proces. O motivaciji in neprostovoljnih uporabnikih govorita Rooney in Bibus (Rooney 1992: 179–194, Rooney, Bibus 2001: 402–403), ki pravita, da je dobro najti uporabnikov cilj, ki se prekriva z mandatom oziroma uradno določenim ciljem zanj, kar vpliva na razvijanje notranje motivacije. Tudi druge raziskave kažejo (Rooney 1992, Bibus 1992, Videka Sherman 1988, v: Rooney, Bibus 2001: 393), da kadar gre za motivacijsko skladnost med

mandatom in osebnimi cilji uporabnikov, se uporabniki redkeje odločijo za prekinitev obravnave. O tem poročajo tudi sogovorniki, da se po končani obravnavi pogosteje uporabniki sami nekam naprej vključijo ali nadaljujejo proces, ker so prišli do uvida in so notranje motivirani za delo na sebi, ki je bilo sprva predpisano z zunanjim mandatom in so bili zaradi le-tega le zunanje motivirani.

Sogovorniki opisujejo, da uporabljajo perspektivo moči kot vir motivacije. O perspektivi moči je govoril Saleeby (2009), ki je koncept opisal kot temelj vsega, kar socialni delavci delamo, kadar uporabnikom pomagamo odkriti in raziskati njihovo moč in vire, da bi dosegli svoje cilje. Sogovorniki opisujejo, da perspektivo moči uporabljajo tako, da se usmerjajo od problemov k sposobnostim, ko raziskujejo, kako lahko zmorejo drugače in kako lahko sprostijo svoje napetosti (na primer grejo v hribe ali nekaj, kar radi počnejo), skupaj pa tudi raziskujejo, kako se lahko vedejo nenasilno.

Pod perspektivo moči avtor umesti tudi ravnanje s sedanjostjo, koncept soprisotnosti in znanje za ravnanje. Vsa ta tri načela omenjajo tudi sogovorniki, ko pravijo, da povzročitelja vzamejo z vso njihovo zgodovino, ki vsekakor vpliva na njihovo sedanjost, a delajo v trenutku tukaj in zdaj, ko smo v delovnem odnosu in raziskujemo, kaj je možno. Soprisotni so socialni delavci v tem, da uporabnike poslušajo, niso pa samo pasivni poslušalci, ampak prispevajo k oblikovanju zgodbe predvsem s tem, da so jasni v ničelni toleranci do nasilja in z nasveti, informacijami, kako ravnati nenasilno in kako se lotiti nastale situacije tudi v pravnih postopkih. O znanju za ravnanje govorijo predvsem o tem, da vedno prilagodijo informacije glede na zmožnost razumevanja uporabnikov, torej pozorni so na uporabo jezika in razumljivost podajanja razlage. Pomembno je, pravi Lüssi (1990), da ne ostanemo brez besed.

Zakonodaja je na področju dela s povzročitelji nasilja nujna, ker je večina vključenih povzročiteljev v program motiviranih zunanje, torej zaradi sankcij oziroma posledic, ki bi jih prinesla neudeleženost v programe. Aničić in drugi (2007) pove, da se v programe DNK vključujejo predvsem tisti uporabniki, ki so zunanje motivirani. V programe se torej vključijo po priporočilih ali napotitvah raznoraznih državnih institucij, ki pa so različno pravno zavezujoče. To ugotavljajo tudi moji sogovorniki, ki opisujejo, da se skoraj noben uporabnik, ki je povzročitelj nasilja, ne vključi v programe prostovoljno. Večina pride zaradi strahu pred sankcijami, prenehajo predčasno in prekinejo proces ali pa sploh ne pridejo.

Na DNK je na primer trening socialnih veščin, ki je namenjen moškim, ki se sami od sebe ne bi odločili za vključitev v obravnavo, v procesu katere bi spreminjali svoja prepričanja in nasilno vedenje. Podobni programi po Evropi ugotavljajo podobno, da je 5 % programov dela s povzročitelji nasilja odvisnih od napotitve uporabnikov v program s strani sodišč ali drugih državnih institucij, ki so za to pooblaščene. Vsi programi so dostopni za prostovoljno vključitev, a najverjetneje ne bi delovalo, če bi računali samo na prostovoljno udeležitev (Aničić idr., 2007).

Intervjuvani so mi povedali, da je velika večina uporabnikov zunanje motiviranih. Enako ugotavlja Aničić in drugi (2007), da le zaradi zunanje motivacije povzročitelji z izrečeno pogojno obsodbo redno prihajajo in sodelujejo zaradi strahu pred sankcijami, saj bi jih zaradi neupoštevanja izrečenih navodil sodišča njihova pogojna obsodba pripeljala v zaporno kazen.

Tovrstna zakonska določila se izkazujejo za zelo učinkovita, problem pa nastane, pravijo sogovorniki, ko ni enotnega sistema ali ta ni ustrezen – nekaterim povzročiteljem se izreče kazen, drugim ne, nekaterim prepozno itd. O tem nadaljujejo Aničić in drugi (2007), da v Sloveniji ni enotne prakse sodišč glede tega, kako pogosto povzročitelju nasilja izrečejo obvezno navodilo za vključitev v obravnavo.

Sogovorniki so med predsodki omenjali predsodke do ekstremnih oblik nasilja, kar je nekaj, kar je težko predelati v smislu lastnih predsodkov, bolj je to, da ne vpliva na obravnavo. Ob omenjanju etničnih predsodkov pa menim, da je to stvar osebne in strokovne odgovornosti socialnih delavcev, da jih ozavestijo in predelajo. Šugman Bohinc (2010) o etničnih predsodkih pravi, da se oblikujejo v socialnih interakcijah in so vsote prepričanj in stališč o pripadnikih določene družbene skupine, ki so nastali zgolj zaradi pripadnosti tej določeni skupini. Takšni negativni predsodki ustvarjajo stigmo in utrjujejo določena oblastna razmerja. Hawkins in Shohet (2007) opozarjata tudi na slepe pege in predsodke, ki jih ne prepoznamo, ki so rezultat naših lastnih travm, ki se jih je pomembno zavedati, da ne delujejo nezavedno, in ne delamo škode uporabnikom. Pri tem je ključnega pomena supervizija.

Horvat (2016) poudarja, da ni pomembno le, da se na nasilje odzovemo, pomembno je tudi, na kakšen način to socialni delavci storijo. Sporočilo mora biti vedno, da je povzročitelj odgovoren za nasilje in to sporočilo mora biti jasno in nedvoumno. Avtorica

poudarja nevarnost, kadar oseba nasilje opravičuje, zmanjšuje njegov pomen ali ga niti ne prepoznava kot nasilje in nima interesa, da bi svoje vedenje spremenila. Enako poudarjajo tudi sogovorniki, da pri delu s povzročitelji nasilja vedno jasno, tako z žrtvijo kot s povzročiteljem, opredeljujejo nasilje kot odgovornost povzročitelja. Razlike pri delu, pravijo sogovorniki, niso toliko vsebinske, ker pri delu z obema usmerjajo pogovor v prepoznavanje odgovornosti, gre za razlike pri smereh dela, kjer je cilj, da povzročitelji prepoznajo svojo odgovornost za nasilje, žrtve nasilja pa prepoznajo, da niso one odgovorne za nasilje, njihova odgovornost pa je bolj v smislu samozaščite. O tem nadaljuje Horvat, da žrtve lahko razumejo, da za nasilje niso odgovorne, obstajajo pa določeni dejavniki tveganja (brezposelnost, stres, zasvojenost), a z jasnostjo, da za to nasilje ni nič bolj sprejemljivo ali odgovornost povzročitelja kakorkoli manjša.

Pri delu z žrtvami je pomembna perspektiva naučene nemoči, pri čemer so žrtve usmerjene v prepoznavanje, da imajo moč pri ustavljanju nasilja. Filipčič (2002) pravi, da se koncept naučene nemoči razvije v socializaciji, torej se je lahko naučimo že v primarni družini, ko se otrok identificira s pretepenim staršem, nasilje pa razumejo kot nekaj normalnega. V teh izkušnjah se naučijo, da na ravnanje drugih nimajo vpliva. Sogovorniki poudarjajo, da z žrtvami delajo ravno na tem, da ne prevzemajo odgovornosti nase in da jih pripeljejo do uvida, da nasilje ni nekaj normalnega, kako se lahko zaščitijo in živijo brez nasilja.

Horvat (2016) pravi, da pri delu s povzročitelji nasilje ustavimo le z ničelno toleranco do nasilja, pri tem pa je ključen odziv okolice, tudi od ravnanja socialnih delavcev, ki vsako nasilje prijavijo in ustavijo – spoštljivo, a odločno. O tem govori tudi Svetičič s sodelavkami (2010), da ne smemo pozabiti na razmerje moči, torej da je odgovorna močnejša oseba za nasilje, pri podajanju sporočil pri delu pa moramo ravnati spoštljivo in ohranjati dostojanstvo povzročitelja. Horvat še pove, da povzročitelja pri delu podpremo pri povečevanju notranje motivacije za spremembe vedenja, a ne pri tem, da bi se počutil manj krivega in odgovornega za svoja dejanja. Poudarek je na tem, da je vsako vedenje naučeno in da se lahko naučimo ravnati drugače.

Programi in akterji za delo s povzročitelji

Društvo za nenasilno komunikacijo (Aničić idr., 2007) prepoznava enako, kot so povedali sogovorniki, da se povzročitelji nasilja v programe vključujejo na podlagi zunanje motivacije.

To pomeni, da vključitev v programe predlagajo državne institucije, te napotitve pa so različno zavezujoče. V programe dela s povzročitelji nasilja se vključujejo predvsem uporabniki, ki so zunanje motivirani. To pomeni, da se v programe vključijo na predlog različnih državnih institucij, takšne napotitve pa so lahko za posameznika različno pravno zavezujoče. Podobne izkušnje imajo drugi evropski programi, v katere so v 5 % programov dela s povzročitelji nasilja povzročitelji napoteni s strani sodišč in državnih institucij, ki so za takšne napotitve pooblaščene. Le 25 % evropskih programov je oblikovanih izključno za delo s povzročitelji, ki so za vključitev motivirani sami in se vključijo prostovoljno. Vsi programi sicer dopuščajo možnost prostovoljne vključitve, vendar najverjetneje zaradi premajhne udeležbe ne bi delovali. Enako govorijo izkušnje mojih sogovornikov, ki pravijo, da so obvezujoče napotitve povzročiteljev v programe pogoj, da se proces dela sploh začne.

Na področju nasilja s povzročitelji se ukvarjajo tako vladne kot nevladne organizacije. Aničić idr. (2007) omenjajo, da v stik s povzročitelji najpogosteje pridemo preko napotitve s strani sodišč, tožilstev, zavodov za prestajanje kazni, zapora, centrov za socialno delo, zdravstvenih institucij, nevladnih organizacij, izvajalcev partnerskih sodelovanj ali programov za pomoč družini, s strani policije. Sogovorniki so omenjali enake organizacije, omenili pa so še, da včasih pokličejo tudi ljudje iz skupnosti (sosedje, prijatelji, družinski člani), v redkih primerih pa povzročitelji pridejo tudi sami ali pa v neki drugi obravnavi slučajno povejo še o nasilju. Sogovorniki med vladnimi organizacijami, ki se srečujejo s povzročitelji nasilja in delajo z njimi ali pa jih napotijo, največ omenjajo center za socialno delo, akrobacijsko službo, policijo in zdravstvo, med nevladnimi organizacijami pa Društvo za nenasilno komunikacijo, varne hiše, Društvo SOS telefon in krizni center.

Sogovorniki poudarjajo nujnost in pomembnost sodelovanja: *»Absolutno nujno potrebno. (D48)« »Se mi pa ne zdi napačno, če iz CSD pošljejo povzročitelja nekam drugam, če mu na centru sami ne morajo zagotoviti dela z njim. (A24)«*

Miloševič Arnold (2006) pravi, da je celostna obravnava možna le s sodelovanjem. Avtorica govori o timskem delu, v katerem različni strokovnjaki premislijo o možnih obravnavah, ki jih lahko ponudijo uporabniku, pri tem pa upoštevajo različne dejavnike, tako individualne kot okoljske. Sogovorniki tudi v intervjujih opozarjajo na nujnost celostne obravnave in sodelovanja med strokovnjaki in institucijami, ki izvajajo različne oblike pomoči, ki se dopolnjujejo, včasih pa tudi izključujejo, kar je treba vzeti v obzir. V obeh primerih je sodelovanje nujno ravno z namenom skladnosti obravnave. Šele sodelovanje prinese skladno obravnavo, le-ta pa je potrebna za kakovostne spremembe in preprečevanje škodljivih posledic obravnav, ki ne delujejo skladno.

O sodelovanju, celostni obravnavi in multidisciplinarnih timih poroča sogovornica takole: *»Jaz sem veliko delala v zdravstvu, bi mi bilo zelo zanimivo videti, da bi vključevali tudi kakšne športne DIF-ovce ali pa športne fizioterapevte, v tem smislu, da se jih usmeri v neke sprostitvene fizične aktivnosti, ker se mi zdi tako, da je vseeno to povezano, da če ti gibaš, daš ven iz sebe. To se mi zdi, da bi bilo zanimivo videti neke centre za delo s povzročitelji in žrtvami, ločeno seveda, kjer bi bil tim zelo pester. To bi bila moja vizija. Jaz sem ful delala v timih, kjer smo bili fizioterapevt, socialni delavec, zdravnik, delavni terapevt in sem delala za kronične bolečine, ampak se mi zdi, da bi lahko ta koncept prestavil skoraj na vse. Ker je fajn kombinirat psihoterapijo z neko športno aktivnostjo, recimo. Sovpada. Smotano je, da bi samo k nekomu hodil, ampak da bi bil en tim, da bi povzročitelja, pa tud žrtev, pa bi bil zraven klinični psiholog z neko psihoterapijo, socialni delavec, mogoče nek ta telesen del. To bi se mi zdelo super. Ker če ti hočeš ene spremembe pri človeku narediti, je to velik dela. In more delat na vseh ravneh. Jaz, če gledam, jaz povsod vidim prihodnost v nekem timskem delu. V smislu, da je nek tim, ki naredi skupen plan pomoči. (D51)«*

O kompetencah in sistemskih ovirah, kot je pomanjkanje časa, o pomembnosti sodelovanja govori tudi naslednja izjava: *»Pri večini stvari imam podporo, no, nepodporno je pa, da nimam dovolj časa se z njimi ukvarjati, pa tudi, da nimam dovolj znanja. (C31)«*

V intervjujih so sogovorniki poudarjali nujnost sodelovanja med različnimi akterji in institucijami, saj primanjkuje informacij, na primer o stopnji, pogostosti, naravi nasilja, ki so ključne pri načinu obravnave tako povzročiteljev kot žrtev. Na Društvu za nenasilno komunikacijo prav tako opozarjajo, da nasilje zahteva celosten in povezan pristop med institucijami, ker le-to omogoča hitro ukrepanje in usmerjeno podporo žrtvi, da ostane

varna. Poudarjajo, da je nedopustno, da se dogaja, da sodelovanje med institucijami ne deluje povezano in ne upoštevajo ukrepov in načinov dela drugih institucij, kar vključuje tudi preprečitev deljenja informacij. (https://www.drustvo-dnk.si/)

DNK opozarja tudi na neenotne prakse med institucijami, čeprav velja enaka zakonska podlaga za vse. Kljub temu prihaja do različnih izvajanj javnih pooblastil in načinov zagotavljanja varnosti za žrtve, prav tako pa za sankcioniranje povzročiteljev. O tem govorijo tudi sogovorniki, da povzročitelje različne institucije različno obvezujejo k vključitvi v različne programe, pa tudi, da pri nekaterih primerih informacije ali odločbe iz sodišča pridejo zelo pozno, medtem ko se vse že odvije. O neustreznih zakonskih smernicah, sodelovanju, neskladnosti in neupoštevanju pravic priča sogovornik takole: »*Mislim, da je tu potrebno bolj dosledno spoštovati Zakon o preprečevanju nasilja v družini, ker ta zakon govori o tem, da ima oseba, ki preživi nasilje, pravico do spremljevalca ali zagovornika. In tega vedno v postopkih ne upoštevajo. Sploh zagovorniki bi morali biti regulirani s podzakonskim aktom, ki pa nikoli sploh ni bil sprejet. Zakon o preprečevanju nasilja v družini je bil sprejet leta 2008, podzakonskega akta o zagovornikih pa še danes ni. Po svojem zakon torej zavezuje javne službe, da omogočijo sodelovanje nevladnim organizacijam oziroma zagovornikom, spremljevalcem in drugim, jih spodbuja k sodelovanju z nevladnimi organizacijami, po drugi strani pa ne zagotovijo podzakonskih aktov, ki bi to zares regulirali. Tako je vedno CSD prepuščeno, ali bo sprejel nevladno organizacijo ali je ne bo. (A29)*«

Sogovorniki sicer pravijo, da načeloma vsaka institucija pozna svojo vlogo, a na DNK opozarjajo, da si te vloge, o sebi in drugih institucijah, posamezniki različno razlagajo. Nekatere institucije so prepoznane kot enakovredne, kar deluje dobro v sodelovanju in pri izmenjavi informacij, nekatere državne institucije pa zavračajo kakršno koli sodelovanje na podlagi argumenta, da varujejo osebne podatke.

Zgodi se tudi, poročajo sogovorniki, da včasih strokovni delavci zagovarjajo povzročitelje in jih vidijo kot žrtve. O tem je pisala že Zaviršek (1997), ki pravi, da moramo pri delu s povzročitelji nasilja socialni delavci prepoznati, ko povzročitelji nasilja krivdo prevalijo na uživanje alkohola, nesrečno otroštvo in druge težke življenjske situacije, ker se s tem izogibajo prevzemanju odgovornosti. Avtorica poudarja, da se je možno o teh temah pogovarjati, ne da bi racionalizirali nasilje. Pomembno je, pravi, da povzročiteljev nasilja ne vidimo kot žrtve.

Sogovorniki so govorili o razmerju moči in nestrinjanju glede stališč in praks, kar vpliva na motnje v sodelovanju. Stalker (2003) pojasni, da je sodelovanje v timu, v katerem strokovnjaki zavzemajo med seboj nasprotujoče se perspektive, velika možnost za konflikte. Avtor poudari zaplete, ki nastanejo zaradi negotovosti in nevednosti, ker si stroke med seboj ne izmenjujejo informacij. Pogoj za uspešnost programov je vsekakor ustrezna zakonska podlaga, ki obvezuje vse organizacije k enotni praksi in sodelovanju ter obvezuje vse povzročitelje k vključitvi v programe.

Prakse na področju dela s povzročitelji delujejo dobro, a socialni delavci opozarjajo na nujne sistemske spremembe, tako v korist uporabnikov kot preobremenjenih socialnih delavcev, ki bi v izboljšanem sistemu delovali še bolje in bolje poskrbeli zase. O tem poročajo naslednje izjave: *»Kot drugo pa se mi zdi, da ne bi smeli prepuščati reševanje teh težav le neki socialni delavki, vendar bi moralo priti do nekih sistemskih sprememb. Npr. da bi mogli CSD delo drugače organizirati. Morda bi se moralo proces dela organizirati okoli problema in ne okoli posameznih ljudi. (A36) Da bi morali biti posebni timi za delo z nasiljem, posebne službe za delo z nasiljem ter da bi morale biti te službe razbremenjene drugega dela na CSD, in nato bi se lahko delo tudi drugače organiziralo. Znotraj takega tima bi imeli ljudi, ki bi bili specializirani za delo s povzročitelji nasilja, lahko bi dobro sodelovali med sabo itd. (A37)« »Da bi lahko mela redno človeka tukaj enkrat na teden, ker ga ne morem imeti. Vse izhaja iz tega, da sem preobremenjena, organizacija je malo slabša in ne pridemo do ljudi, s katerimi bi morali delat. (C26)« »V eno skupino vključimo do 10 članov. Povprečno št. članov v skupini je sicer med 5 in 8. Se pa kje zgodi, da je več povpraševanja, npr. trenutno imamo v Celju kar dve skupini po 15 članov, kar je sicer preveč, vendar ne želimo zapreti pot, če napotitve so. Glede na to, da tožilstvo in sodišče napotuje svoje uporabnike na DNK, med nami poteka dobra koordinacija in sodelovanje, zato ne želimo prekiniti tega. Idealna skupina pa obsega med 5 in 10 članov, kar je tudi najbolje za dobro dinamiko. Predavanja tudi trenutno vodi le en izvajalec, zaradi pomanjkanja resursov, sicer bi bilo pa bolje, če bi skupino vodila dva izvajalca v paru – moški in ženska. Tukaj se srečamo s problematiko financiranja, saj bi to pomenilo, da bi bilo potrebno plačati še enkrat več izvajalcev, kar pa trenutno ni mogoče. (B25)« »Zaenkrat kar vemo, sta dve strani. Eno je, da ker smo javno financirani, imamo precej rigiden sistem. Kaj lahko sploh spremenimo, ker dobimo za 5 let financiranje in mi tega programa v 5 letih ne smemo spremenit, ker javno financiranje ima točno definirane cilje, obseg, delo, populacijo, izvajalce, supervizije. Zdaj imamo na Štajerskem veliko*

uporabnikov in razmišljamo, da bi šli na Štajersko, ampak konec koncev niti ne smemo. Ker bi rabili dodatno odobritev, verifikacije, razdret finančno pogodbo in čakat, da dobiš novo ali ne. Ko si s strani države financiran, moraš vse tako izvajati, kot si prijavil. (B46)«

DNK opozarja na programsko in sistemsko raven zanemarjanja in nasilja v ustanovah. Programska raven zanemarjanja pomeni, da ustanove izvajajo programe, ki ne ustrezajo predpisanim standardom, o čemer poročajo tudi sogovornice, da se ne čutijo ustrezno izobražene ali usposobljene za delo s povzročitelji nasilja. Ko sogovorniki govorijo o preobremenjenosti, mislijo na sistemsko raven zanemarjanja, ker država ne zagotovi ustreznega števila ustanov. (https://www.drustvo-dnk.si/)

6. SKLEPI

- Socialni delavci pri delu s povzročitelji nasilja uporabljajo koncepte socialnega dela, predvsem elemente delovnega odnosa, koncept tukaj in zdaj, perspektivo moči, podajanje informacij, delo z družino in specifična znanja za delo z neprostovoljnimi uporabniki (motivacijske metode).
- Zakonodaja na področju dela s povzročitelji nasilja ima svoje prednosti in pomanjkljivosti. Prednosti so te, da zakonodaja obvezuje povzročitelje k vključitvi v programe in jih s tem zunanje motivira, kar je iztočnica za razvoj notranje motivacije, ki je pogoj za spremembe v vedenju, ki je nasilno. Pomanjkljivosti so te, da institucije različno razumejo in upoštevajo zakonodajo, prakse niso enotne, in to kljub enotni zakonodaji, pri čemer prihaja do tega, da uporabniki predčasno zapustijo obravnavo ali se sploh ne vključijo, pa tudi do tega, da institucije med seboj slabo sodelujejo in ne izmenjujejo potrebnih informacij za ustrezno delo, predvsem z argumentom varovanja osebnih podatkov.
- Večina povzročiteljev nasilja je neprostovoljnih uporabnikov, ki se v programe vključijo na podlagi zunanje motivacije oziroma zunanjega mandata.
- Vse organizacije, ki se ukvarjajo s preprečevanjem nasilja, delujejo po principu ničelne tolerance do nasilja.
- Socialne delavke na centrih za delo s povzročitelji nasilja poročajo, da se ne čutijo ustrezno ali dovolj izobražene in usposobljene za delo s povzročitelji nasilja.
- Pri dvomih pri delu s povzročitelji nasilja se socialni delavci oprejo na podporo sodelavcev, na intervizije in supervizije ter na dodatna izobraževanja. Izražajo željo po dodatnem izobraževanju, znanju, poglobljenem delu.
- Socialne delavke se pri delu z žrtvami in povzročitelji pogosto znajdejo v dvojnih vlogah, ker obravnavajo tako žrtev kot povzročitelja, včasih, predvsem na CSD, pa so tudi v vlogi svetovalke in izvajalke javnih pooblastil.
- Razlik pri delu z žrtvami in povzročitelji nasilja v sami vsebini ni veliko, predvsem so razlike v smereh dela. Pri obojih delajo na temah odgovornosti, pri povzročiteljih, da prevzamejo odgovornost za nasilno vedenje, pri žrtvah na razbremenitvi odgovornosti na eni strani in na prevzemanju odgovornosti za samozaščito na drugi (prepoznavanje dejavnikov tveganja in razvijanje strategij za samozaščito). Oboje se informira o zakonskih postopkih in tudi o prepoznavanju nasilja in spremembi vzorcev ter doseganju uvida. Oboje se spodbuja v vključevanje v različne programe.

- Podobnosti pri delu s povzročitelji in žrtvami so poleg tem tudi, da žrtve niso prostovoljno vključene v obravnavo ali predčasno zapustijo program (na primer takrat, kadar je prisotna tudi druga problematika, na primer uživanje drog, ali pa kadar sta oba in žrtev in povzročitelj nasilja).
- Socialni delavci se pri delu s povzročitelji nasilja soočajo s predsodki, ki so vezani na ekstremne oblike nasilja, nekateri pa tudi na etničnost uporabnikov. S predsodki se socialni delavci soočajo preko intervizij in supervizij. Vsi poudarjajo, da pazijo in da je pomembno, da predsodki ne vplivajo na delo.
- Socialni delavci v stik s povzročitelji pridejo institucije prek napotitev s strani drugih institucij (šole, CSD-ji, policije, sodišča) ali pa preko virov iz skupnosti (prijatelji, sosedje, družinski člani).
- Metode motiviranja potekajo od zunanje motivacije prek procesa delovnega odnosa, v katerem pridejo do uvida, do notranje motivacije in prostovoljnega nadaljevanja v procesu. Pri tem pomaga vključevanje bližnjih v obravnavo, uporaba perspektive moči, informiranje in učenje o alternativnih nenasilnih vedenjih.
- Sodelovanje med institucijami je nujno potrebno za celostno obravnavo. Prednosti sodelovanja so sistematično oblikovani programi in kompetence raznih profilov strokovnjakov, ki se med seboj dopolnjujejo, si izmenjujejo nujno potrebne informacije za ustrezno obravnavo, ter razbremenitev ob razporeditvi dela. Slabosti sodelovanja pa so preobremenjenost, ker je edina služba, ki se celostno ukvarja s povzročitelji nasilja DNK. Slabosti sodelovanja se kažejo tudi v razmerjih moči med institucijami in strokovnjaki raznih profilov, v neskladnosti pričakovanj in zakonskih okvirjev med institucijami, sistemskih ovirah pri izmenjavi informacij ter pri demografskih ovirah, ker so večinoma vse institucije osredotočene na območju Ljubljane.
- Na področju dela s povzročitelji nasilja že dobro dela Društvo za nenasilno komunikacijo, a so preobremenjeni, potrebujejo več finančnih in kadrovskih sredstev in reorganizacije za kakovostno delo.

7. PREDLOGI

- Socialni delavci, ki delajo na področju dela s povzročitelji nasilja, potrebujejo več izobraževanja in praktičnih izkušenj s podporo v obliki supervizij, intervizij, timskega dela in sodelovanja. Izobraževanja morajo potekati sistematično in v okviru delovnega časa, saj so socialni delavci že tako preobremenjeni in njihov prosti čas ni namenjen temu, takšno izobraževanje pa tudi ni sistematično v smislu strukture, celostnosti, spremljanja in podpore.
- Potrebna je bolj sistematična organizacija dela in vzpostavitev sodelovanja med strokami in organizacijami. Razviti se morajo multidisciplinarni timi, ki bodo presegli razmerja moči in enotno upoštevali zakonska določila, ki so za vse enaka.
- Zakonska določila morajo biti bolj zakonsko obvezujoča in enotna, da bodo vsi povzročitelji enako dolžni in obvezani k vključitvi v programe. To bi bil celosten prispevek k zaščiti žrtev in zmanjšanja nasilja v družbi.
- Dobro bi bilo, da dvojne vloge pri delu s povzročitelji (in žrtvami) nasilja ne bi bile stalna praksa. To pomeni potrebo po reorganizaciji dela, porazdelitvi jasnih vlog, sodelovanju med strokami in institucijami.
- Trenutno je Društvo za nenasilno komunikacijo edina organizacija, ki izvaja poglobljene programe izključno za povzročitelje nasilja. Organizacija deluje dobro, a je preobremenjena. Koristno bi bilo, če bi se razvilo več programov, povečalo število zaposlenega kadra, povečati bi bilo dobro količino sredstev (finančnih, prostorskih, itd.).
- Nujne redne supervizije za situacije, kadar se socialni delavci znajdejo v položajih, ko pri delu s povzročitelji nasilja pri sebi prepoznajo predsodke, ki lahko nezavedno vplivajo na delo s povzročitelji nasilja.
- Potrebne so sistemske spremembe, na primer reorganizacija dela in izboljšave na področju sodelovanja in zaposlovanja (dovolj kadra), ki bodo podprle potrebe po več časa, kompetentnosti, sodelovanju, na primer več časa za delo z uporabniki, ker je pri delu s povzročitelji potreben pogovor in proces, za katerega je nujen čas, ne le kratek razgovor. Nujne so tudi demografske spremembe, saj je večina programov in služb osredotočena v Ljubljani. To otežuje dostopnost storitev za uporabnike, pa tudi institucijam za dobro sodelovanje.
- Smotrno bi bilo ozaveščati javnost o nasilju in o programih na področju preprečevanja nasilja. Nasilje je v družbi še vedno zelo normalizirano. Pomembno je, da se nasilje

prepozna in da se nanj odzovemo. Običajno ljudje poznajo samo ekstremne in vidne oblike nasilja (pretepanje in modrice kot posledice), med programi pa zgolj kakšne varne hiše in klicne centre. Pomembno je zavedanje v družbi, da za nasilje ni kriva in odgovorna žrtev in da je treba njo nekam poslati (na primer v varno hišo), treba se je odzvati tudi na povzročitelje nasilja in jim vrniti odgovornost, ki je njihova. Prepoznavanje nasilja in odgovornosti ter poznavanje programov na področju nasilja s povzročitelji bi prispevalo k zmanjševanju nasilja v družbi že z odzivi na prepoznano nasilje in s poznavanjem programov, ki so možni centri, kamor so povzročitelji lahko napoteni, in hkrati obstoj takšnih programov daje zavedanje o povzročiteljevi odgovornosti. Da bi se ljudje lažje vključevali v tovrstne programe in vedeli, da jim tovrstni programi lahko pomagajo pri tem, da se od učijo nasilnega vedenja, bi bilo treba destigmatizirati terapevtske oblike pomoči, nenasilno vedenje in odnose prikazovati kot vrednoto, programe pa bi morali prikazati v luči podpore in koristi, ki jih prinašajo vsebine, ne kot kazen.

- Več obveznih izobraževanj na temo dela s povzročitelji nasilja na centrih za socialno delo. Ob trenutni situaciji reorganizacije centrov za socialno delo je vsekakor tudi to aktualna tema, kako zagotoviti več časa za stik z ljudmi in predvsem več časa za delo s povzročitelji nasilja.

8. UPORABLJENA LITERATURA

Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D. (ur.), Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., Zabukovec Kerin, K. (2002), *Nasilje – nenasilje:* priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne delavce in vodstva šol. Ljubljana.

Aničić, K., Bezenšek Lalić, O., Cvetežar, I. Š., Čulk, D., Glušič Terbovc, T., Hočevar, M., Papež, I., Rus Makovec, M., Velički, J., Vučenović, L., Žgajnar, B., Veselič, Š. (ur.) (2007). *Na poti iz nasilja: Prakse dela proti nasilju nad ženskami.* Ljubljana: Društvo SOS telefon.

Aničić, Klavdija, Hrovat Svetičič, Tanja, Hrovat, Tjaša, Lapajne, Gregor, Mešič, Gregor, Miklavčič, Robert (2017). Delo s povzročitelji nasilja.

Aničić, K., Horvat Svetičič, T., Horvat, T., Lapajne, G., Mešič, G., Miklavčič, R. (2015). *Delo s povzročitelji nasilja: strokovne smernice in predstavitev dela.* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Arnold, V. M. (2006), Celostna obravnava oseb z demenco v domu za stare. *Socialno delo,* letnik *45.* Številka 3/5.

Bezenšek Lalić, O, (2009). *Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini.* Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Bohinc, L. Š. (2006). Socialno delo z neprostovoljnimi uporabniki. *Socialno delo*, *45*(6).

Carol, Wood. Ruth. 2004. Dualrelationships in mentalhealthpractice: issues forclinicians in rural settings. Australian & New Zealand Journal of Psychiatry 38, 11/12, 953–959.

Čačinovič Vogrinčič, G. & Šugman Bohinc, L. (2000). Učinkovitost (uspešnost) razgovora v socialnem delu z družino. *Socialno delo*, *39*(3), 175–189.

Draginc, V. (2007). *Učinki skupine za samopomoč ženskam, žrtvam nasilja: Diplomska naloga.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Dutton, D. G. (1998). *The abusive personality: Violence and control in intimate relationships.* New York, London: Guilford Press.

Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini.* Ljubljana: Bonex Založba.

Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011). *Obravnavanje nasilja v družini: Priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih.* Ljubljana: Inštitut za kriminologijo na Pravni fakulteti.

Hawkins, P. & Shohet, R. (2007). Supervision in the Helping Professions Maidenhead.

Hrovat Svetičič, T., Horvat, D., Hrovatič, D., Premzel, F. (2010). Strokovna izhodišča za delo z odraslimi žrtvami in povzročitelji nasilja v družini za strokovne delavce centrov za socialno delo. *Kaljenje: bilten Skupnosti CSD Slovenije,* letn. 5, št. 10, str. 38–95.

Hrovat, T. (2016). Delo s povzročitelji nasilja. *Socialno delo*, *55*.

Kelly, L., Radford, J. (1998). Sexual Violence against women and girls: An Aproach to aninternational overview. V R. E. Dobash, R. P. Dobach (ur.), *Rethinking Violence against women.* Thousandoaks: Sage publications.

Kersnik, J. (2004). Nasilje in zanemarjanje v družini – vloga družinske medicine. V P. Selič (ur.), *Nasilje v družini – poti do rešitev* (str. 41–54). Ljubljana: RS Varuh človekovih pravic.

Kuhar, R., Guzelj, P., Drolc, A., Zabukovec Kerin, K. (1999). *O nasilju: priročnik za usposabljanje.* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Kuzmanič Korva, D., Murgel, S., Perković, M. (2007). *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo.* Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.

Leskošek, V., Urek, M., Zaviršek, D. (2010). *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih: Končno poročilo 1. Faze raziskovalnega projekta.* Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.

Lüssi, P. (1990), Sistemski nauk o socialnem delu. Socialno delo, 29, 1–3: 81–94.

MacGill, V. (2018). A Social Cybernetic View of Violence and Some Paradoxes of Workingwith Violent Abusers. *The Open Cybernetics & Systemics Journal*, *12*(1).

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu.* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave.* Študijsko gradivo za interno uporabo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mesl, N. (2013). Od razumevanja pojava naučene nemoči k razvijanju odpornosti v socialnem delu. *Socialno delo*, *52*(6), 351.

Milner, J., Myers, S., (2007). *Working with violence: policies and practices in risk assessment and management.* Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Obran, N. (2014). *Nasilje nad ženskami – Prav(n)e poti v varno življenje žensk in otrok.* Praktični vodnik po sodnih in upravnih postopkih. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (2009). Ur. l. RS 31/2009.

Plaz, M. (2014). Nasilje nad ženskami v partnerskih in sorodstvenih odnosih. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja* (str. 73–92). Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Robnik, S. (2004). Nasilje v zasebni sferi – sistemski zakon z vidiki nasilja nad ženskami. V P. Selič (ur.), *Nasilje v družini – poti do rešitev* (str. 71–75). Ljubljana: RS Varuh človekovih pravic.

Rooney, R. H. (1992), Strategies for Work with involuntary Clients. New York: Columbia University Press.

Rooney, R. H., Bibus, A. A. (1996), Multiple Lenses: Ethnically sensitive Practice with involuntary Clients who are Having Difficulties with Drugs and Alcohol. Journal of Multicultural Social Work, 4, 2: 59–73.

Saleebey, D. (2009), The Strengths Perspective in social Work Practice. Boston: Person Education.

Scopelliti, Joseph, Grigg, Judd, Hodgins, Margaret, Fraser, Gene, Hulbert, Cait, Endacott,

Sheafor, B. W. & Horejsi, C. R. (2006). Techniques and guidelines for social work practice. (7thed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.

Stalker, K. (2003), Managing Risk and Uncertainty in Social Work. *Journalof Social Work*, 3(2), pp. 211–233.

Sunko, B., Finžgar, M. B., Dobnikar, M., Pudgar, I., Grča, A. Š., Štoka, J. & Tomc, D. (2001). *Evalvacija socialnovarstvene storitve« Pomoč družini za dom« in programov psihosocialne pomoči družini v centrih za socialno delo*. Skupnost CSD Slovenije.

Šugman Bohinc, L. (2010). Študijsko gradivo za študente propedevtike. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Ule, M. (2005). *Socialna psihologija.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Wilson, K. J. (1997). *When violence begins athome: a comprehensive guide to understanding and ending domestic abuse.* Alameda (CA): HunterHouse.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZSV-H) (2008). Ur. l. RS 16/2008.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004: Uradni list RS, št. 69/2004. Ljubljana.

Zaviršek, D. (1997). Diskurzi o nasilju in pomoči. *Socialno delo,* 36, 5–6: 329–345.

Zaviršek, D. (2004). *Od aktivizma do profesionalizacije: refleksija delovanja ženskih nevladnih organizacij na področju nasilja nad ženskami in otroki v Sloveniji*. Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje. Priročnik. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Younggren N., Jeffrey, Gottlieb C., Michael. 2004. Managing Risk When Contemplating Multiple Relationships. Professional Psychology: Research & Practice. 35, 255–260.

Spletni viri:

- http://www.drustvo-zenska-svetovalnica.si/

- https://drustvo-sos.si/
- https://www.drustvo-dnk.si/

9. PRILOGE

9.1. Vprašanja za intervju

1. Raziskovalno vprašanje: **NA KATERE KONCEPTE SD SE STROKOVNI DELAVCI PRI DELU Z OSEBAMI, KI SO POVZROČILE NASILNO DEJANJE, OPIRAJO?**

- Na katere temeljne koncepte socialnega dela se opirate pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?

- Kateri koncepti se vam zdijo pri delu s sogovorniki, ki so povzročili nasilno dejanje uporabni, koristni?

- Katere koncepte pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, zanemarite?
- Katere so glavne ovire pri implementaciji konceptov socialnega dela v praksi dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?
- Kako vam je zakonodaja v oporo pri implementaciji konceptov socialnega dela v prakso dela?
- Se vam zdi, da bi morala zakonodaja bolj zavezati osebe, ki so povzročile nasilno dejanje, k sodelovanju?
- Kako vam je okolje, v katerem delate, v oporo pri implementaciji konceptov socialnega dela v prakso dela?
- Kaj po vašem mnenju še vpliva na implementacijo konceptov socialnega dela v prakso dela?

2. Raziskovalno vprašanje: **V ČEM SE DELO S POVZROČITELJI RAZLIKUJE OD DELA Z ŽRTVAMI NASILJA?**

- Kako povezano prepoznate teorijo in prakso socialnega dela pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?
- Kaj predstavljajo glavne ovire pri vašem delu?
- Kdaj vam izvajanje socialnega dela pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, ni omogočeno?

- Katere so glavne razlike pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, v primerjavi z delom z žrtvami nasilnega dejanja?
- Kako pristopate do oseb, ki so povzročile nasilno dejanje, v primerjavi s pristopom do žrtev nasilnega dejanja?
- Kako se izognete predsodkom in zadržkom pri delu z osebami, ki povzročijo nasilno dejanje?

3. Raziskovalno vprašanje: **KAKO SO OPREDELJENE VLOGE IN NALOGE ZA DELO Z OSEBAMI, KI SO POVZROČILE NASILNO DEJANJE?**

- Na podlagi česa stopate v stik s sogovorniki, ki so povzročili nasilno dejanje?

- Kakšne je vaša vloga pri procesu dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, in katere so vaše naloge pri delu s temi osebami?

- Katere programe izvajate za delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?
- Kako (konkretno) poteka proces vašega dela z osebo, ki je povzročila nasilno dejanje?
- Kdaj je potrebno, da vaši sogovorniki proces dela še nadaljujejo, in kakšen je tu vaš prispevek?
- Kako motivirate sogovornika za aktivno sodelovanje v delovnem procesu ali udeležbo v programu za soočanje z nasiljem?

4. Raziskovalno vprašanje**: KDO VSE SO POMEMBNI AKTERJI PRI SODELOVANJU Z OSEBO, KI JE POVZROČILA NASILNO DEJANJE?**

- Koga vključite pri procesu dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?

- Kakšno je sodelovanje med institucijami pri delu z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?

- Kako so porazdeljene vloge in naloge za delo z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje, znotraj različnih institucij?

- S kom sodelujete v primeru dela z osebami, ki povzročijo nasilno dejanje – zunanje institucije, znotraj vaše institucije?

- Kako pogosto sodelujete z njimi?

- Kje prepoznate prednosti sodelovanja z drugimi institucijami v primeru dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?

- Kje prepoznate šibke točke sodelovanja z drugimi institucijami v primeru dela z osebami, ki so povzročile nasilno dejanje?

<u>Odprto vprašanje:</u>

- Bi želeli še kaj dodati?
- Kakšna so vaša pričakovanja, želje?